

EIGEN SCHOON

EN

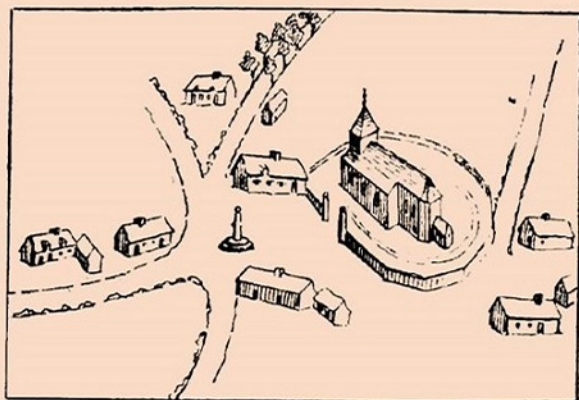
DE BRABANDER

MAANDSCHRIFT

VAN HET

GESCHIED- EN OUDHEIDKUNDIG

GENOOTSCHAP VAN VLAAMS-BRABANT

Impde. — De dorpskom in 1786.

XLVII° Jg., Nr. 1-2

BRUSSEL

JANUARI-FEBRUARI 1964

GESCHIED- & OUDHEIDKUNDIG GENOOTSCHAP VAN VLAAMS-BRABANT

(V.Z.W.O. opgericht in 1926; bijl. bij het Belg. Staatsblad van 30-10-1937, nr. 1672)

Stichter: † Dr. Jan Lindemans.

Voorzitter van de Raad van Beheer: J. Verbesselt, Ransbeekstraat 79, Neder-Over-Heembeek.

Hoofdredakteur: Dr. L. de Man, de Limburg-Stirumlaan 274, W

UITGAVEN

Te bestellen, indien niet anders aangeduid, mits voorafbetaling van het bedrag + verzendingskosten op

POSTREKENING 5170.40

van het

Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Vlaams-Brabant Bruss'

I. Eigen Schoon en De Brabander.

Prijs van het jaarabonnement. Voor de leden. 130 F — In de boekhandel: 180 F.

De volgende jaargangen zijn nog volledig te verkrijgen: II (1944), (1945), XXXIX (1946), XXX (1947); elk 100 F; (1948 XXXII (1949), XXXIII (1950), XXXIV (1951), XXXV (1952), XXXVI (1953), XXXVII (1954), XXXVIII (1955), XXXIX (1956), XL (1957), XLI (1958), XLII (1959), XLIII (1960), XLIV (1961), XLV (1962), XLVI (1963), elk 130 F.

II. Monografieën van Brabantse Gemeenten.

Afzonderlijke afleveringen van onvolledige jaargangen, zover de voorraad strekt: 20 F, dubbele afleveringen: 40 F.

Dr. Jan LINDEMANS, *Geschiedenis van Opwijk*, 304 blz., ill. (1937-39), 240 F (voor de leden: 180 F).

Dr. A. SCIOT en Dr. V. VERSTEGEN O.F.M., *Geschiedenis van Attenrode-wever*, 130 blz., ill. (1947), 60 F (voor de leden: 40 F).

Fr. BORGERS, *Geschiedenis van Geetbets*, 276 blz., ill. (1949) ing. 135 F (voor de leden 90 F).

C. THEYS, *Geschiedenis van Dworp*, 404 blz., ill. (1918), ing. 160 F, gebonden 195 F (voor de leden: 110 en 130 F). - Idem, *Geschiedenis van Kapelle-op-de-Bos*, 272 blz., ill. (1954), 180 F (voor de leden: 120 F). — en J. GEYSELS *Geschiedenis van Linkebeek*, 270 blz., ill. 300 F (voor de leden: 200 F). — *De geschiedenis van Alseberg*, 540 blz., ill. 250 F.

Jan VERBESSELT, *Het ontstaan, de ontikkeling en de inste v Overijse*, (1955), 144 blz., 120 F (voor de leden: 80 F).

Jan VERBESSELT, *Het Domein van de Abdij van Nijvel in West-Brabant* (1957), 241 blz., ill., 280 F (voor de leden: 210 F).

III. Streekmonografieën en andere Geschiedkundig Studiën

Jan VERBESSELT, *Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13e eeuw*. Deel I 200 F (te bestellen bij de schrijver, mits storting van het bedrag op postek. nr. 420.475, J. Verbesselt, Neder-over-Heembeek).

A. SUYKENS, *Franse Revolutie en Boerenkrijg in Klein-Brabant*, 249 blz., ill. — 150 F (voor de leden: 100 F).

J. LINDEMANS, *De heerlijke rechten in 't Land van Asse* 28 blz.: 30 F (ledenprijs: 20 F).

Prof. Dr. C. LEÛRS, *De vorstelijke heuvel van Koudenberg*, 68 blz.: 60 F (ledenprijs: 40 F).

Jan VERBESSELT, *Het ontstaan en de ontwikkeling van de stad Vilvoorde*. — 40 F, voor de leden: 30 F. - Idem, *Het ontstaan en de ontwikkeling van de parochie Tervuren*, 40 F, voor de leden: 30 F. - Idem, *Oude cijzen, munten en maten*. — 40 F, voor de leden: 30 F. - Idem, *Amelgem*, 40 F, voor de leden: 30 F. - Idem, *Mansionarii, Meiseniers of Kossaten, Meiseniersrechten*, 30 F, voor de leden: 20 F. - Idem, *Oppida in Brabant*, 10 - Idem, *De Bevolkingslagen te Asse*, 50 F.

J. MERTENS, *St.-Verone's graf te Leefdaal*. 40 F voor de leden. 30 F.

P. LINDEMANS, *De pachtboven van St. — 20 F.*

Mr. Dr. A. SCHILLINGS, *Rechters, misdaden en straffen te Leuven*: 60 F (ledenprijs: 40 F).

A. MEULEMANS, *Leuvense Ambachten 1. De Heer en de ruiter en Mandenmakers; 2. De Barbiers en Chirurgen*. — 3 *De Oudeleerkoopers* — elk nummer 60 F, voor de leden: 40 F

Em. TORFS, *Het Stevenisme in West-Brabant*. — 90 F, voor de leden 60 F (uitverkocht).

GRAVEN EN GRAFZERKEN IN EN OM DE ST.-VINCENTIUSKERK TE EVERE

Bij de installatie van een centrale verwarming in de Sint-Vincentiuskerk te Evere werd, op het einde van 1955, van onder het Sint-Vincentiusaltaar door de voorste travee tot vóór het Lievevrouwealtaar, een groef van ca. 1,10 m diep bij 1,40 m breed, gegraven. In plaats van oude funderingen, waarnaar we in gespannen verwachting hadden uitgekeken, kwamen, vooral in de hoofdbeuk, een tiental doodshoofden, vele schedelstukken en mensenbeenderen te voorschijn, het stoffelijk overschot van personen die eertijds in onze kerk waren begraven.

In zijn boek « Oudchristelijke Kunst » schrijft Prof. dr. F. van der Meer dat de roem der martelaren de gewoonte deed ontstaan de doden in de kerk te begraven. Onmiddellijk na het jaar 313 begonnen de christenen de graven der bloedgetuigen te isoleren en bouwden er een gedachteniskapel of een basilica op. Iedereen wilde bij het heiligdom rusten, ad sanctos, zoals men zei, « vlak naast de heiligen ». Wie dat kon, kocht zich een grafstee naast de vereerde tombe. Spoedig kwam het zo ver dat de vloer van beroemde heiligdommen letterlijk op sarcofagen rustte. En waar de graven der eigen martelaren ontbraken, ontving men met vreugde kleine relieken, waarvoor men met evenveel piëteit een gedachteniskapel oprichtte.

Uit geschreven bronnen, zoals overlijdensregisters, kerkrekeningen en testamenten, alsook door bewaard gebleven grafstenen kennen wij de namen van personen die in onze kerk hun laatste rustplaats kregen. Onder hen treffen wij geen heren van Evere aan; dezen kozen hun begraafplaats in één van hun andere heerlijkheden: « In dese kercke van Evere en is geen begraefplaetse van den Heere Prince de Hornes ofte van hunne voorsaeten geweest, omdat sij vele andere Heerelyckheden besitten, waervan dat sij als in de principaelste hun begraefplaetsen vercosen hebben, gelyck is te Overijsche ende ter voren in t' lant van Artois van de Graven van Baillie, S. Martin, waer van dat den Prince de Hornes de Heerelijckhijdt van Evere vercreghen heeft » (1). Benevens de Everse pastoors, *Joannes Antonius Aerts* en wellicht ook *Cornelius Van den Berghe*, rusten hier edellieden, onder wie de meesten ter plaatse een landgoed bezaten, dorpsnotabelen en gegoede lieden uit Evere en omstreken.

Onze gewone dorpsmensen, onder wie velen steun van de armentafel genoten, konden zich die weelde niet veroorloven. Een begraafplaats kostte immers 12 gld. in het koor (2) en 6 gld. in het schip; de erfgenamen moesten het graf op hun kosten doen sluiten en wie een zerksteen legde was de kerk nog 12 gld.

(1) PA., *handschrift Aerts*, blz. 26.

(2) PA., *register 8H*, blz. 25 v°, voor de begraafplaats van Baron «de Kaster» werd maar 6 gld. aangerekend.

verschuldigd. De pastoor en de koster ontvingen in specie respectievelijk 24 en 12 gld. voor een begrafenis in het koor, 18 en 9 gld. in één der zijkooren, d.i. de ruimte gelegen tussen het zijaltaar en de eerste arcadezuil, en 12 en 6 gld. in het schip (3).

In onze kerk liggen graven die nooit met een grafsteen gesloten waren en andere waarvan de zerksteen in de loop der tijden verdwenen of verplaatst is.

De graven in de kerk

In de *Miracula Sti. Vincenti*, d.i. het verhaal van de wonderen, toegeschreven aan onze kerkpatroon en dagtekenend uit de 11de eeuw (4), is er sprake van een oud graf in de kerk te Evere. Een zeer deugdzaam man was zich hier komen vestigen om de heilige faam die deze plaats genoot en de mirakelen die er geschieden. Hij overleed in geur van heiligheid en zijn lichaam werd in de kerk begraven. Toen woeste benden moordend en plunderend het land onveilig maakten, vluchtten de inwoners met have en goed in de kerk. Dit enig veilige schuiloord was spoedig gans bezet. Alleen het graf van de godvrezende man bleef vrij en werd met eerbied bejegend. Toch was er onder de samengevluchte dorpingen een vermetelevrouw, die er niet voor terugschrok deze vereerde plaats te bezetten. Terstond werd zij over al haar ledematen met lamheid geslagen en eerst nadat zij vóór het altaar van St.-Vincentius berouw had betoond over haar vermetelevrouw, keerden haar krachten weer (5).

In de 11de eeuw werden vele miracula opgesteld om de bezitters van onvreemde kerkelijke goederen tot restitutie te bewegen (6). Het schrikwekkend voorbeeld van de vrouw die lam wordt, nadat ze plaats heeft genomen op het vereerde graf, moest de lekeheer die de goederen van het kapittel van Zinnik te Evere in zijn bezit had, tot teruggave aanzetten. Dit is de historische kern van het verhaal. Van het bewuste graf, zo het ooit mocht bestaan hebben, is evenwel nog geen spoor ontdekt.

Bij ontstentenis van grafstenen ontsluit het archief voor ons de volgende namen van personen die in onze kerk hun laatste rustplaats kregen :

NICOLAAS DE LOZE

Een niet-gedagtekend uittreksel uit het testament van *Hen-drik van Haesdonc*, kanunnik te Dendermonde, maakt melding

(3) PA., reg. 8H, blz. 23 v°, 25 v°.

-, *handschrift Aerts*, blz. 25, 27.

(4) D.G. MORIN, *Saint Pirmin en Brabant. Rev. d'Hist. Eccl.*, dl. XXXVI, 1940, blz. 17.

(5) *Acta Sanctorum Belgii Selecta*, dl. IV, blz. 32, nr. 68.

(6) E. DE MOREAU, *Les Abbayes de Belgique*. Notre Passé, 1952, blz. 105.

J. VERBESSELT, *Grote Domeinen en Borchten in Brabant, E.S.B.*, 1953, blz. 77.

van een jaargetijde in de parochiekerk te Evere, voor de zieleerust van *Nicolaas de Loze*, die in het midden van het koor begraven ligt (7).

Navorsingen omtrent de voornoemde kanunnik hebben tot nadere kennismaking met deze Nicolaas geleid. Uit een obituarium van de collegiale kerk te Dendermonde vernemen we dat in de 16de eeuw aldaar een jaargetijde onderhouden werd voor Hendrik van Haesdonc, zoon van Willem, en voor zijn echtgenote Yde de Loze, dochter van Martinus, evenals voor hun kinderen: *Hendrik van Haesdonck, priester, kanunnik in deze kerk*, Petrus, Godefridus, Michael, Lucas en Margareta, alsook voor *Nicolaus* en *Petrus de Loese*, de broeders van Yde (8). Deze kanunnik was dus een zoon van Hendrik van Haesdonc en van Yde de Loze, die beiden ook vermeld worden in een schepenbrief van 1464, waarbij « Govaert de Loeze sone wilen Mertens Loezen gheloeft te gevene *Yden tSloesen* siinder wettigher zusters ende *Heinric van Haesdonc* haeren wettighen man ende mombor ... » (9). Waarschijnlijk is deze kanunnik ook te vereenzelvigen met *Henricus de Haesdonck*, « clericus cameracensis diocoesis, publicus imperiali autoritate ac venerabilis curie episcopalis cameracensis notarius juratus », die op 1 maart 1471 te Brussel het testament schreef van de edele Jouffrouw Avezoete van den Nieuwenhove, de weduwe van Sr. Joos de Keysere (10).

Kanunnik Hendrik van Haesdonc leefde dus in de tweede helft van de 15de eeuw. In die tijd mogen wij dan ook de bijzetting van *Nicolaas de Loze* in onze kerk situeren. Hij was wellicht de oom langs moeders zijde van de kanunnik en als dusdanig wordt hij ook onder de begunstigden van het jaargetijde in de collegiale kerk te Dendermonde vernoemd.

ALBERTUS CNOPFF

Deze edele heer werd op 23 juni 1659 op het koor naast de sakristie begraven (11). Hij is te identificeren met de in een Everse schepenbrief van 1652 vermelde Sr. *Albertus Knoff*, « tapichier maior van henne Hoocheyt », gehuwd met Juffrouw

(7) PA., vier bladen perkament: « ... sepulcrum dicti quondam domini Nicolay in medio chori dicte ecclesie de Evere ».

(8) A. DE VLAMINCK, *L'Eglise collégiale Notre Dame à Termonde et son ancien obituaire*, II (Cercle arch. de la ville et de l'ancien pays de Termonde, publication extraordin., n° VIII), 1898: «obitus duplex Henrici de Haesdonc, filii Wilhelmi; Yde sLosen, filie Martini, sue conjugis; domini Henrici de Haesdonck, presbyteri, canonici hujus ecclesie; Petri, Godefridi, Michaelis, Luce et Margarete, prolium eorumdem, necnon domini Nicolai et Petri de Loese, fratrum dicte Yde». Mededeling van de heer M. Bovyn, waarvoor hier mijn innige dank.

(9) RAB., S. 3258, blz. 110.

(10) *Eigen Schoon*, 4e jg., 1914, blz. 20-25.

(11) GEMEENTEHUIS EVERE, *sterfregister*: «23 junij sepultus est Nob. Dnus. Albertus Cnopff in choro juxta sacristiam». De naam werd op verschillende wijzen gespeld: *Cnopff*, *Knoff(e)*, *Kbnoff*, *Knopff*, *Knopff*, *Kbnopff*, *Knopbfff*.

Aldegonde du Bœuff (12). Het doopregister van de St.-Goedeleparochie vermeldt twee kinderen : 1. *Joanna Valentina*, ° 9 maart 1625 ; 2. *Ignatius*, ° 31 augustus 1626. In beide doopakten en in die van zijn petekind, *Albertus Ignatius*, voert hij resp. de titel van *tapetiarius maior aule*, *tapetiarius maior* en *minister aulicus* (13). Hij was dus oppertapijtwever of oppertapissier in dienst van 's konings hof. De twee voormelde kinderen waren in 1656 blijkbaar overleden. In dat jaar vermeldt Houwaert twee andere, met name : *Isabella* gehuwd met *Alonso de Cepeda* en *Albertus Knoff de Moraes*, secretaris van de Geheime Raad en één der beroemdste latinisten van zijn tijd (14). Deze was gehuwd met *Catharina van Wavere*, van wier moeder *Joanna van der Elst* zij het landgoed de *Vleugh* te Evere bij erfopvolging verkregen (15). Op de plaats van dit goed stond later het krankzinnigengesticht. Volgens de doopregisters van de St.-Goedeleparochie hadden zij de volgende kinderen : 1. *Aldegundis Joanna*, ° 31 oktober 1650, huwde met jonker *Jaspar Lods* ; 2. *Albertus Ignatius*, ° 5 sept. 1653 ; 3. *Catharina*, ° 22 jan. 1657 ; 4. *Jacobus Albertus*, ° 17 sept. 1660 ; 5. *Vincentius Franciscus*, ° 14 sept. 1662 ; 6. *Alexander*, ° 15 juli 1664. Volgens een door Houwaert geëxcerpeerde notariële akte van 1686 waren *Alexander* en *Albertus Ignatius* in dat jaar reeds overleden en hadden zij nog een zoon, *Jan Baptist*. De voormelde *Jacobus Albertus Knopff* werd priester en promoveerde tot licentiaat in de beide rechten ; reeds in 1688 was hij kanunnik en later werd hij cantor in de collegiale kerk van St.-Goedele te Brussel (16). Bij de verdeling van de ouderlijke goederen in 1687 viel hem de *Vleugh* ten deel en in 1707 kocht hij het *Vroonhof* en de *Zwaan*, twee pachthoven onder Evere (17). Hij overleed in 1736.

BARBARA POTTELET

Zij ging hier op 8 augustus 1662 ter ziele en werd vóór het hoogkoor ter aarde besteld. Zij had een jaargetijde gesticht en was de moeder van *Nicolaes Spallart*, die achtereenvolgens pastoor was te Evere (1658-1669) en aalmoezenier in het St.-Janshospitaal te Brussel, waar hij op 13 april 1703 in de Heer ontsliep. In zijn testament stichtte hij voor zijn moeder een eeuwigdurend jaargetijde met gezongen vigiliën en drie lessen vóór de mis en uitdeling van wit of bruin brood ter waarde van 48 st. aan de

(12) RAB., S., 3262, blz. 106.

(13) STADSARCHIEF BRUSSEL, *parochieregisters*, nr. 87, 92.

(14) KB., *hs. Houwaert*, II, 6603, blz. 203 v°.

J.A. ROMBAUT, *Bruxelles Illustré*, Brussel 1779, dl. II, blz. 173. Deze auteur spelt *Demorant* en Houwaert *de Maraes*.

(15) RAB., S. 3264, Schepenbrief van 20 juli 1719.

RAB., *kaarten en plattegronden*, nr. 3250.

(16) J.A. ROMBAUT, *op. cit.*, *ibid.* Volgens deze auteur werd *Jacobus Albertus* in Duitsland geboren en werd hij op 4 febr. 1693 kanunnik in de St.-Goedelekerk. Dit ambt bekleedde hij echter reeds op 17 juli 1688 (doopregister van de St.-Goedelekerk, nr. 100).

(17) RAB., S. 3264, blz. 266 en vlg.: schepenbrief van 9.12.1713.

armen die de dienst zouden bijwonen of door ziekte verhinderd zijn (18).

KATHARINA DE CONDE

Zij was de edele gade van *Hendrik van Halle*, overmeier van Kampenhout en meier van Evere. Zij overleed op 18 december 1669 te Brussel en werd in onze kerk nabij de koortreden begraven (19). Zij stamde uit de ingeweken tak van de beroemde Franse Condé's, zijnde de «suster van vader ende moeder van heer *Jacques de Conde*, ridder, raedt ordinaris van sijne Majesteits Souvereynen Raed van Brabant» (20).

Met deze laatste wordt wellicht de zoon van de Brusselse stadssekretaris *Jacques de Conde* en van *Magdalena Geubels* bedoeld, die zelf eerste stadssekretaris was en heer van Boiselles, die in 1657 een commentaar op het Brusselse gewoonterecht publiceerde en de auteur is van een bekend passiespel (21).

In haar testament, verleden op 11 maart 1644 voor Joannes van der Veken, pastoor te Evere, begiftigde de voormelde Catelyn uit haar persoonlijke goederen en die van haar broeder *Fransois*, die minderbroeder was, haar twee niet bij name vernoemde broeders (22). Het doopregister bevat de doopakten van twee zoons, met name *Jacobus Vincentius* (22.2.1645) en *Joannes Baptista* (11.6.1646). Een andere zoon, *Jan François*, was overmeier van Kapelle-op-den-Bos en liet zich in 1678 in het Brussels patriciërsgezicht Serhuyghs opnemen (23).

GASPAR VAN HALLE

Hij overleed te Brussel en werd op 25 maart 1676 in onze kerk begraven (24). Een gelijknamig persoon treedt in 1675

-
- (18) GEMEENTEHUIS EVERE, *overlijdensregister*.
PA., *handschrift Aerts*, blz. 11.
—, *Afschrift van het testament van pastoor Spallart*, op 7.1.1698 voor notaris E. Bernaerts verleden: «een jaergetijde voor de siele van sijne moeder Barbara Pottelet, begraeven liggende inde selve kercke voordien hooghen choor».
- (19) GEMEENTEHUIS EVERE, *overlijdensregister*: «1669, 18 decemb. obijt bruxellis Nobilis Catharina Conde vxor. h. v. Halle et sepulta prope gradus chori in Ecclesia de Evere».
- (20) ANNE LIBOIS, Les registres du lignage Serhuyghs, *Cabiers Bruxellois*, dl. II, fasc. I, 1957, blz. 95.
- (21) R. ROCH, Een 17e-eeuwse Nederlandsche Klassieker uit het Zuiden: Jacques de Conde, *De Vlaamsche Gids*, 25e jg., 1936-37, blz. 162 en vlg.
J. NAUWELAERS, *Histoire des Avocats du Souverain Conseil de Brabant*, Brussel, 1947, dl. II, blz. 71.
A. DE MAEYER, Johannes Jacobus de Condé en zijn passiespel, *ESB.*, 1962, blz. 37-42, 93-100.
DE HERKENERODE, *Nobiliaire des Pays-Bas et du Comté de Bourgogne*, Gent, 1865, blz. 505.
- (22) P.A., *testamenten*.
- (23) ANNE LIBOIS, *op. cit.*
- (24) EVERE, *overlijdensregister*: «1676, 25 martij obyt Bruxellis Dominus Gaspar van Halle et sepultus est in Ecclesia de Evere».

op als hoogmeier van Kampenhout (25).

GEORGIUS JOSEPHUS D'ITRE

Deze was baron van Caster. Hij is hier op 4 juli 1728 gestorven en de volgende dag op het koor bijgezet (26).

JOANNA HAVART (27)

Op 9 januari 1738 gaf zij te Evere de geest en werd « nefens den pilaer van S. Vincents autae » ter aarde besteld. Zij was de tweede echtgenote van Sr. *Hendrik Coenraets*, griffier van Evere (1731-1751) en meester brouwer in *den Dankaert* en *het Gulden Kasteel* te Brussel. Te Evere bezat hij vele goederen in eigendom, o.m. de herbergen geheten *den Bavier* (1721), *den Luijckschen Boer* (1730), *den Haan* (1727); de brouwerij *de Hutte* (1721); de huizen *het Clijn Cadol* (1720) en *het Groot Cadol, de Croon* (1727), *het Cammeken* (1738) en het pachtthof *Picardie* (1742).

Hij huwde driemaal :

1° met *Maria Deklerck*, bij wie hij vier kinderen verwekte, allen te Evere geboren : a. Lucia, ° 1714 ; b. Henricus, ° 1716 ; c. Engelbertus, ° 1719 ; d. Henricus Sebastianus, ° 1721 ;

2° met *Joanna Havart*, die hem zeven kinderen schonk, allen te Evere geboren : a. Aegidius, ° 1724; b. Anna, ° 1726; c. Maria Anna, ° 1729; d. Nicolaus Josephus, ° 1730; e. Bartholomeus Ludovicus, ° 1732; f. Petrus, ° 1734; g. Maria Ludovica, ° 1737;

3° met *Elisabeth Goossens* (cit. 1739). Volgens zijn testament en het codicil, respectievelijk op 9 en 10 december 1751 voor notaris Lindekens verleden, waren toen nog zes kinderen in leven: *Henricus Sebastianus* uit zijn eerste huwelijk, *Egidius* en *Bartholomeus* uit zijn tweede huwelijk, *Nicolaus Josephus*, *Maria Anna* en *Petrus* uit zijn derde huwelijk. Hij overleed in het begin van januari 1752 en had in zijn testament laten vermelden dat hij te Brussel in de kerk van de paters minderbroeders recollecten wilde rusten (28).

(25) RAB., S. nr. 3263, blz. 157 v°.

(26) EVERE, *overlijdensregister*: «1728, 4 iuly obijt praenobilis Dominus Georgius Josephus d'itre Baro de Caster sepultus in choro».

PA., *handschrift Aerts*, blz. 27.

PA., *reg. 8H*, blz. 23 v°.

(27) Ook *Avaert*, *Avaerts*, *Havaert*, *Hauwaerts* en *Hauwart* gespeld.

(28) EVERE, GEMEENTEHUIS, *parochieregisters*.

PA., *handschrift Aerts*, blz. 25.

PA., *reg. 27 FF*, kerkrekening 1738.

RAB., *Notariaat Brabant, Lindekens*, nr. 7560: 9 en 10 dec. 1751;

nr. 7561: 2 en 12 januari 1752.

RAB., S. nr. 3237, cit. 1768; nr. 3264, akte 6.4.1720 en volgende;

nr. 3265, blz. 22, 266 v°, 462, nr. 3235.

P. LINDEMANS, *Brouwerijen en Brouwers van Oud-Brussel*, *ESB.*, 1958, blz. 133; 1959, blz. 132.

MARIA ANNA VAN OBBERGHEN

Zij was een dochter van *Guilielmus* († 11 juni 1681), schepen en koster te Evere en van *Gertrudis Greuwels* († 13 april 1716). Zij werd op 16 oktober 1675 te Evere geboren en was als huishoudster bij pastoor Aerts in dienst. In haar testament had zij om haar bijzetting voor het altaar van O.-L.-Vrouw verzocht. Zij stichtte ten eeuwigen dage twee jaarlijkse zielemissen respectievelijk op de feestdagen van St.-Rochus en St.-Barbara te celebreren, en twee jaargetijden voor zichzelf en haar broeder *Engelbert*. Zij overleed op 19 december 1742. Haar erfgenamen betaalden 6 gld. voor haar begraafplaats (29).

ANNA STUCKENS

Zij is hier op 6 februari 1743 overleden. Haar erfgenamen betaalden 6 gld. voor haar begraafplaats in de kerk. In haar testament, 1728, worden de volgende erfgenamen vermeld: *Josine Stuckens*, gehuwd met *Pieter Ferré*; de kinderen van wijlen *Andries Stuckens* en *Joanna Obble* (te weten: Jan, Anne Marie en Susanne); *Marie Stuckens* gehuwd met *Michiel Wittebolle*; wijlen *Elisabeth Stuckens* gehuwd met *Herman Stevens*. Laatstgenoemde echtelingen waren haar zuster en schoonbroeder. Deze stichtte in 1743 drie jaargetijden resp. voor zichzelf, voor zijn echtgenote *Elisabeth Steuckens* en voor haar zuster *Anna Steuckens*, elk jaargetijde met dertig stuivers brood voor de armen, bezet op drie dagwand land, gelegen te Evere tegen de Oude Leuvense weg (30).

ANDRIES VAN NIEUWENHOVEN

Volgens de kerkrekening van 1743 (sic) betaalde de weduwe van Nieuwenhoeven 6 gld. voor de begraafplaats van haar echtgenoot. Deze was hier op 8 maart 1734 met *Catharina Vandervinne* gehuwd. Hij was kerkmeester (1736-1737), armmees-ter (1744) en overleed zonder nakomelingen op 16 april 1744 (31).

-
- (29) EVERE, GEMEENTEHUIS, *overlijdensregister*.
PA., *handschrift Aerts*, blz. 86 v°.
PA., *kerkrekening*, 1742.
PA., afschrift van haar testament op 2 december 1742 voor notaris J.J. van Palm verleden.
- (30) EVERE, GEMEENTEHUIS, *overlijdensregister*. Volgens de overlijdensakte zou zij zelf haar jaargetijde hebben gesticht: «*quae fundavit anniversarium cum distributione panum super tria journalia terrae in evere sita iuxta antiquam viam lov. et pistores brux.*»
PA., *handschrift Aerts*, blz. 86 v°.
PA., *kerkrekening*, 1742.
J. LINDEMANS, *Oude Brabantse geslachten, Stuckens, ESB.*, 32e jg., 1949, blz. 240.
- (31) EVERE, GEMEENTEHUIS, *overlijdens- en huwelijksregister*.
PA., *dokument 19 T.*

FRANCISCUS JACOBUS DE LIAGRE

Op 15 september 1769 is deze edele heer en advocaat bij de Soevereine Raad van Brabant hier schielijk overleden en twee dagen later op het koor bijgezet. Hij was gehuwd met *Maria Anna Wouters*, die op 11 juni 1783 te Evere overleed. Zijn inschrijving ter kanselarij geschiedde in 1717. In 1735 stelde hij zich kandidaat voor de Raad van Brabant. Hij was raadgevend assessor in «Zijne Majesteits Bergen van Bermhertigheid» te Brussel.

Maria Theresia en *Isabella Dorothea*, de dochters van *Ignatius Heymans*, schonken hem bij testament «seker speelhuys», groot 9 b. 1 dw. 911/2 r., waar later het klooster van *de Goede Herder* zou staan.

We kennen vijf kinderen van hem: - 1. *Jacobus Christiaan*, advocaat bij de Raad van Brabant, overleden in de St.-Niklaasparochie en op 19 okt. 1818 te Evere begraven; - 2. *Josephus Franciscus*, handelaar te Antwerpen, die in 1779 in het Serhuyghsgeslacht werd opgenomen en op 1 prairial VIe jaar F.R. (20 mei 1798) te Evere overleed; - 3. *Ferdinandus*, griffier van het Erburggraafschap van Brussel; - 4. *Carolus Josephus*, advocaat, in 1776 in het Serhuyghsgeslacht aanvaard; - 5. *Anna Maria*, echtgenote van *Ludovicus Benedictus Ferdinandus De Schepper* (32).

De grafstenen in de kerk

Indertijd hebben *P.O'Kelly*, beambte bij de Hoge Raad van de Adel in Den Haag (33), *A. Wauters* (34), de Z.E.H. B. *Liekens* en de *Heemkundige Kring van Evere*, hun aandacht gewijd aan de grafzerken in en om onze kerk. Van hun aantekeningen hebben we dankbaar gebruik gemaakt, zonder evenwel na te laten de thans nog bestaande en bereikbare grafschriften nauwkeurig na te gaan.

Zes grafstenen snijden een vierkant in de vloer van onze kerk: vier ervan liggen naast elkaar, achteraan in de rechterzijbeuk en twee gaan schuil onder een biechtstoel, respectieve-

(32) GEMEENTEHUIS EVERE. *sterfregister*: «1769, 15 sept. subitanea morte decessit Dnus (later bijgeschreven: Franc. Jacobus) Advocatus de Liagre.

PA., register 8 H, blz. 23 v.

—, *sterfregister*, akte 19 okt. 1818.

RAB., S. nr. 3276.

J. NAUWELAERS, *op. cit.*, deel II, blz. 177, 303-304.

A. LIBOIS, *op. cit.*, t. III, fasc. 1, 1958, blz. 19.

(33) P. O'KELLY, *Monumens funèbres et épitaphes copiés sur les lieux*. Den Haag, 1830, blz. 32-38 (KB., Hs., II, 2051).

Deze *Jean Prosper Désiré O'Kelly* (1807-1843), gehuwd met *Dorothee Volcke*, was een b'oodverwant van *André Etienne Joseph O'Kelly*, die maire van Evere was, ca. 1800-1806.

CH. POPLIMONT, *La Belgique Héraldique*. Parijs, 1866, dl. VIII, blz. 166.

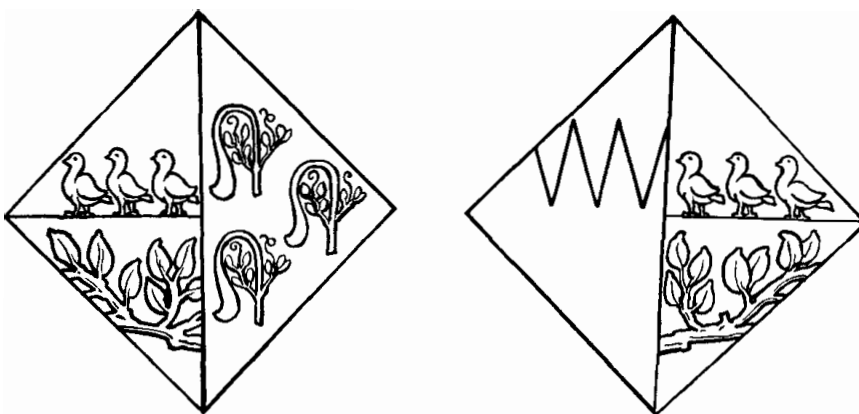
(34) A. WAUTERS, *Histoire des Environs de Bruxelles*. Brussel, 1855, dl. III, blz. 64.

lijk tegen het midden van de rechter- en linkerzijbeukwand. Ze nemen hun oorspronkelijke plaats niet meer in.

De inschriften en wapenschilden, door de voeten van generaties Everse kerkgangers geheel of gedeeltelijk uitgesleten, konden vaak dank zij een verhelderend archiefonderzoek worden aangevuld.

EERSTE GRAFSTEEN

Op de oudst bewaarde grafsteen, achteraan in de rechterzijbeuk, prijken bovenaan twee ruitschilden (35). Het linkerblazoen is : *gedeeld, I doorsneden, boven : drie vogels naast elkaar, van terzijde afgebeeld, met de kop naar rechts, gebekt, gepoot en met gesloten vlucht; onder: twee schuingekruiste gebladerde takken; II takken en bladeren* (zeer onduidelijk). Het rechterwapenschild is : *gedeeld, I drie omgekeerde punten: II doorsneden, boven: drie vogels naast elkaar, onder: twee schuingekruiste takken.*

VAN MELDERT VITS

VAN HALLE VAN MELDERT

Het grafscript laat zich als volgt ontcijferen :

HIER GRAVEN IOVFF
ANG S WEDUWE
WYLEN WAS VAN MELDERT
DIE STERFT DEN 2 IVNY 1611
EN IOVF PETRONELLA VAN MELDERT
WEDUWE WYLEN IO. NICOLAS
VAN HALLE IN SYNEN LEVEN

(35) Sedert het begin van de 16e eeuw is het ruitschild een typisch vrouwelijke schildvorm. De oorsprong is waarschijnlijk te zoeken in de ovale vorm van de oude vrouwenzegels, welke vorm zou zijn afgeleid van de spoel van het weefgetouw of van de vagina (vruchtbaarheidsymbool). C. PAMA, *Heraldiek*, Het Spectrum, 1958, blz. 122. H.W. M.J. KITS NIEUWENKAMP, *Encyclopedie van de Heraldiek*, Elsevier, 1961, blz. 197. We danken hier speciaal de heer J. MELKEN-BEECK, bestuurslid van ons genootschap, op wiens tekenaarstalent en heraldische kennis we zo vaak een beroep mochten doen.

CASTELEYN EN RENTM VAN
DE LANDEN VAN WEESTERLOO
EN GEEL Y STERF DEN 1.
IVLY 1616.

De twee personen, wier stoffelijk overschot onder deze zerksteen heeft gerust, konden wij, aan de hand van onze genealogische sprokkelers als AGNEESE VITS en PETRONELLA VAN MELDERT identificeren en hun afstamming en verwantschap als volgt bepalen (35a) :

I. JORDAEN VAN MELDERT, † tussen 1471 en 1477 (36), vader van : - 1. *Vranck*, gehuwd met *Martyne Beydaels*; - 2. *Willem*, volgt II; - 3. *Dionysius*, gehuwd met *Agneese sBoddeers*, geheten *van Eerdegem*.

II. WILLEM VAN MELDERT, † 1503 (37), reeds in 1471 gehuwd met *Lysbette sWolfs*, een dochter van *Laureys*. Willem voert in zijn wapenschild twee schuingekruiste gebladerde takken (38). Dat van zijn vrouw vertoont drie gaande dieren (wellicht wolven), geplaatst 2, 1 en een schildhoofd beladen met drie vogeltjes naast elkaar. Op de schets van dit blazoen, die Houwaert ons naliet, hebben deze vogeltjes geen poten, wat een heraldisch kenmerk der merlet is; we mogen dus aannemen dat deze diertjes zijn afgebeeld, te meer daar ook andere leden van het geslacht de Wolff ze in hun blazoen voerden (39).

Hun kinderen waren : - 1. *Jacop*, volgt III; - 2. *Lysbeth*, q. 1573, gehuwd met *Jan de la Noot*, q. 1563, «tapichier» (=

(35a) KB., *hs. Houwaert*. II, 6510, blz. 35. II 6598, blz. 140.

(36) RAB., *S.*, nr. 3258, blz. 44. 59 v° - 60. 72 v° - 73. 85.

Ik heb tot dusver niet kunnen achterhalen of er enige verwantschap bestond tussen deze van Meldert en de leden van dit geslacht, die in de XIVe en XVe eeuw te Brussel nabij het Hertogelijk paleis, op de Jodentrappen, een steen betrokken, dat in 1486 door Filips van Kleef-Ravenstein werd aangekocht. In de abdijkerk van Koudenberg bezaten zij een familiegraf in het koor van de H. Kruiskapel en stichtten zij een kapelanie ter ere van het H. Kruis. (ST. LEURS. De vorstelijke heuvel van Koudenberg. *ESB*, 35e jg., 1952, blz. 69, 158. PL. LEFEVRE. L'obituaire de la Prévôté de Saint-Jacques-sur-Coudenberg à Bruxelles. *Cahiers Bruxellois*. t. I, fasc. II, avril-juin 1956, fol. 107. D. VAN DERVEEGHDE. *Inventaire des Archives de St. Jacques sur Coudenberg*. Brussel 1962, 1ère partie, 19 mai 1362).

(37) HOUWAERT, II, 6598, blz. 140.

RAB., *S.* nr. 3259, In een schepenbrief van 3 jan. 1520: «meester Jacop van Meldert sone *wylen* Willems van Meldert» (fol. 12 v°); in een van 21 juni 1521: «meester Jacop van Meldert sone Willems van Meldert» (fol. 9 v°).

(38) Uit heraldisch oogpunt schijnt hij dus verwant te zijn met de van Melderts in de omgeving van Zoutleeuw, die hetzelfde wapen voerden en die afkomstig zouden zijn uit Meldert in het arrondissement Hasselt. (S.E.M. FREDERIC COLLON, Note héraldique sur les différentes familles van Goetsenhoven. *Brabantica*, III, 1958, blz. 193-194. H.C. VAN PARIJS. Notes sur les lignages de Bruxelles en 1376. *Brabantica*, V, dl. 2, 1960, blz. 556-557).

(39) RIETSTAP, *Armorial Général*, Gauda, 1885.

DE RAEDT, *Sceaux Armoriés des Pays-Bas et des Pays avoisinants* Brussel, 1903, blz. 287.

tapijtwever) en wellicht de gelijknamige meier van Evere, 1560-1562 (40); - 3. *Judocus*; - 4. *Joanna*.

III. Meester JACOP VAN MELDERT, † 1522, in 1508 werd hij beëdigd secretaris van de stad Brussel, huwde met *Cathelyne Swinters*, dochter van *Arnold*, eveneens secretaris van de stad Brussel. Hij nam het vaderlijk wapen over, nl. de twee schuingekruiste gebladerde takken, dat hij brak met het schildhoofd uit het moederlijk wapen, waarin de drie vogeltjes naast elkaar voorkomen. Zij hadden de volgende kinderen:

- 1. *Aert*, volgt IV; - 2. *Peeter*, sterft zonder nakomelingen; - 3. *Jacop*; - 4. *Gielis*, volgt V.; - 5. *Jan*, sterft kinderloos; - 6. *Anthonis*, volgt VI.; - 7. *Willem*, die in 1563 «jnnocent ende cranck van sinnen» was (41), en zonder nakomelingen overleed.

IV. Meester AERDE VAN MELDERT, geboren poorter van Brussel, schepen van Evere, 1536-1539. Met zijn dienstmaagd, *Marie vander Heer(t)bruggen* (*vander Bruggen* in 1566), wie hij reeds in 1537 een lijfrente van 36 veertel rog had toegelegd, sloot hij op 17 okt. 1544 ten overstaan van *Peeter Baten*, priester en openbaar notaris, een huwelijkscontract. Hij had een natuurlijke dochter, *Margriete*, gehuwd met *Andries van Boesdonck*, binnenpoorter der stad Brussel, zoon van wijlen *Andries*, cit. 1555, 1566. Bij zijn overlijden volgde zijn broeder *Willem* (III, 7 hierboven) hem op 6 aug. 1545 als leenman van goederen te Evere op (42).

V. GIELIS VAN MELDERT, q. 1552, x *Maria's Lichten*. Hun dochter *Elisabeth* huwde: x 1. *Adriaen van Nuffele*, zoon van *Joos*, q. 1574, leenman van Pitzenburg onder Mechelen; x 2. *Melchior Laermans*, cit. 1594; zij was weduwe in 1597 (43).

VI. ANTHONIS VAN MELDERT, q. 1567, gehuwd met AGNEESE of AGNEETE VITS, de dochter van wijlen *Gielis* (44). Zij is te vereenzelvigen met de in het sterfregister vermelde *Agneta Melders* die op 24 juni 1611 overleed en wier naam op de onderhavige grafsteen grotendeels is uitgesleten.

(40) RAB., S., nr. 3260, blz. 111, 200.

(41) RAB., S., nr. 3260, blz. 111.

HOUWAERT, op. cit.

(42) RAB., S. nr. 3259, blz. 64-65, 73 v°; nr. 3260, blz. 33 v°, 122; nr. 3313/2.

(43) RAB., S. nr. 3293; nr. 3259, blz. 34 in margine; nr. 3260, blz. 111, 200, 306 v°. J. LINDEMANS, Oude Brabantse geslachten, Van Nuffel, in *ESB*, 34e jg., 1951, blz. 253. *Annuaire de la Noblesse de Belgique*, 1869, blz. 152; 1895, II, blz. 1514.

(44) RAB., S. nr. 3293; nr. 3260, blz. 303 v°.

In het archief treffen we ook een zekere *Willem VITS* aan, + 1576 of 1577, soene wijlen *Gielis*, cit. 1568. Wellicht was hij een broeder van *Agneese*. Hij is tweemaal gehuwd geweest: x 1. met *Jozyne Goossens*, van wie hij in 1568 de volgende kinderen behouden had: *Claes*, *Pauwel*, *Mayken*, die huwde met *Anthuenis Buijs*, cit. 1576, *Geertruijt*, die huwde met *Cesar Ren(n)e*, cit. 1576, en *Toriken*; x 2. *Margriet Lipts*, cit. 1568. (RAB., S. nr. 3260, blz. 145 v°-146, 205, 208, 214 v°, 219).

Houwaert meldt haar begrafenis in de kerk: «sy sterft 1611 light inde kercke van Evere». In 1601 woonde zij te Brussel en schonk zij «hueren neve», de hierna vermelde meier *Jan Baptist van Halle*, een te Evere gelegen eigendom, dat zij in 1572 had verkregen, zijnde «eene hofstadt daer huysen, stallingen, backhuys opte staene plagen, metten bogaerde groot vyff dachw daeraene gelegen metten steynen vleughe daer nu tertyt jnne staende (45). Jan Baptist van Halle en zijn echtgenote woonden er in 1639 (46). In de 18e eeuw werd dit pachthof het *Hooghuis* genoemd en behoorde het toe aan leden van de familie *Van Hamme* (zie: vierde grafsteen). Het bestaat thans nog in de Marnestraat en draagt het jaartal 1658 in een gevelsteen.

Het Hooghuis

Foto R. Caluwaerts

Anthonis van Meldert voerde in zijn wapen dezelfde figuren als zijn vader, nl. de twee schuingekruiste gebladerde takken en het schildhoofd beladen met de drie vogeltjes, welke figuren ook de ruitschilden op de grafsteen vertonen (47).

(45) RAB., S. nr. 3260, blz. 357 v°.

(46) RAB., S. nr. 3234, blz. 263, 273.

(47) HOUWAERT, *op. cit.*

Van het Brabants geslacht *Vits* bestaan, bij mijn weten, twee wapenschilden. Eén van deze is geblazoeneerd: *in zilver drie gestengelde en gebladerde wikkepeulen van groen* (48). Het is een zgn. sprekend wapenschild (*wikke* = Lat. *vicia*), dat o.m. in 1649 door *Jacques Vits*, de raad en ontvanger-generaal van 's Konings domein in het Brussels Kwartier werd gevoerd (49). Het beantwoordt, wat de stukken betreft, aan het door Houwaert geschetste blazoen van Agneete Vits en verschilt als dusdanig ook niet van de stukken (takken en bladeren) die ik in het tweede deel van het linker grafsteenwapen meen te kunnen ontwaren.

Anthonis van Meldert en *Agneese Vits*, hadden twee dochters :

A. PETRONELLA VAN MELDERT die op 15 juli 1616 te Evere overleed en na haar moeder op de grafsteen is vermeld. Uit haar huwelijk met *Nicolaes van Halle*, q. 1597, de kastelein en rentmeester van de landen van Westerlo en Geel, zoon van *Lenaert*, † tussen 1570 en 1574 (50), kennen we de volgende kinderen (51) :

1. *Jan Baptist van Halle*, hoogmeier van Kampenhout, cit. 1602 en meier van Evere, 1614-1636, q. in 1643, huwde met *Elisabeth Hermans*, uit wie te Evere geboren werden: - a. *Elisabeth*, ° 1610, die in 1631 met *J.B. Marnier* huwde; - b. *Antho-nius*, ° 1614; - c. *Henricus*, ° 1617, die zijn vader als hoogmeier van Kampenhout en meier van Evere opvolgde, 1636-1677, en huwde met *Elisabeth de Condé*, die in de kerk is begraven (zie hierboven);

2. *Isabella* of *Elisabeth van Halle*, gehuwd met *Richardt de Fraisine*, drossaard van het land van Westerlo;

3. *Jacquelijne*, overleden op 21.10.1652, gehuwd met *Baltazar Spangenberg*, † 22 jan. 1642, meier, kastelein en rentmeester van de stad en het land van Zichem, die ook drossaard was van Meerhout en Vorst, 1614-1630. Hij schijnt omstreeks 1630 wegens oneerlijkheid uit zijn ambt te zijn ontzet. Hun dochter *Dorothea* huwde met *Arnoldus van Hamel* (of *Van Hamme* volgens de grafsteen te Zichem) (52). In 1630 verkopen zij het *Melders Hof* te Evere aan jonker *Jan Spangenberg*, de broeder van *Baltazar* (53). Hun familiegrafsteen met hun respectieve blazoenen siert de parochiekerk te Zichem (54). In het wapen

(48) RIETSTAP, *Armorial général*, Gauda 1885.

(49) DE RAEDT, *Sceaux Armoriés des Pays-Bas et des Pays avoisinants*. Brussel, 1903, dl. IV, blz. 140 en plaat 35, nr. 1009.

(50) RAB., S. nr. 3260, blz. 166, 192, 328; nr. 3261, blz. 56 v°.

(51) RAB., S. nr. 3234, blz. 354; nr. 3261, blz. 115, 174 v° - 175; nr. 3262, blz. 32.

(52) E. VANDEWOUDE, *O.-L.-Vrouw-Tielt in het verleden*. 1958, blz. 98, 149 (noot 123). P. DANIELS, *Onze-Lieve-Vrouw «In d'Elze»*, blz. 30, noot 1.

(53) RAB., S. nr. 3234, blz. 64.

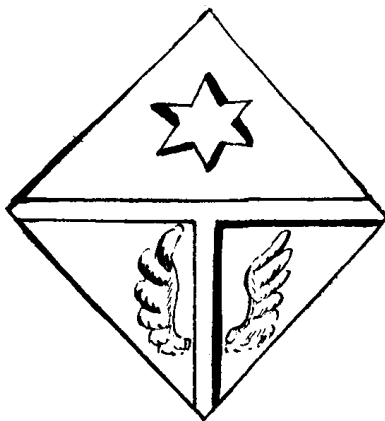
(54) Mededeling van de Heer A. Willems te Testelt, aan wie onze beste dank.

van Van Halle prijken aldaar drie omgekeerde punten, welke eveneens in het rechterschild op de grafsteen in onze kerk voorkomen (55). Ook *Jan van Halle*, schepen te Zoutleeuw in 1313 en ridder *Gerard van Halle*, 1353, voerden drie omgekeerde punten, de eerste beladen met een vijfpuntige ster (56).

B. MARGRIETE VAN MELDERT, de tweede dochter van *Anthonis van Meldert* en *Agneese Vits*, huwde tweemaal: - x 1. *Servaes van Olmen* q. 1605, van wie *Anthoen*, drossaard van het land van Duffel en Waelhem; - x 2. *Huybrecht van Me(r)straeten* † in 1611 of 1612, van wie *Nicolaes* (57).

TWEEDE GRAFSTEEN

Luidens het inschrift op de tweede grafsteen rustte hieronder het stoffelijk overschot van MARIA ANNA VAN DEN BERGHE.

HIER LEGHT BEGRAVEN
IOVFFRAVWE MARIA ANNA
VAN DEN BERGHE
OVERLEDEN DEN .. VAN
DECEMBER 16.. DIE
ALHIER HEEFT
GEFVNDEERT EEN
IAERGHETYT VAN
VYF GULDEN
BIDT GODT VOOR DE
SIELE

De afgestorvene was een zuster van pastoor *Cornelius van den Berghe* (1669-1699), wiens grafsteen hierna ter sprake komt; zij overleed op 26 december 1688, welke datum P. O'Kelly

(55) De kleuren van het wapen *van Halle* zijn zwart en zilver. DANSAERT G., *Nouvel Armorial Belge*. Bussel, 1949, blz. 237. BOSMANS J., *Armorial ancien et moderne de Belgique*, 1889.

(56) DE RAEDT, *op. cit.*, dl. II, blz. 21, dl. IV, blz. 465.

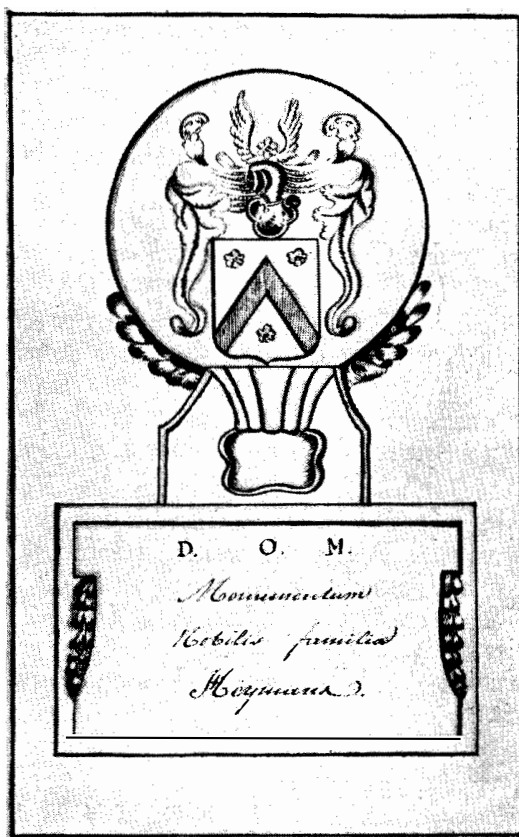
(57) RAB., S. nr. 3260, blz. 419; nr. 3261, blz. 56 v°, 66, 72.

te zijnen tijde nog kon ontcijferen. De stichting van het jaargetijde werd door haar broeder-pastoor in de overlijdensakte geboekstaafd: «soror mea que fundavit anniversarium» (58).

Boven dit grafschrift prijkte het hierbijgaande ruitschild, dat thans helemaal uitgesleten is; het is *doorsneden*, het *onderste deel weer gedeeld*, *boven: een zespuntige ster*, *beneden: rechts en links, een vleugel*, *beide naar elkaar toegewend*.

DERDE GRAFSTEEN

Gelet op de vorm, vooral van het wit marmeren middenstuk, bestaat er een treffende overeenkomst tussen de derde grafsteen en die van de adellijke familie *Heymans*, welke door P. O'Kelly is nagetekend.

Met enkele lettergedeelten van het diep uitgesleten inschrift is nog een moeizame reconstructie van deze geslachtsnaam mogelijk.

Van het blazoen is nog amper een vage schildrand te bespeuren. Eenzelfde wapen met het onderschrift *D. Joannes Hey-*

(58) EVERE, GEMEENTEHUIS, parochieregister.

mans consul urbis Brux sierde in 1830 de rechterkolom van het toenmalige hoofdaltaar (59). Een gelijkaardig blazoen schetste Houwaert, er aan toevoegend dat *Joannes Henricus Heymans*, die in 1669 schepen en later burgemeester van Brussel was en die tot dan toe geen zegel had gevoerd, het wapen van het geslacht Heymans in Vlaanderen van de Spaanse kroon had verkregen en het op «het tafereel van de schepenen onder den toren» had laten bijschilderen (60). Rombaut beschrijft het: *in zilver een blauwe keper vergezeld van drie rode rozen met gouden knop en groene blaadjes* (61). Hieraan beantwoordt de afbeelding bij Henne en Wauters (62), zodat we de arceringen van P.O'Kelly als verkeerd mogen beschouwen, te meer daar hij, in strijd met de heraldische grondregel, gouden rozen in een zilveren veld (metaal op metaal) plaatste.

Ofschoon het grafschrift blijkbaar een familiegraf aanwijst, heeft onder deze zerksteen alleen het stoffelijk overschot van de Brusselse burgemeester JOANNES HENRICUS HEYMANS gerust. Hij is de enige van dit geslacht die te Evere overleed en wiens bijzetting in de kerk wordt vermeld (63).

Over deze magistraat en zijn afstamming konden we de volgende gegevens samenbrengen :

Zijn overgrootvader ADRIAEN HEYMANS was afkomstig van «Lennicke onder Gaesbeke» en had drie zoons : - 1. *François*, volgt I; - 2. *Jan*; - 3. *Judocus*, poorter in 1544 en brouwer.

I. FRANCOIS HEYMANS, kocht het Brussels poorterschap in 1549, was brouwer en huwde : - 1. met *Anna vander Elst*, van wie een enige zoon *Adam*, volgt II, - 2. met *Anna de Hertoge*, van wie eveneens een enige zoon *François*, brouwer in *den Gulden Ketel* te Brussel en gehuwd met *Catharina Gillis*.

II. ADAM HEYMANS, brouwer in *den Nuwen Borre* te Brussel, huwde met *Margareta Beijdaels*, een dochter van Jan en van Anna van de Putte, uit welchen hoofde hun nakomelingen in het Sweertsgeslacht werden aanvaard. Zij testeerden in 1606. Hun kinderen waren: - 1. *Jan*, volgt III; - 2. *Barbara*; - 3. *Catharina*, stierf ongehuwd in 1638; - 4. *Elisabeth* huwde met *Judocus Macharis*; - 5. *Adam*, gezegd de jonge, huwde met *Elisabeth Meesterjans*.

(59) P. O'KELLY, *op. cit.*, blz. 32.

(60) KB, *hs. Houwaert*, II, 6510, blz. 48-49; II, 6598, blz. 50-51.

(61) J.A. ROMBAUT, *op. cit.*, dl. II, blz. 297, voetnoot a, 315.

(62) A. HENNE en A. WAUTERS, *Histoire de la Ville de Bruxelles*, Brussel 1845, dl. II, blz. 539, pl. XV, blz. 551-554.

(63) EVERE, GEMEENTEHUIS, *sterfregister*: «1694 12 juny obyt nobilis dominus Joannes Heymans consul civitatis bruxellensis».

P.A., *register 8H*, blz. 23, onder de pastorele rechten vernoemt pastoor Aerts: «het wasch van de choorlijcken, hetw privativelyck toecompt den Hre Pastoor, als vóór mijnen tijde (uti audivi) genoten heeft mijnen voorsæt Hre Cornelius Vandenberghe van de begravenisse van den Hre Joannes Heijmans Borghemr der stadt brussele begraven in de choir van evere».

III. Heer en meester JAN HEYMANS, licentiaat in de beide rechten, postuleerde in 1638 in de Raad van Brabant en werd in 1641 in het Sweertsgeslacht aanvaard. Hij overleed op 2 juli 1650 en werd in de kerk der Predikheren te Brussel begraven, waar zijn grafzerk lag, die ook de naam van zijn echtgenote JOANNA DU LOROY vermeldde. Deze was een dochter van *Franchoy*s en van *Anna Walschaert*. Op het einde van de 16e eeuw hadden haar ouders verschillende goederen te Evere verworven, o.m. een «quaet» huis (wellicht door de oorlog), boomgaarden, vijvers, een in weide bekeerd elzenbos, gelegen achter de kerk, alsook een hofstad met huizen daarop staande (64). Deze goederen vormden het prachtige landgoed dat in 1889 door de Congregatie van de Goede Herder werd aangekocht en waarvan de weduwe van Franchoy's du Loroy in 1646 en haar dochter Joanna in 1655 een gedeelte, genoemd *de Motte*, in huur gaven (65). Daartoe behoorden wellicht ook het bij de kerk gelegen dagwand boomgaard met het huis, die dezelfde Joanna in 1651 van de heer van Evere te leen verhief en waarvan haar zoon *Johannes Henricus Heymans* sterfman is gebleven (66). In de kerk te Evere deed zij een stichting voor godslampolie en een wekelijkse zielemis (67). Zij verliet het ondermaanse in 1665.

De kinderen van Joannes Heymans en Joanna du Loroy waren: - 1. *Joannes Henricus* volgt IV; - 2. *Ignatius Adrianus*, advocaat, overleden in 1691, gehuwd met *Joanna Stockmans*; - 3. *Ferdinandina*; - 4. *Margareta*; - 5. *Catharina*; - 6. *Elisabeth*; - 7. *Franciscus*, licentiaat in de beide rechten, was hoofdman van het St.-Sebastiaansgild te Evere en stierf ongehuwd op 11 november 1712 (Pastoor Aerts vermeldt 1713) (68).

IV. JOANNES HENRICUS HEYMANS (69), die op het koor begraven werd, promoveerde tot licentiaat in de beide rechten. Na zijn opneming in het Sweertsgeslacht, in 1660, kende hij een schitterende loopbaan: in 1661 werd hij lid van de kanselarij en in 1676 dong hij naar de openstaande betrekking van procureur-generaal (70). Hij was schepen (1669-1671, 1675, 1681, 1690), tesorier (1677-80, 1682-1684, 1688, 1689) en burgemeester (1685-1686 en 1688) van Brussel (71). Ofschoon

(64) RAB., S. nr. 3260, blz. 314 v° - 318.

(65) RAB., S. nr. 3251, 9498.

(66) RAB., S. nr. 3239, blz. 7.

Een weduwe stond onder de voogdij van haar zoon. Hij moest haar bij rechtshandelingen bijstaan en trad zodoende als «sterfman» op.

(67) PA., *hs. Aerts*, blz. 9 v° - 10.

(68) P. CNOPS, De schuttersgilden te Evere, *ESB.*, 1958, blz. 373.

(69) Pastoor Aerts noemde hem verkeerdelijk de kleinzoon van *Joanna du Loroy*: «twee andere wekelycke siel missen, waer van d'eene is gefundeert door Mevr. De Le Roije, grootmoeder van den Hre Fiscael Heymans ende de andere door den Hre Joannes Heijmans borgheemester der stadt brussel synen broeder, denw in de choir light begraven» (PA, *hs. Aerts*, blz. 9 v°).

(70) J. NAUWELAERS, *op. cit.*, dl. II, blz. 104.

(71) A. HENNE en A. WAUTERS, *op. cit.*, dl. II, blz. 550-553 en HOU WAERT, *op. cit.*

hij tot het Sweertsgeslacht behoorde en Henne en Wauters hem als eerste burgemeester vermeldden, werd hij in een akte van 1689, waarin hij als eigenaar van de brouwerij *de Nieuwenborre* te Brussel optrad, «oud-burgemeester uit de Natiën» genoemd (72).

In het archief berust een «ontwerp of model van huurcontract» van 1666 tot verhuring van de voornoemde *Motte* door hem zelf en zijn medeërfgenen (73). Wellicht was het voor datzelfde landgoed dat hij in 1687 van de heer van Evere oorlof bekwam om een ondergrondse afvoerpijp aan te leggen tot afwatering van de vijvers van Sr. kanunnik Knoff naar zijn belendend eigendom (74). In de kerk van Evere stichtte hij, net als zijn moeder, een wekelijkse zielemiss. In 1693 schonk hij diezelfde kerk «eenen wijsner met vergulde letteren» en, in het jaar van zijn afsterven, een zwart antependium met vijf «bancxkens» en een zwarte kelkdoek (velum) (75).

Zijn landgoed te Evere en zijn mildheid jegens de parochiekerk tonen aan dat deze Brusselse burgemeester te Evere geen onbekende was, toen hij er in 1694 in het koor werd begraven.

In de volgende jaren lieten ook andere leden van deze familie zich niet onbetuigd: in 1695 schonk advocaat *Heijmans* een tabernakel met een hemelken (76), en tot vergoeding van achterstallige betalingen voor de godslampolie schonken de erfgenamen van jonker *Franciscus Heymans*, in 1713, een gestoelte ter waarde van 80 gld., dat de proosten van de broederschap van de Zoete Naam Jezus ten gebruike toegewezen kregen (77).

VIERDE GRAFSTEEN

Onder de vierde en voorste grafsteen van de rij hebben de Everse burgemeester JAN VAN HAMME en zijn gade ANNA NIELENS gerust.

D. O. M.
HIER LYDT BEGRAVEN
DEN HEER SAEMEN
IOANNS VAN HAMME STERFT
DEN 16 AUGUSTUS ANNO
1728 : BORGE MEESTER
DESER PAROCHIE

(72) PAUL LINDEMANS, *Brouwerijen en brouwers van oud-Brussel*, *ESB.*, 1961, blz. 105.

Sedert 1421 hadden twee burgemeesters zitting in de stadsmagistraat: één patriciër gekozen uit de zeven geslachten en één uit de negen natiën, die de ambachten groepeerden.

(73) RAB., S. nr. 9498.

(74) RAB., S. nr. 3263, blz. 298.

(75) PA., *register* 22A; aantekening van pastoor van den Berghe.

(76) PA., *register* 22A; aantekening van pastoor van den Berghe.

(77) PA., *hs. Aerts*, blz. 10.

PA., los stuk van 22.3.1714

ENDE SYNE HUYS VROUWE
ANNA NIELENS
STERFT DEN 22 APRIL
ANNO 1727
DIE GEFONDEERT HEBBEN HET OC...
DEN SOETE
BIDT VOOR HUNNE SIELE

Jan van Hamme was kerkmeester, 1700; proost van de Broederschap van de Zoete Naam, 1721-1722; schepen 1693-1714 en burgemeester, 1704. Beide echtelingen woonden in het *Hoochhuys*, waarvan zij in 1697 de helft bij koop hadden verkregen. In het codicil bij hun testament van 10 april 1727 hadden zij gevraagd begraven te worden in de kerk van Evere voor de preekstoel onder een zerk met het opschrift: «Hier leijt begraven den Eersamen Jan Van Hamme borghemeester van Evere ende Anna Nielens sijne Huysvrouwe dew hebben gefundeert in het octave van den soeten naem Jesus. Bidt voor de Zielen» (78).

VIJFDE GRAFSTEEN

Toen de biechtstoelen, na de jongste wereldoorlog, bij de herstelling van de kerk, werden verplaatst, gaven de twee grafzerken die elk onder een biechtstoel schuilgaan, hun geheim prijs. De Z.E.H. B. *Liekens* noteerde de inschriften en deelde ze ons bereidwillig mede.

Onder de biechtstoel in de rechterzijbeuk luidt het graf-schrift :

D. O. M.
RUSTPLAETSE VAN
FRANCISCUS JOANNES STERCKX
IN SIJN LEVEN SCHEPEN ENDE
BORGEMEESTER VAN EVERE
STERFT DEN 1 AUGUSTUS 1780
OUT 67 JAEREN
ENDE MARIANNE VAN BEVERE
SYNE HUYSVROUWE

FRANCISCUS JOANNES STERCKX, afkomstig van St.-Martens-Lennik, was een zoon van *Jacobus* en *Joanna Maria van Overstraeten*. Op 16 febr. 1744 huwde hij te Zellik met *Maria Anna van Bever*, aldaar geboren op 28 jan. 1713 als dochter van *Francis* en *Anna Maria van der Hasselt*.

Hij kwam zich te Evere vestigen, waar hij de brouwerij de *Hutte* eerst als huurder en sedert 1755 als eigenaar exploi-

(78) PA., testamenten.

—, reg. 28GG, kerkrekening, 1697-1703.

P. CNOPS, De Broederschap van de Naam Jezus in de St.-Vincen-tiuskerk te Evere, *ESB.*, 1954, blz. 391.

teerde. Hij deed goede zaken en vrij spoedig werd hij een man van aanzien : hij bekleedde het ambt van kerkmeester, 1752-53, 1765-66, armmeester 1755-56, schepen 1761-66 en burgemeester 1776-77; in 1762 kocht het echtpaar nog een partij land van een half dagwand, gelegen bij de *Tompt* en waarop het een huis met kelders, schuur, stallen en borreput liet bouwen. Hierin werd luidens akten van 1791 en 1793 de herberg de *Keet* gehouren. In 1778 deden zij hun brouwerszaak over en verkochten zij de *Hutte*, met behoud evenwel van het recht van inwoning in een vertrek dat zij tot dan als slaapkamer hadden gebruikt. In datzelfde jaar maakten zij, wijl hun huwelijk kinderloos was gebleven, een testament ten gunste van hun naaste bloedverwanten. Hierin bedacht de testateur zijn zusters: *Maria, Françoise, Joanna Maria, Petronella*, de kinderen van zijn zuster *Catharina*, zijn broeders: *Jan Franciscus*, die te Steenokkerzeel woonde en wiens dochter Barbara Francisca met Pieter Jozef Stuckens zou huwen, en *Judocus* wonend te St.-Martens-Lennik. De erflaatster testeerde voor haar broeder *Joannes Baptista*, die te Gaasbeek woonde en wiens zoon *Henricus*, in 1793 pachter en dienend schepen aldaar, in de plaats van zijn overleden vader als testamentuitvoerder zou optreden. Ook de kinderen van haar overleden halfzusters *Elisabeth* en *Carolina t'Sas* en haar halfzuster *Joanna Maria van Heymbeke* kregen een aandeel in de nalatenschap toegewezen.

Na het afsterven van haar man deed Maria Anna van Bever op 15 sept. 1784 een stichting voor twee jaargetijden voor zich zelf en haar echtgenoot, met brooduitdeling aan de armen.

Volgens de overlijdensakte werd F. Sterckx in de kerk begraven. Die van zijn echtgenote maakt echter geen melding van een bijzetting in de kerk en haar sterfdatum is ook niet op de grafsteen aangevuld. Vermoedelijk kreeg zij haar laatste rustplaats op het kerkhof, ten gevolge van het keizerlijk dekreet van 26 juni 1784, waarbij het begraven in de kerken verboden was (79).

ZESDE GRAFSTEEN

Deze ligt onder de biechtstoel tegen het midden van de linkerzijbeuk en draagt als opschrift :

(79) J. LINDEMANS, *Oude Brabantse geslachten: Van Overstraeten*, ESB., 1930, blz. 242; Van Bever, ESB., 1941, blz. 216.
—, *Van Meiseniersbloed*, overdruk uit ESB., blz. 210.
PA., dokument nr. 19 T.
—, testament van 15.9.1784.
—, kerkrekening 1792-94.
GEMEENTEHUIS EVERE, *parochieregisters*.
RAB., S. nr. 3236 (10.3.1762), nr. 3237 (31.8.1774): Franciscus Sterckx ingesetene brouwer deser parochie; nr. 3238 (22.5.1778); nr. 3275 (22.8.1793).
—, *Notariaat van Brabant*, nr. 7170, 2 sept. 1778.

HIER LEGHT BEGRAVEN
JAN ELSEVIERS IN SYN
LEVEN SCHEPEN VAN
EEVER DIE STERFT DEN
21 JULIUS

JAN ELSEVIERS was een zoon van wijlen *Henric* en was gehuwd met *Geertruyt van Langevelt*, de weduwe van *Gillis van der Biest*. Hij was kerkmeester, 1595-1606, 1613-14, armmeester, 1597-1598, en schepen 1604, 1606-1608, 1610-1633. Hij overleed op 11 (sic) juli 1633 (sterfregister). Een akte van 1601 meldde dat hij zijn huis en blok te *Erps* onlangs had verkocht. Uit zijn huwelijk kennen we drie kinderen, van wie er twee met hun moeder in de maand oktober 1622, wellicht aan een besmettelijke ziekte bezweken : - 1. *Joannes*, † 4 okt. 1622; - 2. *Adrianus*, ° Evere 17.8.1599, † 20.10.1622 (de ouders worden in de akte niet genoemd); - 3. *Philippus*, ° Evere 15.10.1602, schepen 1633-1635, gehuwd met *Catharina sVadders of de Vaddere*, q. 1637, van wie : a. *Joannes*, ° 14.1.1625, - b. *Franciscus*, ° 31.1.1627, - c. *Judocus*, ° 8.4.1628, - d. *Guilielmus*, ° 25.9.1630, - e. *Philippus*, ° 26.5.1633. In 1655 waren de vader en de kinderen, *Jan*, *Willem* en *Filips* nog in leven (80).

De grafstenen om de kerk

IN DE WESTGEVEL

Tot in 1944 versierde de wit marmere gedenksteen van de Z.E.H. JOANNES ANTONIUS AERTS de westgevel van de kerk. Tijdens een luchtbombardement werd de plaat uit haar nis losgeschud en is ze stukgevalen. Bij P. O'Kelly staat ze afgebeeld, versierd met het rococo blazoen van de afgestorvene : *in zwart een keper van zilver, vergezeld in het schildhoofd van twee gouden vierbladen, in de schildvoet van een vijfpuntige ster*. Hieronder stond zijn wapenspreuk *Christi bonus odor* te lezen.

Sedert enkele maanden herleeft de nagedachtenis aan deze ijverige zielenherder in een nieuwe gedenkplaat van gepolijst graniet, zonder het wapenschild (81).

Joannes Antonius Aerts werd als oudste zoon van *Michiel*

(80) De geslachtsnaam vonden we op de volgende wijzen geschreven : *Elsevier, Elsevier, Elscevier, Elsschevier, Elschevier, Elscheviers, Elsscheviers*.

GEMEENTEHUIS EVERE, *parochieregisters*.
RAB., S. nr. 3234, blz. 139 v°, 141; nr. 3260, blz. 312 v', 380;
nr. 3261, passim; nr. 3262, blz. 174.

AAM., *Dekenale verslagen*.
Tablettes du Brabant, dl. IV, blz. 116-117.

(81) In zijn testament van 11 sept. 1750 had hij zijn eigen grafschrift opgesteld: «*Hic resurrectionem expectat in adventu Domini Salvatoris sui Rev. hac (sic) Eruditiss. Dnus Joannes Anthonius Aerts Brux. hujus Ecclesiae Pastor per annos LI obyt mensis. Anno* » (RAB., *Notariaat van Brabant*, Notaris Emons, nr. 5875).

en *Elisabeth Mosselmans* op 3 oktober 1672 in de St.-Niklaas-kerk te Brussel ten doop gehouden. Zijn zuster *Clara Francisca* huwde met *Balthazar de Robiano*, secretaris van de stad Brussel en daarna griffier van de Grote Raad te Mechelen. Hun zoon, *Jan Antoon de Robiano*, was pastoor van Leefdaal, penitencier van de Mechelse kathedraal en in 1746 bisschop van Roermond, welke zetel hij in 1748 niet wenste te ruilen voor die van Antwerpen, welke de Keizerin Maria Theresia hem aanbood. Een jonge broer van pastoor Aerts, met name *Michiel*, huwde met *Theresia van Nuffel*, van wie een zoon, *Frans*, pastoor was te Mol.

Tekening P. O'Kelly.

Joannes Anthonius Aerts studeerde te Leuven aan de pedagogie de *Lelie* en promoveerde tot licentiaat in de godgeleerdheid. Hij heeft in zijn leven slechts één pastorie bediend, waar hij in 1699 als opvolger van C. van den Berghe werd aangesteld en tot aan zijn afsterven in 1751 is gebleven.

In 1702 plaatste hij een nieuw marmeren hoogaltaar en in 1705 deed hij grondige verbouwingen aan de kerk uitvoeren. Met de steun van het kapittel van Zinnik bouwde hij in 1724 een nieuwe pastorie, waaraan de bewaard gebleven gedenksteen in de gevel van de huidige pastorie nog herinnert. Tijdens zijn herderschap voerde hij verschillende processen tot « het welvaren van de kercke, armen en pastoreije ». De rechtskennis die hij hierbij opdeed, stelde hij tot naricht van zijn confraters te boek in een octavo, getiteld « Kort begryp van verscheyde plaacaerten », Brussel 1734. In zijn testament deed hij een studiebeursstichting ten

gunste van zijn bloedverwanten, van de ingeborenen van Evere en die van de St.-Niklaasparochie te Brussel. Hij bedacht ook kerk, armen, pastoor, onderpastoor, koster en andere private personen, zodat zijn opvolger hem terecht als een zeer mild weldoener van de pastorie, de kerk, de armen en de Leuvense studenten heeft geprezen.

In verband met zijn laatste rustplaats had hij de wens geuit « begraeven te worden inde kercke van Ever voor den Authaer van Onse Lieve Vrouwe, begeerende dat in den muer tegens myn graff sal worden gestelt eenen witten marberen steen met eene behoorelijcke inscriptie ende dat den selven sal worden geadjusteert aen de bousinge aldaer sijnde ».

Uit de nalatenschap van de overledene ontving zekere *J. Coppens* 105 gld. voor het leveren van « eenen witten marbelen seerck in de kercke tot Ever soo voor het gravere van de belthouwery wapen letters als oock het stelle ende vervoeren » (82).

IN DE NOORDGEVEL

In de noordgevel van de kerk zijn een gedenkplaat en een grafsteen ingemetseld.

De ruitvormige gedenkplaat van wit marmer draagt een zeer verveerd blazoen, waarvan P. O'Kelly de hierbijgaande afbeelding heeft nagelaten.

Dit wapen gelijkt enigszins op dat van het Brabants geslacht

(82) RAB., *Leuvense Universiteit*, nr. 1281.

PA., *passim*.

P. CNOPS, Genealogie en Studiebeurzen, *ESB.*, 1954, blz. 144-146.

P. CNOPS, Mariaverering te Evere, *ESB.*, 1955, blz. 117, 118.

P. CNOPS, Omheen het overlijden van J.B. Barbiere, landdeken en pastoor van Schaarbeek, *ESB.*, 1956, blz. 232, 233.

A.H. THOMAS, Drie dominikanen op Antwerpens zetel, III. Mgr. Gentis de bisschop van Maria-Theresia. *De Standaard* van 17 april 1962.

Janti, dat Rietstap beschrijft : « *in zilver een golvende keper van azuur, beladen met vier gouden palen, vergezeld in het schildhoofd van twee zwarte duiven, in de schildvoet van een rode roos gestengeld en gebladerd van groen.*

Het inschrift luidt :

D.O.M.
MONUMENTVM
CAROLI FRANCISCI MAVRITII
DE JANTI . EQVITIS
OBIIT 11 JVLII 1818
R.I.P.

CAROLUS FRANCISCUS MAURITIUS DE JANTI werd op 6 augustus 1744 te Brussel geboren en overleed er op 11 juni 1818 (volgens het parochiaal sterfregister en het graf-schrift op het gemeentekerkhof). Hij was de zoon van *Maurice Joseph Janti* en *Jeanne Marie de Marlouy*. In 1797 kocht laatstgenoemde het landgoed *de Steene Vleug*, dat tot in 1826 familie-eigendom bleef (82a). Bij open brieven van 25 mei 1776 was hij samen met zijn moeder-weduwe in de adelstand verheven. Hij was gehuwd met *Thérèse Eugénie Françoise Baronne de Beelen Bertholff*, die op 9 augustus 1760 te Brussel was geboren en er op 11 januari 1838 overleed (83).

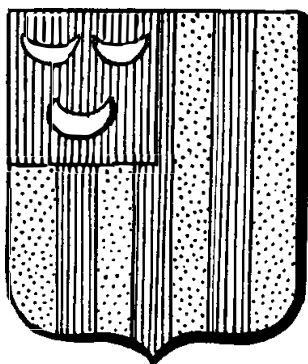
Op het gemeentekerkhof te Evere ligt nog hun eigen familiegraf, dat oorspronkelijk op het kerkhof om de kerk heeft bestaan. Het in het Frans gestelde epitaaf vermeldt de voornoemde *Carolus Franciscus Mauritius De Janti* met zijn echtgenote en kinderen die, volgens het parochieel sterfregister, allen te Evere begraven werden. Deze kinderen waren : 1. *Sophie Marie Angéline*, geboren te Brussel op 5 juni 1781 en er op 15 mei 1862 overleden ; 2. *Auguste Charles Joseph*, op 8 februari 1784 te Brussel geboren en op 3 oktober 1861 te St.-Joost-ten-Noode overleden, meier van de gemeente Evere, 1815-1825, oud-referendaris van eerste klasse in de Nederlandse Raad van State, huwde in 1838 met *Cathérine Elton*, de dochter van sir *Isaac Elton Baronnet*, geboren in 1795; 3. *Albert François Joseph*, oud-magistraat, op 19 maart 1788 te Brussel geboren en er op 28 april 1877 overleden; 4. *Julien Marie Auguste*, op 30 april 1797 te Brussel geboren en er op 1 juni 1862 overleden; 5. *Amélie Eugénie Albertine*, geboren te Brussel op 21 juni 1798 en aldaar op 1 april 1827 overleden. Twee andere grafstenen op het kerkhof vermelden nog een zoon en dochter, met name: *Charles Antoine Leopold*, die op 16 september 1864 op 73-jarige leeftijd te St.-Joost-ten-Noode overleed en gehuwd was met *Marie Louise Warnier*, van wie nakomelingen en *Eugénie Jeanne Thérèse*, geboren te Brussel op 11 juni 1779, overleden te Vorst op 22 oktober 1839 en

(82a) RAB., *Notariaat Brabant*, nr. 18198/3.

(83) *Liste des Titres de Noblesse, chevalerie*, Brussel, 1847, blz. 235.

gehuwd met *Martin Clément Misson*, 1769-1853, wiens rouw-bord met wapenschild: *in goud een rode keper vergezeld van drie klaverbladen geplaatst 2, 1 ter pastorie wordt bewaard.*

Op de grafsteen in de noordgevel van de kerk prijken boven twee wapenschilden :

van Steynemeulen

de Guchteneere

Links : *in goud drie rode palen en een rood vrijkwartier beladen met drie wassenaars van zilver* (84).

Rechts : *doorsneden, boven : in blauw een gouden leeuw ten halven lijve uitkomend uit de snijlijn, beneden : in zilver vijf zwarte hermelijnstaartjes geplaatst 3, 2* (85).

Het grafschrift luidt :

CI GISSENT

MESSIRE JEAN BERNARD CHEVALIER DE
GUCHTENEERE EN SON VIVANT SENATEUR ET
PREMIER PRESIDENT HONORAIRE DE LA COUR
D APPEL SEANT A BRUXELLES CHEVALIER
DE L ORDRE DU LION BELGIQUE DECEDE A
BRUXELES LE 31 MARS 1834 DANS LA
SOIXANTE SEIZIEME ANNEE DE SON AGE (86)
DAME MARIE J J VAN STEYNEMEULEN SON
EPOUSE DECEDEE A IXELLES-LES-BRUXELLES
LE 20 NOVEMBRE 1844 DANS SA SOIXANTE
DIX SEPTIEME ANNEE (87)
MESSIRE P.O.F. DE GUCHTENEERE
LEUR FILS PUINE DECEDE A BRUXELLES
LE 19 JANVIER 1829 DANS SA VINGT SEPTIEME ANNEE

(84) *De Schakel* (1960, I, blz. 4), blazoeneert een wapen van *Van Steynemeulen* met *zwarte* palen.

(85) *Rietstap* beschrijft een wapen van *de Guchteneere* met een *gebalsbande* leeuw.

(86) Op 3 of 4 april te Evere begraven. De krant *L'Indépendant* schreef: *Le pays perd en lui l'un de ses plus savans jurisconsultes et de ses meilleurs citoyens.*

(87) In de begrafenisakte luiden de voornamen: *Maria Joanna Jacoba*, oud 76 jaar en 9 maand.

ET MADEMOISELLE P.M.S. DE GUCHTENEERE [(88)
LEUR SECONDE FILLE DECEDEE A LOUVAIN LE
5 FEVRIER 1846 DANS SA CINQUANTE
QUATRIEME ANNEE (89)
MADEMOISELLE M.F. DE GUCHTENEERE LEUR
FILLE AINEE EST DECEDEE A LILLE LE 26 JUIN
1807 DANS SA DIXHUITIEME ANNEE
ET MADEMOISELLE T.A. DE GUCHTENEERE
LEUR TROISIEME FILLE EST DECEDEE A GAND
LE 18 MAI 1816 DANS SA DIXSEPTIEME ANNEE (90)
PRIEZ POUR LE REPOS DE LEURS AMES

De oudste zoon van het echtpaar de Guchteneer-Van Steyne-
meulen, die niet op de grafsteen is vermeld, was ridder *Joannes
Maria Bernardus de Guchteneere*, raadsheer bij het Hof van Cas-
satie.

In zijn holografisch testament, op 14 juni 1847 bij notaris
P.J. van Merstraeten te St.-Pieters-Leeuw gedeponoord, deed hij
een stichting voor een jaarlijkse, eeuwigdurende rente van 250 F,
ten behoeve van acht jaargetijden met uitdeling van brood aan
de armen en acht missen in het oktaaf van Allerzielen voor zijn
vader, moeder, zijn broeder, drie zusters, voor zich zelf en zijn
echtgenote na haar dood. Hij overleed te Elsene op 10 juni 1848
op de leeftijd van 55 jaar, 3 maand en 29 dagen en werd te Evere
begraven. Zijn weduwe, *Stephania Felicita Carolina Markies de la
Woestine*, bekwam op 2 oktober 1859 een eeuwigdurende con-
cessie op het kerkhof te Evere, tot begraafplaats van haar familie.
Zij overleed op 6 november 1877 te Schaarbeek en werd op
14 november in het familiegraf bijgezet (91).

Hun beider rouwborden, die vroeger in de kerk ophingen,
worden heden nog ter pastorie bewaard. Daarop prijken hun
sterfdatum en hun wapenschilden: links dat van *de Guchteneere*,
gehouden door een leeuw, rechts dat van *de la Woestine: een
keper vergezeld van drie schelpen*, gehouden door een wildeman
met een banier, waarop een breedarmig kruis voorkomt.

IN DE ZUIDGEVEL

In de zuidgevel zijn drie grafstenen opgesteld.

Vol piëteit staat in de eerste grafsteen de diepe smart gebei-
teld om het pijnlijk heengaan van een lieve gade en teerbeminde
moeder en grootmoeder.

(88) Volgens de begrafenisakte heette hij: *Franciscus Carolus Felix*, gebo-
ren te Gent, overleden op 17 januari en op 20 januari te Evere be-
graven, 26 jaar oud, ongehuwd.

(89) Begrafenisakte, voornamen: *Maria Petronella*, overleden op 6 febr. en
hier op 9 febr. begraven.

(90) Van de twee laatst vernoemde dochters bestaat geen begrafenisakte
te Evere.

(91) GEMEENTEHUIS EVERE, *notulenregister*: 24.11.1848; 28.10.1879.
P.A., *notulen der kerkfabriek*: 1.8.1849; 2.10.1859; 5.10.1879.
P.A., *dossier*: fundatie De Guchteneere.

HIER LEYD BEGRAEVEN
JOANNA CATHARINA VAN HAMME
OVERLEDE DEN 6 JUNIUS 1838
IN DEN OUDERDOM VAN 72 JAEREN
2 MAENDEN 22 DAGEN
BEWEENT DOOR ZYNEN EGTGENOOT
HAERE KINDEREN
SCHOONZOOM EN KINDS KINDEREN
ONTTROOSTBAER OVER HAERE DOOD
BID VOOR DE ZIELE
R. I. P.

JOANNA CATHARINA VAN HAMME, geboren te Evere op 14 maart 1766, overleden te Brussel en hier begraven, was een dochter van *Petrus*, armmeester, schepen en burgemeester van Evere, en van *Maria Anna Baetens*. Op 21 oktober 1794 trad zij te Evere in de echt met *Aegidius van Obberghen*, een zoon van *Petrus* en van *Elisabeth van Obberghen*, die op 8 april 1774 te Evere was geboren en op 23 januari 1840 te Brussel overleed. In dat jaar worden twee kinderen als hun enige erfgenaam vermeld: - 1. *Maria Anna van Obberghen*, gehuwd met *François Rampelbergh*; - 2. *Elisabeth van Obberghen*, weduwe van *Jean François Hoorickx* en hertrouwd met *Jean Baptiste Charles Palme* (92).

De tweede grafsteen brengt de vrome stichtingen van pastoor CORNELIUS VANDEN BERGHE in herinnering. Deze was een apothekerszoon uit Halle die, nadat hij in Geldria (Gelderland?) in de zielenzorg had gestaan, vanaf 1669 gedurende 30 jaar, als opvolger van pastoor *Spallart* te Evere het herderschap heeft uitgeoefend.

D. O. M.
HIER LYDT BEGRAVEN DEN
EERW HEER CORNELIVS VAN
DEN BERGHE PASTOOR VAN
EVERE DIE GHEFONDEERT
HEEFT EEN WEKELYCKE
DONDERDAGHSCHE MISSE
HET LOF IN DE OCTAVE
VAN HET H. SACRAMENT
EEN IAERGHETYDE VAN
VYF GVLDENS STERFT
DEN 17 FEBRVARII 1699
OVDT SYNDE 59 IAEREN
BIDT VOOR DE SIELE

De derde grafsteen eert de nagedachtenis van de Z. E. H.

(92) GEMEENTEHUIS EVERE, *parochieregisters*.
RAB., *Notariaat Brabant*, nr. 31880.
PA., *sterfregister* (1819-1866).

JOSEPHUS VAN DER BORGHT, die te Vilvoorde geboren was als de zoon van *Carolus* uit Grimbergen en *Catharina Veldkens* uit Watermael. Van 27 juni 1804 tot 21 oktober 1818 was hij pastoor te Evere. Hierna werd hij zielenherder te Onze-Lieve-Vrouw-Lombeek. Hij is te Brussel overleden.

HIER LIGT BEGRAEVEN
DEN ZEER EERWAERDIGEN HEER
JOSEPHUS VANDERBORGHT
GEBOREN DEN 3 AUGUSTUS 1761
VOORTYDS GEDUERENDE 14 JAEREN
PASTOOR DER PAROCHIE VAN EVERE
STERFT DEN 13 MEERT 1836
IN DEN OUDERDOM VAN 75 JAEREN

Volledigheidshalve vermelden wij nog een grafsteen die te looring, toen het pand van de zuidgevel, waarin hij was gevat, in 1931 voor de aanbouw van de doopkapel werd gesloopt. Volgens sommigen zou die aan een lid van het geslacht *Van Obberghen* hebben toebehoord.

*
* *

Grafstenen met hun verschillende inscripties kunnen beantwoorden aan een zucht tot voortleven in de herinnering der mensen en zo een teken van ijdelheid zijn. Toch leveren zij een tastbaar bewijs van de piëteit der levenden voor hun afgestorvenen: zij eren de gedachtenis van wie begraven ligt en herinneren aan zijn persoon en zijn daden. Zij bevatten ook een stuk schrijnende menselijkheid: sommige aangrijpende teksten zijn een uiting van menselijk leed. Zij vormen een indrukwekkend document van de menselijke waardigheid en vertolken ook een filosofie: zij omschrijven de grens, waarbinnen de mens het probleem der dood beschouwt, zij herinneren aan het onsterfelijke en spreken de rotsvaste zekerheid van het eeuwige leven uit (*Hic resurrectionem carnis expectat...*), de bron van een onuitsprekelijke vrede (R.I.P.).

Daarbij vormen zij een kostbare reeks documenten voor de geschiedenis in 't algemeen, voor de familiekunde, de heraldiek, de naamkunde en de kunstgeschiedenis in 't bijzonder. Met dezelfde zorg als die waarmee het archief, onder staatshoede, in depots voor ondergang wordt bewaard, moeten de oude grafstenen, als eerbiedwaardige oorkonden, worden bejegend. Merkwaardige zerkstenen afkomstig van het oude kerkhof hebben het voortijds te Evere moeten ontgelden en kwamen broksgewijs in de funderingen der nieuwe pastorie terecht.

Deze bijdrage behoeft ons voor verdere vernielzucht!

PIETER CNOPS

DE SEEF

In een enkwest over de « Generale Middelen op de bieren » in 1719 gedaan door het stadsbestuur van Brussel, wordt de seef beoordeeld als volgt: « Seef, die in Antwerpen spoelingh genoemd wordt(is) den grond ende vuyligheydt die op de brouwersbacken gebleven is, als al het bier daar af is, welcke ten minsten met drij vijfden rouw en de ongekoect water van de backen afgeschuerd wordt, waaruyt volgt dat de Seef geen bier en is, want al dat geen koeksel heeft ondergaen en can voor geen bier verclaert worden » (1).

Tegenover deze weinig appetissante bepaling, stellen wij volgende lied, dat wij vonden bij de nagelaten aantekeningen van Eerwaarde Heer De Vis zaliger, waarschijnlijk door hem opgetekend in Hekelgem.

DE SEEF

Ik heb zo menig land doorrezen,
Waer men goeden drank verkocht ;
Zowel bij Russen als Chinezen
Heb ik naer het vat gezocht.
Maar de beste drank van allen,
Is mij nooit zo wel bevallen
Vond ik nooit zolang ik leef,
Beter als de seef (bis).

Bordeaux, champagne en muscaden,
Vond ik immer ongezond.
Likeur en franse limonaden
Deugen voor geen Vlaamschen mond.
Al die vreemde kramerijen,
Kan ik in mijn maag niet lijen,
Omdat ik de voorkeur geef
Aan goede seef (bis).

Ik moest een fransman eens trakteren,
Die in wijn den handel dreef.
Ik wou mij voor geen luis geneeren,
Ik gaf hem zijn maag vol seef.
Gij moest d'e fransman zien verschieten,
Hij riep : « Het zal mij nooit verdrieten »,
« Moi je trouve mes vins mousseux
Moins délicieux » (bis).

Ik had een engelsman vernomen,
Die eens seef gedronken had.
Hij was van Londen hier gekomen,
Om te proeven van dit nat.
Ik vroeg, eer hij vertrok naer Londen,
Hoe hebt gij de seef gevonden ?
En hij riep met blij gemoed :
« O very goed » (bis).

(1) R.A.B. Ambachten Brussel.

Ik heb gedronken thum en porter,
Maar dit vond ik vuilen drank,
Want drinkt men veel, het hoofd dat wordt er
Dul van en de beenen krank.
Geen duizend uren in de ronden,
Heb ik nooit geen drank gevonden,
Waar men zo gezond van bleef,
Als van de seef (bis).

Ik raed U vrienden voor het sluyten,
Zijt g'op goeden drank gezet,
Gaet dan de pot ook niet te buyten,
Anders vist gij achter 't net.
Voor mij, 'k zal er mij aen houwen,
Wat er elders wordt gebrouwen,
Roep ik toe zo lang ik leef :
« Vivat de seef ! » (bis).

De opvallende tegenstelling tussen de ditirambische lof van het lied en het minachtend advies van de Brusselse brouwers in het begin van de achttiende eeuw, was de aanleiding tot dit nader onderzoek betreffende « seef » en de spreiding van deze benaming.

Uit de reactie van de lezers op de vraag die wij hier stelden nopens de seef (ESB, jg. 1962, blz. 484) bleek alvast dat het woord totaal onbekend is in een groot deel van Brabant en slechts bekend in de noord-westerhoek van de provincie. Wij noteren de benaming te Opwijk, te Hekelgem, te Asse, te Steenhuffel.

Wij schrijven « het woord »; het is best mogelijk, waarschijnlijk zelfs, dat een biertje zoals seef elders ook werd gebrouwen, maar onder een andere benaming.

Te Steenhuffel, schrijft ons J. W(outers), zegt men van heel flauw bier « 't es maa (maar) zjef ». Ook van koffie als men nog eens « doorgesjakt » heeft (Dit is tweemaal water opgieten.)

RUTTEN (Haspengouw) en J.F. TUERLINCKX (Hageland) geven het woord niet op. SCHUERMANS vermeldt het : « In de Kempen en elders verstaat men door seef een welbekend bier dat te Kontich *steengruis* wordt genaamd ».

CORNELISSEN en VERVLIET vermelden het ook : « Seef, welbekend wit bier dat te Antwerpen en in de Kempen gebrouwd wordt ». Zij citeren ook enkele afleidingen van het woord : *Seefhoek*, gemeen kwartier te Antwerpen ; *seefhuis*, herberg waar men enkel seef verkoopt ; *seefkroeg*, gemene herberg waar men seef kan krijgen.

« Mijn schoonvader, nu ruim tachtig jaar oud, weet nog dat in vroegere jaren te Antwerpen een bier bestond, seef genaamd, dat eerder een zeer gewoon volkt biertje was. (Medegedeeld door R. Billiet.)

De Antwerpse seef was vóór ettelijke jaren een goedkoop biertje, geel van kleur, flauw van smaak, en zeer onklaar.

In Oost-Vlaanderen is het woord *seef*, *seve bekend*; maar in tegenstelling met zijn Brabantse bepaling heeft het hier de betekenis van beste bier.

TEIRLINCK geeft voor Zuid-Oost-Vlaanderen i. v. *Seve* : « van drank : smaak. *Da' bier heet* (heeft) *'n goe' seve. Dienen brouwer maakt 'n fijne seve van bier.* Vandaar een soort bier, fijn van smaak.

Te Wetteren is *seve* echter goede tabak : «*Da's de seef man, proeft eens.* »

Voor Gent geeft LIEVEVROUW : *Seve*, bijzondere en aangename smaak van bier ; *Ouwe seve* : soort van bier, vroeger in de handel gebracht door een Gentse brouwer (Dupont). Medegedeeld door de Gentse folklorist Van Kenhove.

Alleen het land van Waas maakt hier uitzondering : slecht flauw bier : *Dat is maar seve* (JOOS).

In West-Vlaanderen heeft *seef* geen beperkte zin, maar wordt toegepast op alle verbruikswaaren. Zo lezen wij bij DE BO : *Seve of seef* - de smaak van iets. Fr. : *Saveur* : *Dat bier heeft een slechte seve. Tabak van goede seve.* Uit dit alles zou blijken dat het woord *seef* terug te leiden is tot het franse *sève*, in de zin van *saveur*.

*
* * *

Na deze uitweiding over de spreiding en betekenis van het woord « seef » buiten Brabant en de Kempen, keren wij naar Brabant terug.

Hier is « seef » alleen biernaam, en wel deze van het goedkoopste biertje, en het flauwste. Ze was de drank van de arme lieden.

Vroeger en nog in de negentiende eeuw, bestond de mening dat bier een voedsel was, in onze voeding zo nodig als brood. De behoeftige man voldeed zijn nood aan brood met brood te bakken uit ongebuïld roggemeel ; en deze aan bier, met seef of een gelijkaardig biertje.

In Brabant (Antwerpen en de Kempen inbegrepen) was in de 19e eeuw de seef niet meer het vuil drankje, de spoeling van de bakken, waarvan spraak is in het Brusselse enkwest van 1719. « Seef » werd opzettelijk voor de behoeftigen gebrouwd. Om ze goedkoop te maken werd er niet alleen minder mout gebruikt maar de mout werd niet gekookt. Daardoor was ze « wit bier » en onderhevig aan wilde gistingen ; ze werd ook niet geklaard en niet gehopt. Vandaar haar snel bederf.

Ten tijde dat de Vasten heel wat strenger was dan nu en het verbruik van zuivel veertig dagen lang verboden was, behielden de mensen zich met bier, in plaats van botermelk, om hun dagelijkse pap te maken. Begoede lieden bereidden bierpap met goed bier; minbegoede met gewoon drinkebier; en de arme mensen met seef. Te Opwijk, te Staesens (brouwerij De Smedt) brouwde men destijds op Assewoensdag een brouwsel seef ten behoeve van de arme gezinnen gedurende de Vasten.

Bestond dit gebruik ook elders? Zeer waarschijnlijk.

Hoe kreeg nu in Brabant dit bier de naam van seef, alhoewel het hoegenaamd geen « seef » bezat? Daar kan men naar gissen. Hoe krijgen bieren een volksnaam? Wellicht een ironiek gezegde van een schalkaard bij een pint flauw bier? Dergelijke gezegden kunnen zich zeer snel verspreiden.

De benaming bestond reeds te Brussel in de pejoratieve zin in de aanvang van de 18e eeuw (Zie hierboven.) Maar men kende er ook het woord in de zin van « fijne smaak ». Dit zou blijken uit volgende bescheid. In 1710 had het landsbestuur tengevoege de schaarste aan broodgraan, het verbod uitgevaardigd van tarwe en rogge als biermout te gebruiken. Men moest ze vervangen door boekweitmeel. In een suppliek aan de Privé Raad uitgaande van het stadsbestuur van Brussel om dit verbod in te trekken, lezen wij dat bier uit tarwe gebrouwd « est plus grasse et de mailleur sève », dan dit uit boekweit. Wat voor gevolg zal hebben een toenemende invoer van vreemde bieren, ten nadele van de Brusselse brouwerijen.

Wat is er nu van bovenstaande lied, in Brabant opgetekend en dat de seef zo ophemelt?

Dergelijk lied behoort zonder twijfel tot onze typische leugenliteratuur die hierin bestaat: iets met hoogdravende lof prijzen en bezingen om des te raker zijn slechte hoedanigheden te onderstrepen, en bij het gezelschap een algemene hilariteit te wekken die voor de zaak een dooddoener wordt (2).

Er wordt in Brabant sinds ettelijke jaren geen seef meer gebrouwd. Wie zou er trouwens nog naar vragen? De algemene welstand vraagt een degelijk en smakelijk bier en betaalt het navenant. Maar het woord overleeft de zaak, overdrachtelijk althans, in de zin van: 1. dunne koffie; 2. geurige tabak.

Paul Lindemans.

(2) Z'ie Prof. Paul de Keyser - Het liegen in de Folklore (Album Prof de Keyser, blz. 53 volg.

EEN BROKJE GESCHIEDENIS

HELMET (1)

(Schaarbeek)

Het gehucht Helmet is het oudste van Schaarbeek, op Sint-Servaas na. Reeds in 1173 wordt er gewag van gemaakt onder de naam *Elmpt* (Iepenbos).

In feite is de «Helmet-steenweg», destijds ook Oude Keulse Baan genoemd, een fragment van de Romeinse heirbaan die Brugge met Keulen verbond (langs de steenweg op Gent, de Warmoesberg, de Schaarbeekstraat, de Poststraat, de Vleugelsstraat, de Helmet-steenweg naar Evere, Haren, Elewijn en verder.

Bij het begin van de steenweg, nabij de Van Yzendyck Plaats, bevond zich op het einde van de vorige eeuw de hoeve De Prins, die dateerde van 1671. Ze was afhankelijk van de Warande, in 1398 opgericht door Jan van den Spieghele (of *de Speculo*) op terreinen die gekocht werden van Sweder d'Abcoude, baron van Gaasbeek, deze namelijk die de burgemeester van Brussel, Everard t'Serclaes had vermoord. Deze Warande, bestemd als konijnenfokkerij, strekte zich uit tussen de Helmet-steenweg en de Sleenckxlaan. Later hoorde ze toe aan Ferdinand van Booschot, graaf van Erps en baron van Zaventem, heer van Groot Bijgaarden. In 1498 bouwde Jan van Ophem een kasteel op dat landgoed.

Sedert de 15e eeuw trokken de pelgrims langs de Helmet-steenweg op bedevaart naar Sint-Cornelius van Diegem, en dat zou de oorzaak zijn geweest van het ontstaan van de huidige foor, die zich evenwel tot de van Yzendyckplaats beperkt.

In de 15e eeuw richtte de familie van Picardie of Aspicaardie een hoeve op, op de hoek van de straat die haar naam draagt en van de Lindestraat. Zes jaar geleden zag men daarvan nog een muur, van kantelen voorzien.

In 1682 liet Pierre Ferdinand Roose, baron van Bouchout, vice-kanselier van Brabant, het kasteel «Monplaisir» optrekken (as van de Huart-Hamoirlaan) dat achtereenvolgens toebehoorde aan Ernest Leopold van Schleswig-Holstein-Norbourg, neef van de Russische Tsaar en erfgenaam van de Noorse troon; zijn zuster, hertogin von Brunswick-Wolfenbützel; aan Lambert Renette (1722-1738), advocaat en bankier, voorzaat van de Renettes van Villers Perwin; aan Jérôme de Tassillon, vrijheer van Terlinden (1738-1783), die het van 1752 tot 1780 verhuurde aan Prins Karel van Lorreinen, welke het als jachtpaviljoen gebruikte. Van 1786 tot 1790 stichtte Jean Sébastien Vaume, Fransman

(1) Op grond van gegevens uit gemeentelijk archief van Schaarbeek.

van geboorte, er de «Manufacture Impériale et Royale de Monplaisir», eerste fabriek in België van hard porselein en waar 32 artiesten werkzaam waren, waarbij Louis Cretté.

In de 19e eeuw kwam het kasteel aan burgemeester Charliers d'Odomont, aan Goubeau de Bergeyk en Jean Carpentier, waarvan het portret bewaard is gebleven op een glasraam van J.B. Capronnier in Sinte-Goedele. Uiteindelijk omvatte dit kasteel, dat in 1907 werd afgebroken, de wasserij die er de naam van bewaard heeft.

Omstreeks het midden van de 18e eeuw richtte Jean Baptiste Rol het kasteel van Helmet op. Dit landgoed, dat evenals Monplaisir het kanaal van Willebroek beheerste, ging over in handen van Adrien-Ange de Walckiers, heer van Evere en van Tronchienne, staats-raadsheer en bankier van de Nederlanden. Zijn zoon Edward organiseerde er teatervoorstellingen van 1788 tot 1792, liet er een repliek vervaardigen van de Pantheonkoepel, nodigde er de Prins de Ligne uit, de hertog van Ursel, de d'Hannetaire. Hij financierde de Revolutie, maar stierf in armoede te Parijs in 1837. De Engelsman Plowitz kocht het domein en verhuurde het aan de Prins van Oranje, in afwachting dat Tervuren in orde werd gebracht (1817 tot 1819). Dhr. Dewever, nad'en de van der Smissen de Kortenbergh, volgden er elkaar op. Notaris Chaumontel was er de laatste lekenbewoner van. Het kasteel, dat intact gebleven is, werd omringd door de bouwwerken van het konvent der H. Familie.

Op bevel van Maria-Theresia werd de windmolen, opgericht ter plaatse van het Lyceum, in 1682 overgebracht naar de hoek van de Jules Destréestraat, waar zich thans op de Haachtse steenweg de woningen nummers 700 tot 708 bevinden. Niet ver vandaar werd te Evere - Lindestraat - een andere windmolen opgericht, bestemd voor de heerlijkheid Evere.

In 1839 werd de eerste spoorlijn aangelegd. Het eerste station van Schaarbeek bestaat nog aan het uiteinde van de Anatole Francestraat, vroeger de Leeuwstraat, op de grens van Monplaisir en Helmet.

Tot in de vorige eeuw bleef de Lindehoeve bestaan, die haar naam schonk aan deze straat. Heel het kwartier werd door deze grote lindeboom overschaduwed.

Vermelden wij nog, dat de politieke veten te Helmet bijzonder hardnekkig werden uitgevochten. Vermits het kwartier erg «klerikaal» was, hebben de Liberalen er talrijke vechtpartijen te verduren gekregen.

A.V.H.

ENKELE DOKUMENTEN BETREFFENDE DE HYDROGRAFIE VAN HET LAND VAN AARSCHOT IN DE XVIe EEUW

Het Land van Aarschot — het noordelijke gedeelte van het hertogdom — is een typisch waterland dat zich uitstrekt langs- heen de beide oevers van de Demer, resp. van de Dijle. De rechter-oever wordt gevormd door een reeks heuvelen die door de rivier werden uitgehold van Zichem tot Rotselaar, en de linker-oever is dan de lage bedding, doorsneden door een menigte vlieten en beken die bij iedere watervloed honderden hektaren akker- en weideland overspoelen. Werd daar onlangs niet geschreven dat in de ganse Demervallei nog meer dan 17.000 hektaren water- zieke gronden zijn die aldus voor renderende landbouw verloren zijn? Inderdaad een zeer aktueel probleem dat dringend een op- lossing behoeft ten bate van het gewest « Hageland-Zuiderkem- pen ».

Een aktueel probleem dat echter reeds eeuwen bestaat. Daarom is het, mede in het licht van het voorgaande, interessant, aan de hand van enkele zestiende eeuwse dokumenten, de hydro- grafische toestand van deze streek na te gaan. Zij werden trou- wens opgesteld en op kaart gebracht met diezelfde bezorgdheid, wij mogen wel zeggen met diezelfde bezetenheid van de bewoners tegenover de voortdurende bedreiging van de vernielende water- schade.

Het loonde tevens de moeite, meenden wij, dit onderwerp te bespreken, omdat daardoor een duidelijker inzicht verkregen wordt in de juiste loop der talrijke waterlopen, in de ligging der molens, der bruggen, der sluizen, der dammen en der wallen met militaire bedoeling. Maar boven alles zijn deze dokumenten belangrijk omwille van de zeer vele toponiemen die erin vermeld worden. Aan de hand van de vrij gedetailleerde kaart die erbij hoort, is het thans mogelijk zeer vele plaatsnamen, wier ligging wij voorheen moesten gissen, op preciese wijze te situeren op de vroegere en de huidige plaatsbeschrijvingen.

In 1409, ten tijde dat Maria van Harcourt over Aarschot regeerde met de intelligentie van een zakenvrouw en met de be- zorgdheid van een moeder, werd de hydrografische situatie van Aarschot geregeld door het slaan van de pegels in de Aarschotse molens, mede door het bepalen van de wijde der geulen en van het waterdebiet. Op 4 juni van dat jaar stellen Meester Jan van Rotselaar de Jonge en Wouter van Belloingen, «gesworen moelen- sleghers» van de hertog van Brabant, een proces-verbaal op waarbij het volgende wordt bepaald :

1. Bij consent van Aert van Vlasselaer rentmeester van Tienen, en van Janne van Eckelhoeven rentmeester van de Vrouwe van Aarschot, werden pegels geslagen «op allen dye sluysen tot Aerschot».

2. De grote sluis aan de « Berchmeulen » zal steeds minstens vijftig voeten breed dienen te zijn. Inderdaad was deze grote breedte noodzakelijk omdat de watermolens van Aarschot destijds nog gelegen waren bij de bergmolen, t.t.z. nabij de Waterpoort te Aarschot. Pas in het begin der XVIe eeuw werden zij verplaatst naar de andere zijde van de stad, achter het begijnhof.
3. De beddingen van de andere sluizen zullen zich richten op de pegels van de « maelberden » van de molens.
4. Vanaf half-maart tot Sint-Maarten (11 november) zullen de sluizen gesloten worden van zonsondergang tot zonsopgang, op de heiligdagen en « waert quaeme van boven overtollige vloet ».
5. De « commen » zullen $15\frac{1}{2}$ voet breed moeten zijn ; de « maelgaten » $7\frac{1}{2}$ voeten. De « bedderen » voor de maalgaten zullen 18 duimen hoog zijn.
6. Er mag dagelijks gemalen worden te Aarschot met vijf raden, ook bij nacht.
7. Zolang het water beneden het peil van de pegels blijft, mag er gemalen worden, maar anders niet, « want dat waeter nyemanden schade daen en mach ».
8. Er mag geen schade worden toegebracht op de beemden van de Heer van Schoonhoven. De Heren van Schoonhoven, afstammelingen van de middeleeuwse graven van Aarschot, hadden hun domeinen langs de zuid-oostzijde van de stad, langsheen de « Schoonhoven-lake », waar zich nu nog steeds het vervallen kasteel van Schoonhoven bevindt.
9. Overtredingen van het reglement zullen worden bestraft met een boete van 45 schellingen. Wie de pegels durft verplaatsen verbeurt « lijff ende goede » (1).

In 1529, toen een andere sterke vrouw regeerde over het markgraafschap Aarschot, namelijk Maria van Hamale, weduwe van Willem van Cray die in 1521 overleden was, ontstond een geschil tussen twee partijen te Aarschot : Een bepaalde groep grondbezitters, onder impuls van een zekere Matheus vanden Hove, heeft enkele afwateringsvlieten in het lage stadsgedeelte laten dichtstoppen, waarschijnlijk om hun eigen, nog lager gelegen gronden te beveiligen.

De andere partij, het merendeel van het « Ghemeyne Land », mede de armen en de kloosters, beroept zich op de markgravin en haar drossaard Hendrik van Schoonhoven, om een bevel uit te vaardigen tot het opnieuw openen van deze vlieten, die een echt net van afwateringen vormden in de lage demerbeemden.

(1) Deze regeling was niet de eerste, wat de *molens* te Aarschot betreft, maar in grote lijnen bevestigt zij de bepalingen van 1399.
Cfr.: J. Meeus: «'s-Hertogenmolens te Aarschot» in «Geschiedkundige Bijdragen over Aarschot», Uitgave: De Brabantse Folklore, nr. 158 - juni 1963.

Biezonder interessant is hier de vermelding dat de meeste dezer grachten en vlieten door mensenhanden gegraven werden : « welcke vlieten ende waeterloopen *bij den ouderen ende voer-vaderen ghemaekt sijn gheweest over hondert ende meer jaeren ende daeghen* ».

Het geschil was tot een incident ontaard, nadat enkele lieden de Lake, lopende « achter de grauwbriers » op eigen gezag hadden geopend.

De Raad van Brabant stelt het gemene Land in het gelijk en beslist :

1. dat de Lake achter de grauwe broeders (de Bogaarden of Broeders van de derde orde) een « openbaer Laeke oft rivire » is die daar altijd gelopen heeft en dat Matheus vanden Hove haar ten onrechte gestopt heeft ;
2. dat ook de andere vlieten die 90 jaren op dezelfde plaats gelopen hebben, moeten geopend blijven omdat anders, indien « eenich opwaetere quaeme, *die stadt van Aerschot soude beneden verdrincken* ende allen die beempden liggende *tot Zichem toe* » ;
3. dat op deze Lake een « arcke » of sluis was gebouwd in 1495 op kosten van de gemeenschap.

Verschillende getuigen, o.m. Aert Noethens, Willem Keerberghen, Wouter Meynaerts, meester Jan Vlaeye, Hendrik van Altere, Hendrik van Ophem rentmeester van de Heer van Aarschot, Michiel Geesen, Peter Smeekens en Cornelis 't Ouroole, verklaren dat zij sedert mensengeheugen deze Lake's hebben weten lopen en vloeien « van voer die oerloghe van Brabant ».

In 1539, na een visitatie door Meester Jan Miret en Meester Geert de Vleeschouwer, gezworen molenslagers van Karel V, werden te Aarschot enkele hydrografische werken uitgevoerd :

De kleine Lake, ontspruitend uit de Demer aan de *peerds-beemd*, lopende tot aan de goederen van Staeye en Antoon Absoloens, en daar zich splitsend, komen samen tot één waterloop die loopt tot onder het huis van Antoon Absoloens. Vandaar zal deze Lake worden gesplitst in twee armen : de eerste zal vloeien langsheen de stadsvesten naar de spui aan de schaluinpoort; de andere arm zal vloeien vanaf Antoon Absoloens tot aan het erf van juffrouw Raeymont en de grauwe broeders en uitmonden in de *nieuwe spui* staande achter dezelfde grauwe broeders. Deze Lake mondt op haar beurt uit in de Lake die komt van het « nieuwe werck » bij de schaluinpoort en die dan afdaalt naar Meetshoven en Staeye. Deze Lake moet, zowel op het grondgebied van de Gasthuis-bogaard als dat van 's Heeren baggaert, uitgegraven worden op de oude diepte. Meester Jan Calaber is verplicht, voor ditzelfde werk, twee wilgen uit te graven, en hij moet « den dijk uyt doen » tot aan de Demer en de aldus ontstane gracht regelmatig ruimen.

De aldus ontstane hydrografische situatie blijkt nog uit de kaart van 1551 die wij dadelijk zullen bespreken (2).

De bewuste kaart werd getekend naar aanleiding van een nieuwe visitatie gedaan op 12 september 1551 door jonker Aert van Eynatten, heer van Schoonhoven, door Hendrik Bouwens en Jan vanden Reme, ingezetenen van Langdorp, door Jan Bruyninckx, Reiner Straten en Claus Bruyninckx, ingezetenen van Rillaar, evenals door dezelfde Jonker Aert als procurator van het dorp van Messelbroek, ten overstaan van Filips Hullinck, meier van Staeye in naam van de Heer van Geete.

De gegevens van deze visitatie hebben ons geholpen om de opschriften die achter op de kaart zijn geschreven, te ontcijferen, zodat wij, mede dankzij de nummers op de kaart, ons een duidelijk beeld kunnen vormen van de hydrografie van het Land van Aarschot in 1551. Duidelijkheidshalve plaatsen wij de tekst van de «visitatie» de genummerde tekst van de kaart. Waar het paste, hebben wij enkele verklarende nota's toegevoegd.

De toponiemen werden telkens onderstreept.

TEKST VAN DE «VISITATIE» VAN 1551 (3)

Ierst comende vanden suyden noirtwaerts opden *Dijck van Testelt*, gaende naar Testelt, gevonden: ierst een leydegracht comende van boven doir eender sluyse geheeten de *Laersluyse* gelegen onder *Sichen*, welcke leydegracht loopt doir den voirs. dyck van Testelt onder een *brugge*, wijt tusschen beyde heur soclen oft stijlen ses voeten ende drije duymen ende hooge vanden herten gront acht voeten onder den solder vande brugge.

Item noch omtrint 1 worp naer Thestelt voirt inden selven dijk oft wech, bevonden *noch een brugge* wijt sijnde seshien voeten ende meer dan 12 voeten diep, dienende om het waeter vande leydtgrachte ende *Sichenen broeck* ende anderen beempoten ende leydtbeeken.

Item, gaende lanvx den voirs. wech oft dijk tot omtrint eenen bogescheut vanden *molen van Thestelt*, bevonden *een ander bogescheut* vanden *molen van Thestelt*, bevonden *een ander brugge* wijt 16 voeten ende diep acht voeten, daer doir dat comt het het waeter comende van boven van *Sichem* doir de *Saerbeke*; ende doir de brugge wesende, kurt hun naer *Thestelt* voirt lancx den voirs. wech oft dijk.

Item, over beyde de sijden vanden voirs. Wech is tot deser brugge toe en *waetergracht* liggende, ende van deser brugge voirts

(2) Arenberg-Archief te Heverlee. Inv. F. 381, fol. 8. Onze kaart vindt men gereproduceerd bij ons artikel «De Stad Aarschot tijdens de troebelen der XVIe eeuw» in hetzelfde nummer van «De Brabantse Folklore» nr. 158.

(3) Arenberg-archief, Inv. nr. B.AH. 98.

naer Thestelt ist voirs. waeter comende doir de voirs. Laerbeke loopende oft vlietende.

Item van daer voirt omtrint eenen worp gaende naer Thestelt, bevonden *noch een brugge wijt 14 voeten ende diep 10 voeten*. Doir dewelcke brugge loopt het waeter comende over de oistsijde vanden voirs. wech wijtte voirs. Laerbeke ende dyck wyt *een beke liggende in de broecken van Sichen*. ende alsoo voirt een saemenlijck den dijk loopt dijk het waeter over dander sijde vanden wech. Comende deur de voirs. ander brugge loopt tsamen deur een grooten ende wijden *waeterconduyt* oft leyde, geheeten de *Laerbeke* ende alsoo voirt naer *Aerschot* sonder dat die de sluyse oft molen raect, maer campt tusschen *Laerdorp* ende Thestelt inden *Demer* omtrint eenen bogescheut wechs beneden die voirs. *molens van Thestelt* ende alsoo voirt naer *Aerschot* aldaer de *Demer* aenwerckelijck veel wijder is dan deselve demer is tusschen oft beneden der voers. *sluyse* daer den voirs. aerm oft *Laerbeke* innecamp.

Nota: De molen van Testelt ligt inderdaad niet op de Laerbeek maar op de Demer zelf.

Op de kaart ziet men dat de Laerbeek (kunstmatig) nu eens links, dan rechts langsbeen de dijk van Testelt vloeit en dus een soort wal vormt. Verder loopt zij doorheen de velden en mondt uit in de Demer tussen de molen en de kerk van Testelt.

Op de kaart loopt ook een beek, beginnende aan de meest zude'lijke brug van de dijk en uitlopend in de Demer tussen Testelt en Messelbroek. Men ziet eveneens zeer zuidelijk de 4 bruggen in de Testelse dijk.

Item, comende int voirs. *dorp van Thestelt*, bevonden *een brugge* daeronder de schepen passeren, geheeten de *Demer brugge*, wijt 55 voeten ende soo dip dattet genoeg is voir die schepen, gelaeden ende ongelaeden, ende deur die voirs. brugge loopt waeter deur een sluyse dewelcke den abt van *Everbode* onderhoudt.

Nota: Hierna volgt de beschrijving van de molens van Testelt, die niet zo belangrijk is voor ons huidig onderwerp.

Item, comende deur de beempolen van Thestelt naer *Langedorp*, bevonden tegen de kercke van *Misselbroeck* over de noirdsijde vander demeren. eenen waeterloop daer deur dat comt het water uyt der heijden ende *Kempenlandt* tot inde voirs. demer, omtrint een vierendeel vander mijlen beneden Thestelt, loopende alsoo voert naer *Aerschot* deur de demer, wesende int innecomen vanden demer omtrint 7 voeten, ende in anderen plaetsen 11 oft 12 voeten.

Item comende tot aen eenen waeterloop diemen heet *d'ossenbeke*, wijt omtrint acht oft neghen voeten, daer deur dat het waeter van *Thielt* ende *Rillaer* affcompt tot inde demer; dewelck dijk is eenen sijloop oft aerm comende als voirs.

Item, gaende voirt deur de voirs. beempolen lancx de demer

ende comende inde beempolen diemen heet het *gemeijnbroeck van Rommele* tot bij Langdorp, is noch liggende een aerm oft *waterconduct*, wijt omtrint 8 oft 9 voeten ende daerdeur het water compt, eensdeels wijter *wouwerhoren* ende eensdeels wijter heijden ende beempolen, doir die parochie van Langdorp tot inde demer.

Item, van daer voirts bijnae omtrint der *kercke van Langdorp*, twat ter sijden oostwaerts, is gelegen noch eenen waeterloop wijt omtrint 11 voeten geheeten *d'Ouwe Motte*, comende eensdeels van *Sinte Peeter Rode* ende eensdeels van *Hauwaert, Thielt, Beckevoirt* ende alsoo deur het voirs. dorp van Rillaer tot inde Demer, tusschen het voirs. Rommele broeck ende *Weerdebroeck*, diewelcke de voirs. waeterloop scheidt ende separeert van malcanderen.

Item, comende op eenen worp weechs naer der kercke van Langdorp, is gelegen noch eenen waeterloop omtrint 3 voeten wijt daer deur het waeter compt van boven wijten beempolen ende heijden.

Item, de demer onder de brugge liggende bij de kercke van Langdorp, is wijt 62 voeten, ende diep naer den heijtsch vanden schipvaart.

Item, comende voirt van Langdorp naer Aerschot, voirbij der *kercke van Weerdt*, is daer noch gelegen een *waeterconduct* geheeten de *Laecke te Weerdt*, daer deur dat compt het waeter wijt den *Weerde broeck*, ende Rommele broeck ende een ander broeck gelegen onder Misselbroeck, Rillaer ende Langdorp, wijt aende demer weghen oft thien voeten oft daeromtrint.

Ende wat voirts gaende naer Aerschot is tegenover der voirs. laecke *over dander sijde vande demer voirtwaerts* gelegen een laeke die men heet *de Laeke ter staeye*, deur dewelcke laeke in tijds van opwaeter de voirs. demer gelost heeft het waeter deur die voirs. lake naer der stadt van Aerschot, ende alsoo passerende deur die stadt, van Aerschot naer *Betekom*. Diewelcke laeke niet en behoirt te loopen deur de *sluijse vanden demer* staende binnen der stadt van Aerschot, maar behoirt te loopen doir de sluyse daer questie om is.

Nota : Er bevonden zich op de rechter demer-oever te Aerschot inderdaad twee sluizen, buiten deze nabij de nieuwe molens achter het begijnhof, de eerste was de spui, even westwaerts van de Schaluinpoort, de andere op de lake die liep tussen het gasthuis en de bogaarden. Het was deze sluis die diende gevolgd te worden door het water van de lake-achter-staeye, teneinde het overtollige water af te leiden naar Betekom en verder. Vermits er betwisting bestond. zoals gezegd, over deze « lake achter de grauwe broeders » en de sluis daarop, spreekt het dokument over deze « questie ». Op de kaart van Aarschot van ± 1550, staat eveneens op deze plaats vermeld : « deze spuije in questie bij der stadt gemaect achter de grauwbriuers ».

Ons dokument voegt er aan toe : « De welke laeke nu is «sedert de impetratie vande opene brieven» beghonst te ruijmen ende wijden, dewelcke te voren lach seer verweijlt, verlandt ende versandt. »

Item, van daer voirts is gelegen noch een ander Laeke geheeten *beelkens Lake*, comende wijt der Demere *voir thuijs van Schoonhoven*, dewelcke Laeke oijck is begonst te ruijmen....; welcke laeke compt inde voirs. *Laeke van Staeije*.

Nota : deze laeke werd de huidige « Schoonhoven-beek ». De oude Motte bestaat nog, en de Nieuwe Motte werd pas gegraven in de 18e eeuw. De Weerde-laak is lichtjes verplaatst en heeft nog slechts één arm.

De welke twee laecken tusschen *doude hoeve van Staeije* ende de *vesten vander stadt* vergaederen om tsamen het waeter vander stadt aft te leijden.... hoewel nu deselve alsnoch niet en is geruijnt....

Item, gaende van daer wat voirts naerde stadt, volgende de voirs. Laeke daer die twee voirs. Laecken sijn in een gecomen (*Beelkens Lake* en *Laeke achter Stacije*), is wat nederwaerts gaende, gelegen een ander Laeke dienen heet *d'oude veste* diewelcke is seer vervuult oft versandt, noch negerinck begonst te ruymen.

Nota : dit gedeelte der oude stadsvesten loopt nog altijd op dezelfde plaats.

Op de kaart van ± 1550 staat op deze plaats genoteerd dat het waeter zich hier in de stadsvest pleegde te verdelen: een gedeelte vloeyde langs de vesten noordwaerts naar de spui bij de scha'uinpoort, het andere gedeelte zuidwestwaerts naar de sluis achter de bogaarden.

Item, comende lancx de voirs. laecke tot aende stadtvesten tot bij de *Remunssche poirte* aldaer ter plaetse daer die *Remunssche poirte plach te staen*, is een gat inde voirs. stadtvesten gemaect om 't voirs. waeter daer deur, ende alsoo inder stadt *daer Beelkens molen plach te staen* achter *Beelkens huys dwelck aldaer noch staet* anden stadtvesten, nu toebehoorende *Anthonisse Absolseus*.

Nota : Dit is de enige vermelding die wij totnogtoe vonden van de Beelkens molen die dus vlakbij de stadsvesten op de Beelkens Lake heeft gestaan. De Remun-poort bevond zich even zuidwaerts van deze plaats op een intussen (vóór 1550) gedempt gedeelte van de stadsvesten dat doorligt tot in de « wilge-laeke » en waarop eveneens een molen, de « molen onder de wilgen » heeft gestaan. Al deze vermeldingen komen voor op de kaart van ± 1550.

Bij de welke *Schaluijnsche poirte* de voirs. *Joncker Aerdt* (van *Eynatten*) heeft doen maecken *twee stercke stejve spuijen*, elck gat acht voeten wijt, om daer deur tevoirs. water aff te loopen al buijten der stadt naer *Betekom*, ende waerinne oijck de voirs stadt was seer gesterckt.

Nota : volgt een uitweiding over de nieuwe stadswallen en over de spui die destijds bij de Remun-poort gestaan had en waarvan in 1550 nog één stijl overgebleven was.

Item, comende voirts binnen der voirs. stadt, ter plaetse daer dat plach te staen de *molen onder de Willige*, is loopende een groote wijde *laeke* wesende de derde *Laecke* comende oijk uijten demer ; ter plaetssen daer die voirs. molen plach te staen scheydt heur de selve laeke in twee, eensdeels heur wederom keerende inde inde demer aen de *hoogbrugge* gelegen boven de sluijse vanden *grooten molen*, ende eensdeels heur keerende onder éene *houtte brugge* welcke de abt van Everbode moet onderhouden, nae 't voirs. steijnen brugxken daer een spuije plach te staen, ende alsoo neffens de Bogaerden doir het *torreken daeraff nu oijck* quest'e is, ende alsoo voirts doir de vesten, daer nu gemaect sijn *twee steijnen wangen*.

Nota : het torentje waarvan sprake ligt op de plaats waar die spui geplaatst werd ter evacuatie van de lake achter de grauwe broeders (de steijnen wangen). De « grote mo'en » en de sluis ervan, sijn de overblijfselen van de oude « bergmolens » tussen de waterpoort en de bocht van de Demer.

Item, de voirs. *Laecke* passerende deur het voirs. steenen *torreken* is acht voeten diep ende 13 voeten wijt, daer deur dat het waeter vanden voirs. laecken passeert, tusschen twee steenen wangen, aldaer buijten der stadt in de stadt vesten binnen 16 jaeren herwaerts gemaect, aldaer het waeter passeert naer Betekom.

Item op deynde vanden selven wangen voirmaels te staen plach een *houten spuije met twee deuren* diemen plach te trecken om het opwaeter.... quijt te worden loopende naar Betekom in tijde als dat over den pegel ginck.

Item, de voirs. laecke geheeten *d'oude veste* dewelcke voirmaels plach te loopen doir *den wal vanden vesten* der stadt ende daer binnen heur te deyle in *twee aermkens*, daeraff deen plach te loopen onder een *steijnen brugxken* ende alsoo op dander sijde inder stadt vesten, diewelcke twee bruggen sijn gelegen inden *steenwech daermen gaet naerde schaluynsche poirte*.

Nota : De ligging van deze plaatsen is duidelijk waar te nemen op de kaart van ± 1550. Deze twee armen liepen bijna evenwijdig tussen de bocht van de stadsvesten van de ene naar de andere kant daarvan. Zij werden in het midden dwars doorsneden door de steenweg naar de schaluinpoort. De noordelijke arm liep onder de houten brug door; de andere, ongeveer ter hoogte van het gasthuis, onder de stenen brug. Voor deze laatste arm stipt de kaart aan : « desen loop blijft nu buyten in de vesten ».

Tusschen de welcke plaatsen seer vele ende menichvuldige beempolen, weijden ende gemeijn broecken sijn gelegen over beide zijden vanden demer, diewelcke al sijn int jaer 1551 ten

tijde vande impetratie geinundeert ende lange ende vele onder de waeter gelegen hebben, daarmede dimpetranten ende anderen gegoeijden aldaer sijn seer excessivelijck beschaedicht geweest soo

Item, opde suijde vanden huuse van Schoonhoven is oijck gevele dat sij eegen halff vruchten en hebben gehad.

legghen seecker stroom geheeten *die Motte* daerop dat staet ende oijck maelt *die molen van Schoonhoven*, dewelck water compt van Thielt, Rode, Beekevoirt, Houwaert, ende compt alsoo tusschen den voirs. molen ende der stadt van Aerschot inde demer ende alsoo voirts deur de stadt, denwelcken stroem is wijt omtrint 16 voeten, daer op dat oijck boven den voirs. molen van Schoonhoven staen *n'ch vier oft vijff ander molens als te weten onder Rillaer ende Thielt.*

Item, *de oude sluyse* plach voirmaels te staen een lutterken beneden *de waterpoirte*, daerbij oijck seker molens plachten te staen geheeten *de berchmolens*, diewelcke stonden wat ter stadtwarths inne beneden der voirs. sluijse; dewelcke plachten te maelen met eenen *aerme comende* wijter voirs. Demer *boven de sluyse* omtrint een roede ende vallende wederomme achter de molens omtrint twee roeden inde voirs. demer.

Nota : De arm van de Demer waarop de bergmolens draaiden is niet aangegeven op de kaart van ± 1551. Wél staat op deze plaats vermeld : « Hier heeft opde reviere vander Demer gestaen de molens ende groote sluyse ; inden jaere van VII (1507) getransforeert op dander cijnde vander stadt aende «koeypoirte» op deselve reviere ».

Waarschijnlijk heeft Willem van Croy de molens in 1507 verplaatst omdat op de oude plaats aan de waterpoort dikwijls «gebrek» aan water was. De tekst van 1551 vermeldt dat men dikwijls achter de molens om, met paard en kar door de Demer kon rijden, zodat niet alleen de molens moesten stilliggen, maar er evenmin kon sprake zijn van scheepvaart. In 1551 is één van de molens aan de koepoort een «kopermolen», na een schorsmolen te zijn geweest. Deze molen was dus bij de aanvang der troebelen een fabriek met militair belang.

De «granmolen» op de andere oever werkte in 1551 met twee raderen die ophingen in gaten die elk vijf voet breed waren. Dit was niet voldoende om het overtollige water te evacueren, zodat het nodig is de verzande lakens terug te openen.

Item, comende tot *Meetshoven*, is aldaer liggende die laecke daerinne oft daerdeur dat compt het water vande voirs. drie Laeckens loopende oft comende doir de spuije die onder de viro. steynen brugge plach te staen, ende alsoo voirts achter de grauwe broeders, de spuije hangende int voirs. torreken.

Nota : op de kaart van ± 1550 ziet men de twee armen van deze «Meetshovense Lake», de eerste komende van de spui bij de schaluinpoort, de andere van de nieuwe spui achter de bo-gaarden.

Dewelcke *Laecke tot Meetshoven van Staeije* is wel wijt 30 voeten, dewelcke, comende aenden boogaerdt van Staeije, deijlt heur met eenen aerm ter demeren waert, denwelcken aerm aenden demère is met *eenen dam van eerden* gemaect gestopt....

Ende de welcke laecke loopt nederwaerts naer *Betekom* ende alsoo voirts naer 't *Heeren broeck*, soo dat sij die voirs. Demer nijct en raect binnen den Lande van Aerschot.

Nota : De bedoelde Lake die evenwijdig loopt met de Demer is de «hei-lake» die zich verliest in het Land van Rotselaar.

Hier breekt het manuscript af... Het westelijk gedeelte van het Land van Aerschot staat er niet op beschreven en voor dat gedeelte zijn wij dus uitsluitend aangegeven op de hydrografische kaart van 1551. Dit gedeelte is evenmin weergegeven op het oude stadsplan van ± 1550 of op de gekleurde kaart van de 18e eeuw die een verkleinde copie daarvan is.

GENUMMERDE TEKST VAN DE KAART VAN 1551 (4)

(de nummers verwijzen naar deze, aangebracht op de kaart)

1. De *demere* loopende doer de stat van *Sichem*, vanden molen over diverschen gaten, wijt tsamen 35 voeten.

2. *D'ander Demer*, spruijgende uut den Demer voer de *Marie torre*, loopende achter den *molen* wederomme inden Demer.

3. Den loop genaempt *de Velpe*, spruijgende uut den Demer onder *Craeveltbosch*, een quarte mils van *Diest*, loopende alsoo deur den dick, vandaer deur het *Banhoudt broeck* inden Demer, wijt 20 voeten.

Nota : Er liep een dijk zowel door Zichem als door Testelt. Klaarblijkelijk hadden deze dijken een militaire betekenis. Op de kaart ziet men de versterkte stad Zichem met nog een atzonderlijke waterburcht. Het is zaak van de huidige Zichemenaren, uit te maken of de vermelde Marie-torre dezelfde is als de huidige Maagdentoren, en of de molen van Zichem zich nog op dezelfde plaats bevindt als in 1551.

4. Een loop genaempt den *Swerten grecht* loopende boven den dijk inde *Velpe*.

Nota : de kaart zelf draagt als benaming : « Swert waeter ».

5. Een bijgrecht comende van *Craen rijck* deur den *Haeijendijck*, vandaer over *Wilt broeck* onder den *Testelschen berch* inde Demer.

6. Een bijgrecht, spruitende uut de Demer deur *die Laersluijse*, vandaer onder *d'eerste brugghe* vanden *Testelschen dijk*, wederomme achter den *molen van Testelt* inden Demer.

Nota : de laersluis bediende klaarblijkelijk de molen van Testelt. De Testelse dijk werd doorsneden door 4 smalle houten bruggen die bij een aanval snel konden worden vernietigd.

7. De bijgrecht genoempt de *Pootkens Laeke*, beghinnende

inde beempolen van Sichem, vandaer onder de laetste brugge vanden Testelschen dijck over de beempolen inden Demer.

8. *Een loop comende van boven uut land van Sichem*, bij der kercke van *Misselbroeck* loopende inde *nieuwen grecht*.

Leybeecken onder Messelbrouck

9. De nieuwe grecht, beghinnende bij den Testelschen dijck int *broeck van Messelbrouck*, loopende inde *d'ossebeecke*.

10. De *d'ossebeecke*, beghinnende aen *de cleijn hoeve* te Messelbrouck ende met enen anderen loop beghint te *Monte-naecken onder Rillart*, loopende alsoo met den nieuwen grecht van Messelbrouck inde Demer.

Leybeecken onder Rillart

11. *De Motte* comende uut 't lant van Sichem, beghinnende omtrent het dorp van *Thielt*, loopende deur het dorp van Rillart boven *Schoonhovn* inde Demer.

12. *D'oude Motte*, spruijgende uut de Motte, loopende tuschen het *Rommelen brouck* ende het *Weerde brouck* inde Demer.

13. *Een Laeke spruijgende uut het Rommelen brouck*, loopende in d'aude Motte.

Leybeecken onder Testelt

14. *Nota*: geen tekst op de achterkant van de kaart. op de voorzijde staat onder nr 14 deze tekst: « De weerde laeke ». Het is deze laak welke loopt tussen de oude motte en de Demer, noordwaarts van de kerk van Weerd, die in de kronijken der 16e eeuw vermeld wordt als de oudste van Brabant. Deze kerk bestond nog in 1600.

15. *De Splet Vondel*, beghinnende tot Testelt boven *de Goirt* inden *scuepwech* bijden *wilden Driesch*, also deur de Voirt naer den Demer, ende met een *cleyn loopken te Hulst* duere naer de Demer ende als den dijck vanden Wilden Driesch nyet wel be-waert en is, soe compt veel waeter duere.

Nota: Op de tekening ziet men onder nr. 15 een soort moeras-delta tegen de Demer aan.

Leybeecken onder Langdorp

16. Een *Vin Loop*, beghinnende bij *Sinte Hubrechts cap-pelle*, loopende duer de Goirt naer de Demer.

17. Een Laeke beghinnende boven *die Huijl Bosschen*, een stuck lants vande *velt eijcke* ofte straete gaende naer Testelt, loopende zutwaert met noch *twee anderen loopen* inden Vin loop.

18. Een Laecke beghinnende inden *Braeckpoel*, loopende bij der kercke van *Langdorp* in de Demer.

19. *De Haeije Laecke*, beghinnende onder Langdorp ende Aerschot, loopende naerbij der stadt van Aerschot bij *Mesbove* inde Laecke die vande *nieuwe spuije compt*.

Nota: Deze laak vormt oock een eilandje ten Noordwesten van Aerschot.

20. *Den Hersselschen Loop*, beghinnende ontrent *Wolfsdonck* met diversschen aermen, loopende naer 't *lant van Herselt*.

Nota: Op de kaart is hier een galg getekend met opschrift: «'t gericht van Westerlo».

Leybeecken onder Aerschot

21. De Demer loopende over de stat van Aerschot duer drij gaten, wijt 't samen 36 voeten.

22. *De Stoeije Laecke* spruutende uut de Demer teghens over *de Laecke over de kercke van Weerde*, loopende naer de *stat vesten*, vandaer voore de *Schalwijn poorte* naer de *nieuwe sluijse*.

23. *De Beelkens Laecke*, spruijtende uut den Demer, loopende met de *Staeije Laecke* naer de *nieu spuije*.

24. *De Wilge Laecke*, spruutende uut de Demer, loopende met eenen aerme inden Demer bij de *Hooch...* (brugghe).

Nota: een regel totaal onleesbaar.

Leijbeecken tusschen de Stat van Aerschot ende Werchter

25. *De Baghinnen laecke* beghinnende achter den molen van Aerschot uut den Demer, maer es nu geheel jehghens den Demer afgestopt ende dat ten achtervolghende het octroij vanden keijser *Maximiliaen*; loopende duer de beempden boven het *slot van Rivieren*, ende met eenen *anderen loop naer Rotselaere* wederomme inden Demer.

Nota: Op de kaart ziet men duidelijck de afgestopte begijnenlaak. Men ziet eveneens vele zij-armpjes komende van Gelrode en andere heuvelen. Deze vlieten zijn klaarblijkelijk naderhand op de kaart bijgetekend.

26. *De Laecke* komende van de *nieuwe spuije* aende *Schalijnpoorte*, loopt naer *Betecum* met de *laecke* die comt uut *de spuije achter de boghaerden*, soe tsamen bij *Mutshoven* met de *baeije laecke* naer *den dijck van Rivieren* ende soe achter de kercke van *Betecum* beneden *het huus van Bruggen* met eenen loop inde *laecke* genaempt *de Wyppe*, ende met eenen aenderen loop duer diverssche beempden die nu altoos gecart sijn tot *Werchter*, ende soe over *den Haech brouck dijck* ofte duer *den Swarten grecht* ende nu al toe wederomme inde *moelen grecht*.

Leybeecken onder Werchter

27. Een *laecke* spruutende boven thus van *Bruggen*, aldaer genaempt *de Wyppe*, loopende soe nederwaerts tot *eenen loop die comt achter Betecum kercke*, van daer tot op de *Hoehdoncksche* ende *Abtsgoeden van Perck*, naer *Peere*. Ende d'ander loop genaempt den *Moelen Grecht* loopende binnen de *Abtsboeve* onder de *moelenbrugghe* tot aen de *Swarte grecht*; beghint van ontrent *Betecum*, loopende duer die *Abts beempden* onder de *heijt brugghe* inde *moelen grecht*, maer es alsnu tot *Betecum*

al toe; ende van daer nederwaerts tot de *cleyne laecke* afloopende duer die beempden bij Tremeloo tot beneden *de sluysbrugge*; comende voorts de voirs. moelengrecht nederwaerts tot de laecke die loopt tusschen het *Peeckens brouck* ende *Wijt brouck* tot aen de brugge vande *cleijn laecke*; ende de voirs. laecke van Peere loopende also nederwaerts tot een *goet grecht* naer de sluijsbrugge; ende vande sluijsbrugge met de cleijn laecke nederwaerts tsamen tot een *leijbeeck alwaer een arcke staet* bij 't *witte brouck*, comende van Tremeloo ende *Haesdouck*, ende soe al tsamen loopende duer de *berch Vondel* boven *Nijn* inde *Dijle*.

28. Noch een leygrecht beneden *Nijn*, spruijgende uut *de Heijde* tsamen treckende duer *het Seijnbrouck* ende *Holsdonghen*, see inde *Dijle*.

29. Noch een *leybeecke* beghinnende inden *Ham* tot *Winbraecken* loopende inden *Demer*.

30. Noch een leygrecht comende van *Blaesbrouck* duer *Marfels* in d'ouden *Demer*.

31. Noch een leygrecht comende uutte *Blaesbroucken* *daer een spuije* gestaen heeft, loopende inden *Demer*.

Leybeecken onder Wackerseele

32. Een leybeeck comende uutte *Lips*, scheidende *Wackerseele* ende *Wespelaere*, tot in *Haechter brouck*.

33. Noch een leygrecht comende van boven *den molen tot Rotselaer*, over *Wackerseele*, beghinnende onder *Haecht* opden *Maghen Driesch*, loopende naer *den dijck* met de leybeecke comende uutte *Lips* ende soe tsamen, scheidende *Haecht* ende *Wespelaere*, naer *Meerbeecke* inde *Dijle*.

34. Noch een leybeecke beghinnende inde *Hofgrecht* vant *Hoff ter Beecke* onder *Haecht*, aent *Lange brouck*, loopende lanx *d'Elsten* naer den bosch, van daer onder de *vierde brugge* vanden dijck, loopende lanx den dijck inde voers. leygrecht.

36. Noch een leygrecht beghinnende int *Werchter brouck*, loopende naer *den Wolput*, soo duer *Haecht* naer *Hollaeken*, van daer naer *Hevere* inde *Dijle*.

Leybeecken onder Rotselaere

37. Een leygrecht beghinnende int *Helfter brouck*, loopende naer de *Arck* in den *Demer*.

38. Een leybeeck genaempt *de Winge*, beghinnende int *dorp van Winge*, loopende voorbij *Vrouwenperck* aenden molen, ende alsoo tusschen het *Helfter brouck* en *den Scupsteeck* inden *Demer*.

39. Een leygrecht comende van *Nauroye*, loopende tusschen *Weesemael* ende *Vrouwenperck*, beneden *den moelen van Vrouwenperck* inde *Winge*.

40. Een leygrecht genaempt *d'ouden Demer*, loopende inden *Demer* tusschen *Scupsteeck* ende *Keerbrouck*.

41. Een leygrecht genaempt *de Vesten*, spruijgende uutte

Dijle boven de sluyse vanden molen van Rotselaere, loopende naer Wackerseele.

42. Een leygrecht beghinnende te ●phem, loopende inde Winge duer de Weduwe.

43. De Vruente, comende uut de stat van Loven onder het Nieuwerck beneden Wychmael inde Dijle.

44. Den moelen van Wychmael onder Rotselaere.

45. De moelen schuere.

Nota: De molen van Wijgmaal stond op een zijarm van de Dijle.

P. DE FRAINE

UIT HET VROEGERE VOLKSLEVEN

WANDADEN TE HEVERLEE

Jan van Emengem, schepene, «woonende in de herberge geheeten don Jeon (Juan) tot Heverle», verlangde zich een varkenskot te laten maken. Daartoe wendde hij zich tot Laureis Neerdaels, 33 jaar oud, timmerman wonende onder «Beerthem, geboren van Hackendeure bij Thienen, soene wijlen Jan, handtwercker». Vermoedelijk had onze timmerman daartoe niet het nodige materiaal, wenste hij het zo goedkoop mogelijk, als het kon, voor niet, aan te schaffen. In een klacht ingediend door Dionijs Joos, 77 jaar oud, «brouwer en broodtmaecker woonende binnen Loven» vernemen we waar Neerdaels het hout voor het varkenskot vandaan haalde: «ten tijde als wanneer Neerhals in de wandeling gen. den Timmerman was woonachtigh binnen den dorpe van Heverlee, hadde dese beneffens eenige andere sijne medecompligen, afgebroken sijne visch. kiste mitsgaders sijn stacktsel van sijn huys staende op den dijck van sijnen vijvere oft vischerije binnen Heverlee dewelcke hij hadde gespijst met diverssche visch... ende de plancken oft bederinge geapliceert (gebruikt) aen een groot verkenskot welck hij heeft gemaect ten huysse van Jan van Ermengem».

Bij gelegenheid van het onderzoek verklaarde Joos ook nog dat hij had «hooren seggen van eenige koyehueders dat tegen sijn savoir (vijver) lach in d'aerde begraeven een dootd lichaem dwelck soude geschiedt sijn door het seggen bij (door) den coster van Heverle» (?).

Zoals steeds kwam er bij zulke gelegenheden wat van alles aan het licht. Er werd ook gezegd, dat Neerdaels «in den nacht twee jaeren geleden hadde helpen spolieeren eenen Hollantschen ruyter Matheus Haecken, gelogeert ten huysse van de weduwe Henderickx tot Heverle,» hem had afgenomen sijn peerdt (un cheval entier brun) ende monture waarmede sij sijn gepasseert door den molen van Heverle... ende te sijnen huysse verstenen tot Beerthem in een backhuys». Het paard werd te Brussel verkocht voor 25 pattacons. Later had de Hollander zijn beschuldiging bij notariële akte ingetrokken... Hernand ook zou een valse akte opgemaakt hebben op naam van de meier en van de schepenen, Machiel Boon, Peeter de Koninck en Karel van der Maelen.

Neerdaels loochende alles, maar werd niettemin overgebracht naar de gevangenis van de Steenpoort te Brussel. Opgesloten in een «gemeyn caemer», had hij trachten uit te breken - in het breken was hij straf - en daarom had men hem in «eene calabosse staichen gestelt (Calabozo, Spaanse naam van een enge en donkere gevangenis, een cachot). Bij de overbrenging naar Brussel, werd de volgende brief gezonden aan de drossaard van Brabant: «Mijnheer ick laet U edelheydt weten als dat ick met den bringher deser den drossaert van Aerschot hebbe ghesproken ende doet die handen tussen aen u edelheydt ende bidde dat men heer die goetheyt sal nemen eenen brief te schrijven ende sal u edelheydt daetelijck die interinatie senden ende is blijde dat hij ghevangen is (wie?) blijve hiermede u oetmoedighen dienaer, Paulus van Hamme».

Hoe het afliep weten we niet, maar op 18.1.1679 zond Neerdaels een brief aan de overheid waarbij een gunstig getuigschrift van de dorpsheer gevoegd was.

Constant THEYS

(Archief van de Drossaardij van Brabant, nr. 47, Rijksarchief Brussel.)

DE LEUVENSE WATERMOLENS

(Vervolg van blz. 154, jg. 1963)

DE GRAETMOLEN

De Graetmolen was de tegenhanger van de Schorsmolen en de belangrijkste van de twee, vermits hij met twee raderen werkte. Op dezelfde plaats wordt nu nog door de N.V. Moulins de la Dyle het bedrijf voortgezet.

Werd de Graetmolen door de hertog gebouwd? Het feit dat hij tot de val van het Oud Regime een leen was van de heer van Heverlee, die zelf de hertog daarvoor hulde moest bewijzen, wettigt deze veronderstelling. Het ziet er naar uit dat de molen eerst omstreeks 1400 aan zijn definitieve naam kwam. In een schepenakte van 19 juni 1353, is er sprake van een huis, gelegen «supra Werf, in opposito muro beghinarum, in angulo quo itur versus molendinum quondam domini Walteri de Nethenis, militis» (156). De reeds aangehaalde ordonnantie van 1369 situeert «inde Werff, de Beghijne molen, die molen van Nethene ende die Vliege molen» (157). In de ordonnantie van 1430, uitgevaardigd door Philips van St.-Pol, gewaagt men niet meer van de Nethenemolen, maar de Graetmolen komt in de plaats en wordt in een adem met de «Scorsmolen» geciteerd (158). Het besluit ligt voor de hand: een nieuwe leenman was in de plaats gekomen. Het leenboek van Heverlee, dagtekenend uit de XVe eeuw, brengt hiervan de bevestiging. Hierin komt volgend item voor: «Jan de Smit, molder, man van den Graetmolen, ghelegen binnen Loven, bider bagynen molen achtert bagynhof, vercregen jegen Janne van den Grate» (159). Deze heer vervulde in de tweede helft van de XIVe eeuw meermaals het ambt van schepen van de geslachten. De rol van de belasting op het kapitaal van 1390 vermeldt in de parochie van Sint-Kwinten een Jan vanden Grate, die voor 20 stuiver oude groten aangeslagen werd, hetgeen hem onder de zwaarst getroffen klasseert (160). Na Jan de Smit kwam de molen in bezit van een lid van de familie Eveloghe, alvorens de familie de Hont toe te behoren. Ziehier een uittreksel uit een akte van 1 september 1463, dat ons belangrijke gegevens bezorgt: «Jan Michels, tymmerman ter eendere zyden ende Jouffrouwe Maria Gielis, weduwe Bertelmeeus wilen

(156) AL 4506. Heer Walter van Nethene, lid van een van de meest vooraanstaande patriciërs geslachten, overleed in maart 1351 en werd in de kerk van de Augustijnen begraven.

Dr. J. De Vries, Etymologisch Woordenboek, blz. 276, «werf, waerf, worf = werf, erf, verhoogde grond langs het water». Dergelijk terrein is dus wel geschikt als aanlegplaats, werf voor binnenschepen.

(157) AL 1219, f° 220 v°. Willem Boonen, op. cit. blz. 38.

(158) AL 1219, f° 223.

(159) RAB Chambre des Comptes de Brabant 560, f° 17.

(160) J. Cuvelier, Histoire financière de Louvain au Moyen-Age, blz. 30.

Hont, die alnu es Jacope vanden Poele, met Janne de Hont, haeren sone ter andere, alsdan den vors. Jan dede segghen dat hy onderwile ten erfpacht teghen den vors. personen genomen hadde de molen mette toebehoerten, geheten **Eveloecx** molen, gelegen opde Wrft, buyten der porten gaende ten begijnhove weert» (161). Vanaf deze tijd kennen wij de opeenvolgende leenmannen dank zij de bundel van een proces tussen de Tolkamer en Peeter Sergeyssens en zijn vrouw Sybilla de Haes, kopers van de molen op het einde van de XVIIe eeuw (162). Aan de verweerders werd inderdaad gevraagd te bewijzen dat zij geen oktrooi moesten aanvragen, omdat het goed sedert eeuwen deel uitmaakte van de heerlijkheid Heverlee, die zelf sedert onheuglijke tijden rechtstreeks leenroerig was van de Hertog van Brabant. In de bundel gaat men zelfs zo ver te beweren dat «het leenhoff vanden heere hertoghe van Arenbergh ende Aerschot is bij deylinghe teghens syne Ma' gecomen aen de voorsaeten van den selve heere hertoghe». Bewijzen van dit feit worden niet gegeven, maar wij achten ons al heel gelukkig met de lijst van leenmannen, die uit het leenregister van Heverlee overgenomen werd.

- 12/ 8/1477 Item Meester Felicx de Hont heeft ontfanghen die Graetmolen, geleghen binnen Loven bijden Grooten Begijnhove, vercreghen teghen Joes Colve, ende wijlen toebehooren plach Janne Vandengauw ende heeft den eedt van trouwen gedaen...
- 7/ 9/1484 Anthonis de Hont, wettighe zone wylen Meester Felicx de Hont...
- 1/ 6/1498 Gielys van Zelcke, sone wylen Aerts ende jouffrouwe Anne Shonts... als naeste oer ende erffgenaem Anthonis wijlen de Hont...
- 25/11/1504 Michiel vander Stockt, tot behoeff van Margerite ende Lijsebeth van Selcke, dochters wijlen Gielis...
- 13/12/1568 Mr. Willem Vanderberct, zone wylen Jans ende jouff. Marie van Overbeke, gehuysschen als sy leefden, inden naem ende ten behoeff van Meesteren Willem van Overbeke, zijnen oom, secretaris ordinaris inden Hooghen Raedt van Mechelen, zoone wijlen Mr. Jaspar van Overbeke, in sijnder tijdt oijck secretaris ordinaris in den voors. Raede ende jouffr. Margriete van Zelke, gehuijsschen als sy leefden, ende tot behoeff van Willem ende Marie van Overbeke, kinderen Jaspar van Overbeke, daer moeder aff was jouff. Marie Peeters, by doode der voors. jouffr. Marie van Zelke, respective moeder des voors. Mr. Willem ende grootmoeder van Mr.

(161) AL 7357.

(162) AL 3594 en 3597.

Willem vander Berct, Willems ende Marie van Overbeke...

- 11/ 7/1592 Margriet van Overbeke, weduwe Anthonis van 't Sestich, nae doode Willems van Overbeke, te leene ontvangen voor haer selven als voor de tocht ende die erfelijckheit tot behoeff van de kinderen van den voors. Mr. Anthonissen, die twee derdendeelen, d'ander deel, Guilliam van Overbeke, soone Jaspers ende van Marie van Overbeke, Wed. Jans Vanderstrepen, oijck voor hun tocht ende van Jooris Vanderstrepen, haeren zoone voor d'erffelijckheit, doende Mr. Willem van 't Sestich, zoone wijlen Mr. Anthonis als sterffman hulde en eedt.
- 6/ 8/1605 Mr. Phlip Boecxhorens.
- 10/10/1609 Ferdinand Boecxhoren.
- 15/10/1616 Jonker Maximiliaen Boecxhoren.
- 13/10/1622 Is den voors. molen met sitdaeghe gehouden door Leenmannen vanden Leenhove van Aerschot vercocht, ende daerinne gegoeijt Hr. ende Mr. Cornelis Wijtvliet, ende daer naer vernaedert bij Jan Jordijn, als getrauwte hebbende joff. Anne de Cuperre.
- Anno 1643 Joff. Joanna Jordijn.
- Anno 1646 Jonker Guilliam de Pretere.
- Anno 1674 Joff. Anna van Loon. (In het wijkboek van 1675 iouffrauwe Valloye!)
- Anno 1686 Joff. Catharina Gorgeldt (sic.).

Vervolgens was het Joanna-Catharina de Pretere, weduwe van Engelbert de Hese, die in bezit van de molen kwam. Deze was de moeder van Cornelius de Hese, «greffier vanden hove», en van Anthonette, echtgenote van Gillis-Berthijn Godleret, «greffier van r'Officie van Prevost Generael van Nederlant ende van 't hoff van sijne Ma^t, geseijt de Roode Roede ende der Drossaerderye van Brabant».

Peeter Sergeysens en zijn vrouw kochten van de erfgenamen van de weduwe de Hese de delen in deze nalatenschap. Verkopers waren: de hogergenoemde Cornelius de Hese, de kinderen van zijn zuster: Henricus Godleret, subdiaken, Joanna-Catharina, begijn te Brussel en Antonius. Het waren de kopers, die het met de Tolkamer aan de stok kregen. Uit de bundel vernemen we nog dat de Graetmolen afbrandde toen raadsheer Bocxhoricx hem in leen had. Hij werd terug opgebouwd dadelijk na de ramp. In 1615 vernam het stadsbestuur dat de weduwe van de raadsheer zinnens was hem te verkopen. Er werd besloten naar de prijs te informeren, maar de zaak bleef zonder gevolg (163). In de acte van scheiding en deling onder de erfgena-

men van de weduwe de Hese staat vermeld dat de molen met vier stenen werkte (164).

In 1728 ging het leen over op het Drutiuscollege, dat hem verpachtte. De meester werkte er met twee knechten (165).

Vermelden we nog dat het gebouw afbrandde in 1818; eigenaar was toen Philippus De Busscher. Twee jaar nadien werd de brug ernaast door het hoog water weggespoeld.

*
* *

Door hun ligging tegenover elkaar op eenzelfde Dijlearm, was het fataal dat de molenaars begonnen te twisten, toen de stroom onvoldoende werd om de twee molens tegelijk te doen draaien. Dergelijk incident deed zich voor in 1649 en het werd besloten door een overeenkomst, waarvan de tekst ons interessante bijzonderheden bezorgt. Vooreerst betreffende de toenmalige leenhouders. In tegenstelling met de inlichtingen, voorkomend in de procesbundel Sergeyssens, was Jonker Guiliam de Pretere, die in 1646 het verhef deed, de enige belanghebbende niet. Hij was een van de erfgenamen van Joanna Jordijn, zuster van Jan. Deze laatste worden Fordeyn geheten in de akte van 1646. Jan was secretaris van de Souvereine Raad van Brabant. De andere erfgenamen waren de hogergeciteerde Joanna-Catharina de Pretere, haar nicht Anna van Loon, begijn te Brussel, Maria-Anna de pretere, wier verwantschap met de vorigen niet nader omschreven wordt. Zij was gehuwd met Charles-Felix Donen, licentiaat in de rechten en advocaat bij de Souvereine Raad van Brabant. Weer een nieuw voorbeeld hoe moeilijk het is in de oude dokumenten de elementen te ontdekken, die toelaten de werkelijkheid juist weer te geven.

Uit de notariële akte vernemen wij ook dat de molenaar van de Graetmolen beweerde «hem te competeren die twee deelen in het waeter, overmits den selven molen twee derdendeelen is hebbende van het waeter, ende gelijk hij oock bijde seijde gedraeyt te hebben met twee raeders, ende den voors. Schorsmolen maer een». Partijen kwamen uiteindelijk overeen het alleengebruik van het water te verdelen over bepaalde dagen en uren. De Graetmolen kreeg het grootst aantal uren. Men maalde desnoods 's nachts en op de zondagen, als er geen verbod van hogerhand was. De Graetmolen moest 's zaterdags morgens om 4 uur stoppen, de Schorsmolen vanaf 's maandags 6 uur. Voorzien werd nochtans dat indien de Schorsmolen «infructueux gemackt worde het water vanden voorn. sondagh tot maendagh, dat in dijen gevalle die eerste comparanten sullen laten volgen het waeter van den donderdagh in de selve weecke van des avonts ten sesse uren tot des vrijdaghs s' morghens ten sesse uren insge-

(164) AL 3597.

(165) AL 11.708, f° 1. A° 1746.

lijckx exclusive». Men voorzag ook dat indien een van de molens niets te malen had, hij zijn geuur zou moeten laten werken. Ten slotte was voorzien «dat den molder gedurende den teijt dat hij niet en magh maelen, volgens d'inhouden van desen, niet en sal moghen uytleggen eenighe vischgaerens terwijlen den anderen molder is maelende» (166).

DE IJZERMOLEN OP DE VOER

De Sluis op de Voer maakte deel uit van de tweede ringmuur en werd in 1365 gebouwd. Wellicht omdat men in de «cleyen spuye» enkel het strategisch belang zag, dacht men er lange tijd niet aan de stuwkracht van de beek voor het aandrijven van een molenrad te benutten. In 1561 kwamen Mr. Bartholomeus van Grave en Jan Blanckaerts met het voorstel voor de dag op de Voer een «pampiermolen» te bouwen. Zij wezen de wethouders op «tgroot gebreck dat die studenten ende druckers hebben vanden pampieren, welck in groote meenichte aldaer gedispenseert ende gesleeten (werden) ende dat zij tselve moeten doen comen van Antwerpen oft vuyt Vranckrycke tot huerlieden grooten coste» (167). De raad sloot zich aan bij de zienswijze van de promotors van de zaak «op hope dat daer dore alhier een nyeuwe neringe opstaen zal, zoo aen druckers, als andersints». Ook de Rekenkamer van Zijne Majesteit maakte geen bezwaar en de duur van de pacht werd op 40 jaar gesteld. Artikel 19 van de voorwaarden verdient een bijzondere vermelding: de papierfabrikanten werden verplicht «de borgers kinderen te werck te stellen». Op 5 januari 1563 werd de pegel van de sluis vastgesteld door de gezworen molenslagers van Z.M., in aanwezigheid van de Rentmeester-generaal van Brabant in 't kwartier van Leuven en van vier laten van de Rekenkamer. De heren schreven in het verslag van hun visitatie «dat nyemant de zelve rysbalck ende pegel nyet en zal stoeren, hooghen ofte nederen, op de peene van zesthien gouden Realen ende de rechte hant». Deze laatste straf verplaatst ons in volle middeleeuwen! Het duurde niet lang of de huidvetters, die hun grondstof in de beek lieten weken, bekloegen er zich over dat zij schade ondervonden door het ophouden van het water in de papiermolen, zodat de gedeputeerden van de stad in 1568 zich verplicht zagen de toestand ter plaatse te gaan onderzoeken. De «supplianten» hadden immers verklaard dat het hun onmogelijk was hun ambacht in de bestaande voorwaarden verder uit te oefenen en dat zij voor de keus stonden «tselve ambacht verlaeten ofte huerlieden residentie elders te transfereren». De pachters van de molen beweerden dat het water overvloediger zou zijn, als de dijken onder Heverlee beter onderhouden werden. Maar hieraan kon de stad niet verhelpen. Daarom werd hun in 1569 «het gebruyck vander

(166) AL 3596.

(167) AL 3612.

zelve spuyen met oick het water over beyde zyden vander voere» toegestaan. Achteraf bleek dat hiermede al de vuiltjes nog niet van de lucht waren. In 1575 slaagden de huidvetters er in de omliggende eigenaars aan hun zijde te krijgen. Samen met hen eisten de Kartuizers, het Groot Begijnhof en het College Van Winckele de afbraak van de papiermolen. De wethouders zaten met de zaak verlegen en betrokken ten einde raad de hogere instanties bij de zaak. Het gevolg was onverwacht. Niet lang daarna werd de papiermolen door Z.M. aangeslagen en in een poedermolen omgevormd. Nu was het de beurt aan de stadsraad om te protesteren! Waren de tijdsomstandigheden veranderd of kregen de wethouders voldoening? Een zaak is zeker, in een verslag van het bezoek dat de burgemeesters, de rentmeesters en de molenslagers van Z.M. in 1612 aan de molen op de Voer brachten. spreekt men van «de cleyn spuye, alwaer eertyts eenen pampier moelen gestaen hadde». Men had toen het inzicht aldaar de volmolen over te brengen, maar de geraadpleegde specialisten waren van oordeel dat de Voer «nyet bastant oft slachgenoech» was, maar dat aanvoer van water uit de stadsgrachten misschien wel uitkomst kon bieden. Ten slotte vond de raad het toch maar voorzichtiger de bestaande volmolen op de Dijle te laten herstellen (168).

Nadat de vrede van Munster in 1648 een einde gesteld had aan de tachtigjarige oorlog, begonnen de wethouders ernstig te denken aan maatregelen, die de economische heropleving van de stad in de hand zouden kunnen werken. Alhoewel men diep in schulden stak, voelde men toch dat de enige oplossing om het bedrijfsleven op te voeren moest gezocht worden in investeringsuitgaven. Daarom werd de kanalizatie van de Dijle tot Waver verwezenlijkt. Daarom ook reageerde de stadsraad gunstig op de aanvraag van een consortium, dat in 1657 bij de kleine spuie een ijzergieterij met pletmolen wenste op te richten. De groep bestond uit «Thomas Gilman, koopman tot Hoy ende meester van ysere forges aldaer, François Goossens ende Philippus Depauw, ingesetenen deser stadt en hunne consourten». Wie met deze laatsten bedoeld werden, blijkt niet uit het dossier. Best mogelijk schuilden hieronder familieleden van wethouders. In 1660 verklaart inderdaad Lodewijk de Ketelboetere, oud-schepen, dat «aen synen autheur bij Sijne Con. Ma^t» speciaal oktrooi verleend werd voor het oprichten van ijzergieterijen. Wat ervan zij, de wethouders kwamen onder de indruk van de aangevoerde argumenten. Welke deze waren vinden we in de bundel van het proces dat later ontstond. De promotors van de zaak wezen vooreerst op het voordeel dat de «ysere meyne hier ontrent» uit de oprichting van de fabriek zouden halen. Al de heuvels ten noorden van de stad bevatten ijzersteen en men verwachtte veel van de ontginning. Verder werd de nadruk gelegd op de werkver-

schaffing, rechtstreeks door aanwerving van personeel voor de gieterij zelf en onrechtstreeks door de uitbreiding van de ijzerverwerkende ambachten. Verhoging van de lokale handelsomzet betekende ook meer belastingen en op meer algemeen vlak, verbetering van de deviezenbalans, aangezien «het gelt, dat in groote quantiteyt jaerelyckx moet gesonden worden, soo naer Luijck als elders, int lant blijven sal» (169). Het succes van de metaalnijverheid in het Prinsbisdom moest wel tot navolging aansporen. Om de invoer uit Luik van «nagelen ofte andere gevrochte wercken» tegen te gaan, had de stad in 1659 de verkoop door de invoerders beperkt tot de vrije marktdag, met standplaats voor het stadhuis (170).

De leden van het consortium hadden grote plannen. Zij spraken over «ovens om ijser te smelten ende daer door te gieten alderande gegooten werck, soo van bommen, grenaden, geschutballen ende alderande amonitie van yser, van gelyke ysere potten, ketels, kossoeren, brand-yzers, latten of plaeten». Vermits zij overtuigd waren dat de grondstof overvloedig in het Leuvense te vinden was, vroegen zij meteen de toelating om binnen de juridictie van de stad ijzererts te zoeken (171). Voldoening over heel de lijn werd hun gegeven en Thomas Gilman verkreeg zelfs gratis het poorterschap. Men toog aan het werk, maar het duurde niet lang of men stuitte op moeilijkheden, in zo ver dat de vennoten de zaak opgaven. Toen daagde heer Gijsbrecht-Cornelis Schouten op, een Noord-Nederlander, die «syn selven met syne familie hun vuyt Amsterdam tot meerdere vrijdicheyte vande religie hadde getransporteert in desen lande ende aengenomen het verlaten werck vande defaillanten» (172). Had de man werkelijk de vereiste bevoegdheid? Een zaak is zeker, hij slaagde er in de produktie aan gang te krijgen. In 1660 bezat hij vijf aandelen op de zes in de zaak, het zesde was in handen van jonker Louys de Ketelboetere, die vanaf 1655 tot 1683 bijna onafgebroken in het gemeentebestuur zetelde. Na enkele tijd, was er geen verstandhouding meer tussen de vennoten en het geschil eindigde met de overname van het laatste aandeel door Schouten (173). Deze ging voort met ijzergieten en volgens een verzoekschrift door de wethouders aan de kanselier van Brabant gericht, werd «daegelyckx gesmolten ende gegoten ontrent de drie duisent pont min oft meer» (174). De voorraad stapelde zich op en toen het er op aankwam de slagmolen in werking te stellen, kwam men tot de bevinding dat «de plaetse vande cleyne spaije gedesigneert bij de stadt tot het stellen vanden slachmolen onbequaem ende te cleijn» was! Voor het wegvoeren van de afge-

(169) AL 508.

(170) AL 11.671.

(171) AL 332. - Los dokument in het register.

(172) AL 322, f° 324 v°.

(173) AL 322, f° 235 v°, raadszitting van 30.9.1660.

(174) AL 508.

werkte produkten beschikte men ook niet over de gewenste weg. Schouten stelde voor het vierde gat van de «Groote Spaye», dat toen dichtgemetsd was, te openen om daarnaast «ter plaetse alwaer de schepen worden gecalphateerd ende gerepareerd te mogen setten den voors. Slagmolen ende de raderen daarvan te mogen stellen ende hangen in de dyle». De stad steunde dit voorstel bij de Regering en het oktrooi werd op 9/8/1661 bekomen. De rol van de kleine spui als «ijzermolen» was hiermede uitgespeeld, maar de naam bleef aan de plaats verbonden. Tientallen jaren verliepen. In 1735 stelde Oliverus Dauw aan het stadsbestuur voor de vervallen ijzermolen in een smoutmolen om te zetten. Dit werd hem toegestaan op voorwaarde dat het plan binnen het jaar uitgevoerd zou worden (175). Er kwam echter niets van terecht, want Olivier Dauw verliet kort nadien de stad. In 1739 was het de beurt aan Frederik Van Asbroeck om de oprichting van een graanmolen voor te stellen. Nogmaals was de gemeenteraad t'akkoord en de Tolkamer verleende het gewenste oktrooi (176). Bij het publiek verwekte deze gunst een zekere beroering. Van Asbroeck kon die reactie niet goed verteren en hij liet in de voorgevel van zijn huis de nog steeds bestaande gevelstenen aanbrengen, waarop volgend jaarschrift voorkomt: InVIDUs hVIC teCto qVerItVr faVIsse senatUM, d.w.z. de jaloerse beklagt er zich over dat de Raad deze familie begunstigde.

De graanmolen veranderde in 1761 van eigenaar en van bestemming. Nu werd het een smoutmolen, uitgebaat door Philips-Jacob de Bruyn, wijnsteker, die stamde uit een familie die in het maaldersambacht flink vertegenwoordigd was (177). Op 7/6/1763 werd de nieuwe eigenaar gemachtigd de vijver, gelegen tussen de sluis en de Oude Brusselsepoort, d.i. de Tervuursepoort, te gebruiken als tweede kom, mits een erfelijke rente van 12 gulden per jaar (178).

De erfgenamen De Bruyn verkochten op 1/12/1818 hun eigendom aan Bernard Vandenbosch. Deze stierf het jaar daarna en zijn weduwe, Theresia Luyten, liet de molen over aan Jozef de Bontridder, die er opnieuw graan begon te malen. Brand vernielde de installaties op 15 januari 1849, maar dadelijk werd tot de heropbouw overgegaan. Op 24/4/1856 kocht Gilles Peters het goed en gaf aan de zaak een grote uitbreiding. Zijn nazaat Arthur Peters bracht in 1889 de zaak over naar de vaart en de gebouwen werden in een herenwoning herschapen (179).

DE SPAEYMOLEN OP DE DIJLE

In 1661 bekwam Gijsbrecht-Cornelis Schouten de toelating

(175) AL 355, blz. 206.

(176) AL 3452.

(177) Ed. Van Even, op. cit., blz. 147.

(178) AL 3596.

(179) Ed. Van Even, op. cit., blz. 147.

de vierde boog van de sluis op de Dijle te gebruiken voor het oprichten van een ijzermolen, projekt waarvan de uitvoering oorspronkelijk bij de sluis op de Voer voorzien was. Het duurde niet lang, of de nijveraer moest zich bij de stadsraad beklagen over het feit dat «Adriaen Busse, pachter oft collecteur van sekere belastinghe, geseten op het hauwt ende boschcolen, den verthoonder compt molesteren over het innebrenghen van boschcoolen», die voor zijn bedrijf onmisbaar waren. De promotors van de ijzermolen zullen inderdaad in de aanwezigheid van uitgestrekte bossen ten zuiden van de stad een gunstige faktor gezien hebben. Indien de pachter van de belastingen gelijk kreeg, zou de kostprijs een verhoging ondergaan hebben, die de konkurentiemogelijkheid beperkt zou hebben. Dat begreep de Raad volkomen en verklaard werd dat de ijzergieterij vrij was van de invoerrechten op het hout en de boskolen (180). Maar Schouten begon nu te denken dat alles hem toegelaten was. Hij plaatste in het derde gat van de sluis een «mergel», iets dat in het oktrooi niet voorzien was. Hierdoor werden overstromingen op het grondgebied van Heverlee veroorzaakt, waardoor de stad in proces met de hertog van Aarschot geraakte. De wethouders zagen zich verplicht op hun beurt de exploitanten van de ijzermolen te vervolgen. In de processtukken wordt Schouten «directeur van de ijsere molens» betiteld (181). Terecht of ten onrechte beklaagt deze er zich over het slachtoffer te zijn van «eenighe jalouse geesten (die) een soo loffelyck werck onder de hand hebben soecken te diverteren». Het blijkt ook dat nieuwe vennoten in de zaak gekomen zijn, namelijk «den edelen ende seer Eerw. Heer Pontus Alexander de France, proost van Seclin» en jonker Philippus-Godefridus van den Wouwere, heer van Haren en schepen van Brussel. In 1667 stonden de wethouders voor een nieuwe verrassing: het besluit van de vennoten den «slachmolen, gestaen aende Groote Spaije ende Revire vande Dijle binnen Loven, (te) transporteren ende cederen ten behoeve ende proffijte van Syne Mat^s vollen eigendom, om den selven te besitten ende approprieren tot eenen bantmolen» (182). François Goossens in die tijd pachter van de banmolens, nam volgende verbintenissen op zich:

- 1) «den voorschreven slachmolen tapproprieren tot eenen bantmoutmolen ende tot dijen eijnde daer inne te hangen twee ofte drij raeders met hetgene daer aen cleeft».
- 2) «alsoock een ofte twee raeders, dienende tot het slaen van smout, alles op sijn coste».
- 3) «te erigeren een cam ofte brouwerije voor Bamis toecomende 1669» (183).

Al deze installaties zouden eigendom worden van Zijne Ma-

(180) AL 322, f° 325 v°.

(181) AL 3595.

(182) AL 3619.

(183) AL 3619.

jesteit. Als tegenprestatie kreeg de pachter een huurkontraakt van 25 jaar. De pacht beliep 11.000 pond artois, jaarlijks te betalen vanaf Bamis 1670. De verkopers van de slagmolen kregen daarvan 2.000 gulden per jaar, gedurende 25 jaar. Vanzelfsprekend moesten zij de cijns van 36 pond voor het oktrooi niet meer betalen, maar de cijns voor de gietmolen bleef behouden, al werd deze van 30 tot 10 pond teruggebracht. Het was pas in 1673 dat het besluit uitgevaardigd werd door de Voorzitter van de Rekenkamer, waarbij de molen definitief als bijkomende bantmoutmolen moest fungeren. Wie in de Mout-, Nieuw- of Sluismolen niet bediend kon worden, mocht laten malen op de Spaijmolen, mits «aldaer boven den halffven mauter vanden vs. bantmoutmolen (te) betaelen thien stuyvers op ider mudde, soo verre de selve aldaer gerieft worden binnen de sesse eerste daegen». Er werd nogmaals de nadruk gelegd op het verbod buiten de vier banmolens te laten malen (184).

De stad zag deze beslissing met lede ogen en zij deed de heer van Haren een proces aan omdat hij de gebouwen een andere bestemming gegeven had als deze, die aanvankelijk opgegeven werd. Traditiegetrouw sleepte de zaak gedurende jaren. Intussen hadden de burgerwachten door onvoorzichtigheid de «edificien vanden eijseren molen verbrant ende gedestruuert», waarvoor de eigenaars 7.000 gulden schadevergoeding eisten. In 1683 werd met materiaal, toebehorend aan de geassocieerden een breuk gedicht, veroorzaakt door «het groot waeter», waarvoor zij 400 gulden in rekening brachten. Het geding eindigde in 1689 met een akkoord, waardoor beide partijen van hun wederzijdse eisen afzagen...

De moutmolen was intussen weeral tot een graanmolen getransformeerd, maar een ijzermolen zou hij niet meer worden. De droom van de gemeenteraad in de «stadt Loven eene groote commercie van yserwercke» in 't leven te roepen was eens te meer verzwonden (185).

Ook de smoutmolen, waarover men het had in de overeenkomst van 1667, schijnt maar een kortstondig bestaan gehad te hebben. Het valt zelfs te betwijfelen of het oorspronkelijk plan uitgevoerd werd. Inderdaad, volgens het wijkboek van 1675 was toen Jan de Bruyn eigenaar van een «Coren molen, regenoten de Deijle ter j^e, de stats vesten ter ij^e, de bempden van het begijnhoff ter iij^e, ende den bempt onder de vesten competerende de stad, ter iij^e sijden» (186). Dat deze inlichting juist is, blijkt ook uit de akte van aankoop van de Gaffelmolen door de echtgenoten Henricus Clavers-de Bruyn. De vrouw stelde toen haar kindsgedeelte in de Spajmolen in pand. Ook van een brouwerij maken de wijkboeken geen gewag. Wel worden de «Stats Sapije

(184) AL 2097 en 3596.

(185) AL 1224 - blz. 368-372.

(186) AL 2544/VII/77.

ende Volmolen» geciteerd als regenoten van de «Corenmolen». Deze werd een eigendom in onverdeeldheid, waarbij delen van 2/15, 1/20, 1/14, enz. te pas kwamen. De aantekeningen in het wijkboek zijn totaal onvoldoende om een klare kijk op de toestand te verkrijgen. Een zaak schijnt zeker: in 1795 verwierven Josephus Boels «cum sua» de eigendom over «den geheelen molen en weyde cum annexis, genoemt den grooten Spaijmolen, regenoten de Deijle ter i^e, de stadsvesten ter ij^e, den wegh leydende van den eyseren molen naer den Schorsmolen ter iij^e ende den grooten Begghinhove ter iiiij^e zeyden» (187).

DE VOLMOLEN

Op de plaats waar de Dijle de stad binnenkomt, bouwde het stadsbestuur in 1365 een grote sluis, een kunstwerk dat voor de tijd een geweldige prestatie betekende. Twee eeuwen nadien drukte de geschiedschrijver Boonen zijn bewondering uit als volgt: «Het is te verwonderen datmen zulcken wercke in zulcke stercke ende snelle reviere, als de dijle es, heeft connen funderen, mits het onsprekelijck ende overvloedich waeter, dat zij bijbrenght, ende boven dijen, dat de voers. Dijle de snelste es van de Brabantsche revieren» (188). De grote sluis overbrugt de waterloop met vier bogen en werd door de tweede ringmuur omsloten. Volgens de stadsrekeningen bedroegen de bouwkosten «12.922 motoenen ende 2 st.p.», wat een zeer hoog bedrag vertegenwoordigde (189). Men kan zich daarvan een gedachte vormen, als men nagaat dat deze som overeenstemde met ongeveer 330.000 pond Brabants en dat het dagloon van een meester metser in die tijd hoogstens vier pond per dag bereikte. Henric van Coelne, die uit Tienen overkwam om de graafwerken te leiden, ontving voor 18 dagen toezicht 4 motoenen. En hier hebben we te doen met een specialist!

Het heeft lang geduurd eer men er zich kon toe besluiten raderen op te hangen in de bogen van de grote sluis. Wellicht is dit te verklaren door het primordiaal belang dat zij had voor de verdediging van de zuidelijke kant van de stad.

In 1558 dachten de wethouders dat de heropleving van de lakennijverheid de enige oplossing was om de stad haar oude voorspoed terug te bezorgen. Een volmolen was onontbeerlijk voor de uitvoering van dit plan. De schepenen en de rentmeesters namen contact met «Claes Vlaze, woonende te Sichene», die zich verbond «wel ende loffelycken te maken eenen volmoelen aende groote spuije binnen deser stadt, in tleste gat ter hoefpoorten (Naamsepoort) werts». Er werd in de puntjes overengekomen wat Vlaze en wat de stad zou moeten leveren (190).

(187) AL 2552, f° 68 l^o.

(188) Willem Boonen, op. cit., blz. 186-7.

(189) Ed. Van Even, op. cit., blz. 145.

(190) AL 3612.

De Tolkamer verleende op 12/6/1559 het gewoon oktrooi mits «eenen jaerlijcxschen chys van twee Carolusgulden tot twintich stuvers stuck», te betalen op Kerstmis (191). Willem Boonen vermeldt daarbuiten nog «aende dekenen vande draperijen jaerlijck twee torrens; daermen voer betaelt twee rhinsgulden ende 2 st.» (192).

Vooraleer men zo ver was, had de stad moeilijkheden gehad met Peeter van Hamme, rentmeester van de Tolkamer, omdat deze niet akkoord ging met het peil van de «rijsbalck». De stad liet niet begaan en bekwam van de hoger instanties de toelating om de werken voort te zetten, niettegenstaande het verbod door van Hamme opgelegd. Zodra de molen voltooid was, werd hij verpacht. Maar nu de zaak haar beslag scheen te hebben, begonnen pas de moeilijkheden. De heer van Heverlee kreeg last van het water dat aan de sluis opgehouden werd; de kelders van zijn kasteel liepen onder. Na veel palabers, werd in 1575 overeengekomen dat op de beek komend van Park een sluis met twee deuren van drie voet zou geplaatst worden om de Volmolen van de nodige drijfkracht te voorzien (193). Nochtans werd de pachter van de molen verplicht «alle Sondaegen ende vier hochtijden ende voorts alle vigilie daegen van primtijt tot primtijt, wanneer den voors. volmolen niet en magh wercken, te doen trecken ten eynde t'voors. rivierken hem alsoo mach riolen ende nyet versanden».

Al de hoop die men gesteld had in de heropbloei van de lakennijverheid werd teleurgesteld. Een smeekschrift van 1587 stelt vast dat de «volmolen, gestaen hebbende alhier op de groote spuye, geheel vergaen ende duerende dese troublen bedorven ende vutgebroken es, alsoe datse niet meer gebruijkelyc en es, ende apparent datse niet meer gebruijckt en sal worden, midsdien die draperie gheheel vergaen es». Daarom vroeg Jan van den Boogaerde, drukker, voor een papiermolen te mogen «gebruycken den vijvere metten water vander beecken van Parck daer duer loopende, al ende inder vuegen ende manieren als den volmulder dat eertijts gebruyckt heeft» (194). Ook die poging schijnt geen succes gehad te hebben, vermits Willem Boonen, die de telling in Sint-Kwintensparochie uitvoerde van geen papiermolen gewag maakt. Wel gaf hij in zijn handschrift deze bedenking ten beste: «Dezen molen soude zeer proffijtelijck voerde stadt Loven zyn, waert saecke dat de traeffijcke oft neringhe vanden wullenwercke hier, te Loven, waere, gelijk zij over de 200 ende meerdere jaeren geweest es» (195). De wethouders hoopten nog steeds deze droom in vervulling te zien gaan. Daarom deden zij beroep op Brabanders van buiten de vrijheid om te pogen de

(191) AL 3614.

(192) Willem Boonen, op. cit., blz. 187.

(193) AL 3595 en 3836.

(194) AL 3612.

(195) Willem Boonen, op. cit., blz. 187.

zaak op gang te krijgen. In 1606 zijn Aerdts Peynenborch uit 's-Hertogenbosch en Peeter van Eersel, afkomstig van Oostenrijk, «teghenwoirdelyck dekens vanden Lakenmaekersambacht deser stadt Loven». Zij verhuurden toen de volmolen voor zes jaar aan Anthoen de Mol en diens zoon Nicolaas, beide wonende te Brussel. In 1608 werd de termijn verlengd tot 8 jaar (196). In 1624 was het Cornelis Bogaerts, die huurder werd voor zes jaar «sonder yet daervoer te betaelen» (197). Niettegenstaande de stad haar steun halstarrig bleef verlenen aan de wevers, bleef het succes uit en men bereikte het begin van de XVIIIe eeuw met een twintigtal meesters. De stad had vrijstelling van accijnzen voorzien voor twintig meesters, zij had nooit gelegenheid dit aantal te verhogen. Integendeel, het effectief daalde langzaam. Op de verkiezingslijst van 25/10/1767 komen nog zes namen voor, juist genoeg om vier dekens en twee zegelaars aan te duiden. Naast iedere naam komen zes streepjes bewijzen dat ieder voor zichzelf en voor zijn vijf kollega's stem uitbracht (198)! En men bleef maar voortsukkelen... In 1776 verklaarde P.F. Van Merstraeten o.m. «carsije, thierentijn, frisaet» gevold te hebben; in 1784, vermeldde G. Van Hove «fries, buy, stoffe, sargien en laeken» (199). Ook tijdens de Franse bezetting werd in de Volmolen nog gewerkt. Er kwamen echter moeilijkheden met de pachter Josephus Boels, die ook sedert 12 december 1795 de graanmolen gekocht had. Op 6 floréal van het jaar VII (15/5/1799) beklagen ten meesters «chamoiseurs, drapiers et fabricants d'étoffes en laine» zich bij de municipaliteit over het gedrag van de pachter, die hun het gebruik van de molen praktisch onmogelijk maakte «en imposant sur la main-d'œuvre ou un prix exhorbitant ou des conditions telles, dont on ne peut convenir avec lui». Zij waren dus verplicht naar Mechelen te gaan om bediend te worden, wat natuurlijk aanzienlijke schade voor hen betekende. De patroons beweerden dat men gedurende de 40 verlopen jaren van Aarschot, Diest, Tienen en zelfs uit de Kempen naar Leuven kwam om te vollen. Indien zij normaal hadden kunnen werken, zouden zij in de maanden brumaire, frimaire en nivôse 400 werklozen aangeworven hebben. Vermits de pacht kort daarop ging vervallen, stelden de patroons voor dat het gemeentebestuur de hernieuwing niet zou toestaan (200).

Op 29/12/1808 werd de Volmolen toegewezen aan Jan W. vanden Gheyn voor een termijn van 3/6/9 jaar tegen fr. 2650 per jaar. Leonard Artois, brouwer, stelde zich borg. Hierna een paar interessante bijzonderheden uit het kontrakt.

In artikel 16 werd voorzien dat de stoffen niet langer dan tien dagen ongevold mochten blijven en de hoeveelheid vellen,

(196) AL 3595.

(197) AL 3618.

(198) AL 4.806.

(199) AL 3.596.

(200) AL 10.589.

waarvoor een ton olie nodig was, niet langer dan twintig dagen. Artikel 19 hield de verplichting in dat voor het vollen «de la terre de Vilvorde ou d'une qualité semblable et non inférieure» moest gebruikt worden. Het tarief was volgens artikel 17 als volgt:

par chaque pièce de drap fin de 50 mètres	9,— fr.
par chaque pièce de drap fin de 20 mètres	4,— fr.
par chaque pièce de drap commun	4,— fr.
par demi-pièce de drap commun	2,25 fr.
par chaque pièce d'étoffes de 26 à 28 mètres	1,15 fr.
par chaque bas de baye ou serge	3,40 fr.
par chaque pièce de derentinne de 26 à 28 mètres	1,75 fr.
par quantité de peaux de mouton qui se foule avec une tonne d'huile	26,— fr.

Die voorwaarden waren zeker niet naar de zin van de pachter, de meesters hielden hem waarschijnlijk te goed in 't oog. Gevolg: op 24/6/1811 had vanden Gheyn er genoeg van en verzocht om vernietiging van de huurovereenkomst. De stad weigerde (201). Men wist maar al te goed waaraan men zich te houden had. Op 2/3/1810 had Michel-Joseph Meulemans, politicommissaris van het tweede kanton, zich reeds naar de Volmolen begeven op aanklacht van de molenaar Debusscher en had toen vastgesteld dat in de graanmolen het water opgehouden werd (202). Het stadsbestuur wist maar al te wel wat er niet in de haak was. In een schrijven aan de sous-préfet werd ronduit verklaard: «Il est de notoriété que le pétitionnaire n'était que le prête-nom du véritable locataire, lequel étant le détenteur du moulin à grain situé immédiatement au dessous du moulin à fouler n'avait loué ce dernier que pour pouvoir en employer les eaux au profit de son moulin à grains.

Le sort du moulin à fouler depuis la suppression des moulins bannaux a été d'être continuellement subordonné à l'intérêt de ce moulin voisin, dont les propriétaires ou locataires ont toujours su faire porter le loyer du moulin à fouler à un prix trop élevé pour que la foulerie pût s'y maintenir» (203). De Fransen werden uit ons land verdreven, maar voor de lakennijverheid veranderde er niets, de sabotage duurde onverminderd voort. De molen was trouwens op 9/11/1813 als gemeentegoed verkocht voor 8.500 frank (204).

In een verslag op aanvraag van het gemeentebestuur in 1827 opgemaakt door de bouwkundigen Wirix en Verheyden, wordt gezegd dat, van 1812 tot 1823, praktisch niet meer gevolgd werd. Aanleiding tot deze verklaring was een klacht van Josephus Boels over een zandplaats, die zich in de Dijle gevormd had. De ver-

(201) AL 10.589.

(202) AL 10.839.

(203) AL 10.589.

(204) E.l. Van Even, op. cit., blz. 146.

slaggevers verklaarden onomwonden: de schuld ligt aan het huis Artois, dat destijds al het water voor de graanmolen behield. «Deze Volmolen nu verandert zijnde in smoutmolen, is het den interest van den heer Boels alleen van deze plaat weg te hebben.» Het besluit was dus vanzelfsprekend dat Boels zelf de kosten van het ruimen moest bekostigen (205). Niettemin was het met het vollen definitief gedaan.

In 1837 werd de Volmolen in graanmolen getransformeerd en deze ging op 21/5/1888 in vlammen op. Nu blijft enkel nog de plaatsnaam herinneren aan de pogingen, die door de wethouders van het Oud Regime in het werk gesteld werden om de Leuvense lakennijverheid te doen herleven.

A. MEULEMANS

(205) AL 10.839.

UIT OUDE PAPIEREN :

HET DANKBARE VADERLAND

Uit een verslag van een vergadering van de Leuvense ambachten, gehouden tijdens de Brabantse Revolutie, is volgende passus geëxcerpeerd (AL 1184, f° 290 v°):

Op heden 17 julii 1790, de eersaeme ende goede mannen der thien natien geroepen door de respectieve stadtsboden ende vergaedert synde ten stadthuuse alhier op hunne Caemere, is aen hun voorgelesen copye authentique van den brief van de heeren Staeten van Brabant in date 14 julii, opsichtelyck tot eene gifte gedaen door de selve heeren Staeten van hondert duysent guldens wisselgelt aen den lofweerdighen heere hendrick van der noot, midts gaeders tot de gene van vyftigh duysent guldens wisselgelt aen den eerweerdighen heere van eupen om die groote diensten van die manhaftige mannen te beloonen ende te beweyzen de herkentenisse van het volck deser provincie, tot dien oock voorgelesen extract authentique van de resolutie magistrael de date 16 deser in houdende eensgelyckx consent tot de voorberoepene giften, de selve hun te doen door rent constitutien, gelyck de heeren Staeten hebben gedaen.

De mannen van de ambachten besloten «eensgelyckx te consenteren in de gifte» aan die heren gedaen om hen te belonen voor de «grootte diensten voor het Vader Landt» bewezen.

Vader Heintje en zijn vriend hebben niet lang van hun rente genoten: einde november vluchtten zij naar Nederland voor de oprukkende Oostenrijkers, die op 2 december Brussel opnieuw bezetten.

A.M.

DE HAACHTSE FAMILIE GRIETENS (31)

(Vervolg van blz. 116, jg. 1963)

II.

IV bis ABRAHAM-FREDERICUS GRIETENS EN ANNA DERBOVEN

Stamouders van tak B

Abraham-Fredericus Grietens, ° 17.5.1671, × 1° op 17.2.1693 Elisabeth Wouters, en 2° op 22.3.1695 Anna Derboven, een zuster van Catharina Derboven, gehuwd met zijn broer, Peeter Grietens (zie tak A). Getuigen van hun huwelijk waren: Servatius Vloebergh en Petrus Geyselincx. Hij was schepen vanaf ca. 1718 (32) en overleed op 27.3.1729, oud 58 jaar. A.F. Grietens werd begraven op het kerkhof, waaruit mag besloten worden dat zijn financiële toestand niet zo schitterend was. Zijn tweede vrouw, Anna Derboven, overleed op 23.9.1746.

Zij hadden zeker acht kinderen.

1° PETRUS, ° 16.2.1696 (Susc. Petrus Grietens et Catharina Derboven, ttz. de meier P. Grietens, een broer van Abraham-Fredericus, en de zuster van zijn vrouw, echtgenote van de meier). Hij stierf ogenschijnlijk op 16.7.1742 (33).

2° ABRAHAM, ° 22.1.1699 (Susc. Abraham van Tolhuysen et Elisabeth Geyselincx). + 16.8.1772, oud 73 jaar, ongehuwd (Sepultus in ecclesia ante altare Divae Virginis).

Op 16.7.1749 verscheen hij met zijn broer Jan (zie sub 3°) vóór Notaris Rydams (Wespelaar) en verklaarde in tegenwoordigheid van Christoffel van Langendonck « Coninck van de Cruysbogegulde, Pieter de Pauw, Jan van Langendonck ende Jan van Lanckriet » dat hij bereid was aan het gild af te staan « om te formeren eenen schuttershoff offe Doelspel voor de Cruys Boghe gulde de plaetse in hun block achter de schuere neven de straete naer de Wolput mede eene plaetse daer-aen tot het stellen der bancken ende sitplaetsen aen den

(31) Zie E. S., XLVIe Jg., Nr. 3-4, blz. 101-116.

(32) G. 839bis, f° 85.

(33) G. 840, f° 246v. en G. 841, f° 12v. Alwaar hij vermeld staat met zijn moeder Anna Derboven « weduwe van wylen Abraham Grietens ». Op 17 juli 1734 treedt hij nogmaals op met zijn moeder Anna Derboven (weduwe wylen Abraham Grietens ende van wegens Peeter Grietens des voorscr. weduwe sone) en in naam van « syne twee minderjarige broeders », in de akte niet met naam vermeld. De registers citeren eveneens de geboorte van een Petrus op 1.4.1717 (filius Petri Grietens et Catharine der Boven, conj. quem susc. JOANNES Derboven et Maria LENFANT). Zelfs aan de hand van de talrijke geraadpleegde documenten kunnen we deze Petrus niet met zekerheid inschakelen. Ogenschijnlijk staan we voor een vergissing. Hiervoor pleiten verschillende argumenten. Voor de algemene affiliatie van geen belang.

- bergh naest de schuere (34) ».
- 3° JAN, ° 1.1.1702, volgt : V.
- 4° SERVATIUS, ° 21.9.1704. Jong gestorven.
- 5° SERVATIUS, ogenschijnlijk geboren in 1706, + 11.7.1713 (Sepultus est in ecclesia Servatius Grietens, puer septem annorum).
- 6° NORBERTUS-JOANNES, ° 3.2.1708 (Susc. R. D. Joannes Hunnaerts, vicarius in Haecht et Joanna Catharina Grietens). Geen nadere gegevens.
- 7° FRANCISCUS, ° 14.2.1713 (Susc. Franciscus Bauweleers et Joanna Bosmans). + 4.10.1721, oud 8 jaar (Sepultus in ecclesia).
- 8° Naamloos, + 5.4.1716.

V JAN GRIETENS, MOLENAAR OP HOLLAKEN, EN JOANNA BOSMANS

Jan Grietens, ° 1.1.1702 (Susc. Joannes Verboven et Joanna Grietens), × 16.12.1734 Joanna Bosmans, gesproten uit de welhebende Keerbergse familie Bosmans, + 3.5.1763, oud 61 jaar, (Sepultus in ecclesia prope sedem confessionalem capellani).

Op 20.12.1736 verhuurde « Vrouwe Duariere de Bunsbeeck, vrouwe van Hollaecken » aan Jan Grietens « molder tot Hollaecken » verscheidene gronden, o.m. de vijvers gelegen aan de Valvekenshoeve onder Haacht (35).

Enkele maanden later, op 28.6.1737 verhuurde « Vrouwe Anna Josepha de Kettenis, douwariere de Bunsbeecke aen Jan Grietens in houwelyck met Joanna Bosmans, molder op Hollaecken, sekeren wintmolen met den huuse ende andere hunne toebehoorten » (36).

Ongetwijfeld had hij als molenaar op Hollaken, onder Rijenam, gedurende jaren goed zijn brood verdiend, want op 26.4.1752 kocht hij van « M'her Franciscus Josephus De Viron d'Oostkercken ende Joanna Louise Collins het speelhuys gelegen aen de Jennekenstrate ende het visgracht block daeraen gelegen » voor 1006 gulden (37).

(34) G. 841, f° 141-142.

(35) Not. Brab., nr. 3901.

(36) Not. Brab., nr. 3902. In 1762 stonden er rond de kerk te « Kerckhoven » of op de « Plaetse » elf of twaalf woningen. De huizen lagen niet vast aan elkaar. Het waren, op twee na, allemaal kleine boerenwoningen, omringd door hof en boomgaard. Negen ervan hielden herberg in de voorkamer, o.m. Jan Grietens, zoon van Petrus, herbergier en brouwer; Jan Grietens, zoon van Abraham, herberg en brouwerij; de notaris Verhaegen, stamvader van de gekende familie Verhaegen (in de adel opgenomen), was eveneens herbergier; Peeter Segers, herberg; Jacobus Grauwen, herberg, winkel en stokerij, en Norbertus van Langendonck, meier en herbergier. Het enige huis op de « Plaetse » waar men niet kon drinken, was bij de onderwijzer-koster Peeter Bauweleers, omdat de onderwijzer volgens de statuten van de Fondatie een eerbaar man moest zijn. Hij woonde in het huisje naast de Fondatie

(37) G. 841, f° 169.

Zij hadden minstens zeven kinderen, waarvan de eerste vier geboren werden te Rijmenam.

- 1° ANNA, " Rijmenam, 18.1.1736 (... baptisata est Anna Grietens, filia legitima Joannis et Joannae Bosmans, nata heri. Susceperunt Petrus Bosmans et Anna Derboven. Uterque parens ex Haecht). + Haacht, 29.10.1818, oud 82 jaar. In de doodakte van de burgerlijke stand staat : « geboren te Rijmenam, wonend te Haacht, vrouw van Pierre Wauters, dochter van wijlen Jan Grietens en wijlen Joanna Bosmans ». De aanmelding geschiedde door Abraham Wauters, haar zoon, oud 46 jaar en door Pierre Jean van Roy, oud 23 jaar « écrivain ». Uit haar huwelijk met Petrus Wauters, had zij 5 kinderen :
 - a) Maria-Anna, " 19.2.1767 (Susc. Norbertus Wouters et Maria-Anna Grietens. Pater est ex Haecht et mater ex Rijmenant).
 - b) Maria, " 11.6.1768 (Susc. Arnoldus Wouters et Maria Grietens).
 - c) Abraham, " 19.5.1771 (Susc. Abraham Grietens et Elisabeth Philippina van de Venne).
 - d) Petrus, " 13.1.1774 (Susc. Petrus Grietens et Barbara van Langendonck).
 - e) Maria-Anna, " 28.8.1776 (Susc. Norbertus Wouters et Maria Anna Grietens).
- 2° PETRUS, " Rijmenam, 19.10.1737 (Susc. Petrus Grietens et Catharina Wauters). Volgt : VI.
- 3° JOANNA-MARIA, " Rijmenam, 20.2.1740 (Susc. Joannes Bosmans et Maria Bosmans). + Haacht, 26.3.1808, oud 69 jaar, rentenierster, echtgenote van Jan Bauweleers, landbouwer, dochter van wijlen Jan Grietens uit Haacht en van Joanna Bosmans. Haar man Jan Bauweleers behoorde tot een Haachtse familie van koster, onderwijzers en winkeliers.
- 4° ABRAHAM, " Rijmenam, 24.11.1742 (Susc. Abraham Grietens et Catharina Grietens). + Haacht, 17.12.1815, oud 73 jaar, priester. De akte van de « Priesterlycken tittel voor den heere Abraham Grietens » staat opgetekend in G. 842, f° 112 en vermeldt o.m. : « Sr Joannes Bosmans, meester chirurgyn », die te Haacht « een seker schoon ende wel gelegen steenen huys gedeckt met schalien gelegen aende kercke regen. het kerkhoff » bezat « ende Abraham Grietens, bejaerde jonghman. » Beiden deden afstand van grond ten voordele van « Abraham Grietens, theologant int' collegie van Dieven, A° 1766 ». Bax, in zijn Promotiones f° 110v, schrijft : D. Abrahamus Grietens ex Rymenant. In monasterio Lovanii vulgo D'halfstraet secundarius, nec non D. Petri capellanus ibidem. Collegii Regii ab anno 1792 administrator. Abraham Grietens, élève de la pédagogie du château, fut immatriculé en 1761. « Abrahamus Grietens ex Hagt » et obtint à la promotion de la faculté des arts en 1762, la 91e place. Il mourut à Haecht en 1815 ».
- 5° JACOBUS, " Haacht, 16.6.1748. Volgt: VIbis. N.B. Geen ge-

- boortens in 1743, 1744 en 1745 ?
- 6° MARIA-ANNA, ° 4.4.1751 (Susc. Michael Grietens et Maria-Anna Biers). × 15.5.1785 Petrus Joannes Goris (ac dispensatione in secundo et tertio gradu consanguinitatis lineae collateralis per nostrum archiepiscopum obtenta Petrus Joannes Goris et Maria Anna Grietens de consensu matris vidue). + 28.11.1822 « veuve de feu Pierre Jean Goris, âgée de 71 ans, fille de feu Jean Grietens et Jeanne Bosmans ». De aanmelding geschiedde door haar neef Petrus Grietens, oud 63 jaar.
- 7° JAN-BAPTISTE, ° 29.1.1755 (Susc. Joannes-Baptiste Gyselinx et Catharina Angelina van Bielse). + 23.8.1780, caelebs.

VI PETRUS GRIETENS EN CATHARINA VAN HAecht

Petrus Grietens, geboren te Rijmenam op 19.10.1737, huwde te Haacht op 20.4.1773 met Catharina van Haecht (cum dispensatione super impedimento consanguinitatis in quarto gradu aequali linea testibus Joanne Gyselinckx et Jacobo Grietens). Zijn vrouw stierf in het kraambed op 22.8.1779, oud 37 jaar.

Op 5.4.1782 « compareerde » voor de Schepenbank van Haacht « Sieur Petrus Grietens, oud 43 jaer, sone wylen Joannes, geassisteert van synen broeder, den E. H. Abraham Grietens ende syn suster Maria-Anna Grietens » en gevolmachtigd van « syne andere twee susters ende moeder » waarvan de namen niet vermeld worden, « mits doode van hunen vaderlycken oom Abraham Grietens » (38).

Petrus Grietens overleed op 2.10.1829, oud 93 jaar. Zijn kleinzoon Joannes Grietens, oud 29 jaar, deed de aanmelding. Petrus Grietens woonde in het « Verkenstraatje » alwaar hij verschillende hektaren grond bezat (39).

Zij hadden 3 kinderen :

- 1° JAN, ° 19.3.1776. Geen nadere gegevens.
2° PETRUS, ° 30.3.1778. Volgt, VII.
3° MARIA, ° 11.8.1779, + 11.9.1779.

VII PETRUS GRIETENS EN ANNA-CATHARINA VERMEYLEN

Petrus Grietens, ° 30.3.1778, × 1° Catharina van Haecht en 2° op 12.4.1796 Anna-Catharina Vermeylen, dochter van Petrus. Hij stierf op 17.1.1826. De akte van overlijden luidt : « Dood van Petrus Grietens, oud 47 jaar, man van wijlen Catharina van Haecht, man van Anna-Catharina Vermeylen, wonende in « Ver-

(38) G. 850, f° 18.

(39) Verkenstraatje, bedoeld is de Vekenstraat. Vele Haachtse plaatsnamen worden thans verbasterd of verminkt gebruikt, omdat de eerste betekenis te loor ging, o.m. in onderhavig geval ; verder : Wildeheide voor Wijsheide, Puurtekomheide voor Puddegemheide, Appelstraat voor Abtstraat, Dansbrug voor Hansbrug, enz. Met de HUIDIGE kadastrale toponiemen is het nog kwalijker gesteld.

kensstraatje ». De aanmelding geschiedde door zijn zoon Joannes Grietens, oud 26 jaar. Hij was de laatste Grietens die als boer stierf. Uit zijn eerste huwelijk, voltrokken toen hij nog zeer jong was, had hij geen kinderen. Pas was zijn eerste vrouw dood of hij trouwde op achttienjarige ouderdom met Anna-Catharina Vermeylen, van wie hij 3 kinderen had.

I° PIERRE-FRANCOIS, ° 16 vendémiaire, an VI, + 7.10.1808, oud 11 jaar.

II° JOANNES, ° 9 prairial, an VII. × 14.2.1831 Maria-Anna Thielemans, oud 23 jaar. De huwelijksakte stipuleert : « Joannes Grietens, oud 31 jaar, geboren te Haacht in mei 1799, zoon van wijlen Petrus Grietens, overleden op 17 januari 1826 en van Anna-Catharina Vermeylen, met Maria-Anna Thielemans, oud 23 jaar, dochter van wijlen Albertus Thielemans en Joanna-Maria Grietens. ».

Toen Popp in de vorige eeuw het kadastraal plan van de gemeente Haacht opmaakte, was deze Jan Grietens een zeer welhebbend boer. Hij bezat 31 hektaren, o.m. de oude windmolen, gebouwd door Servatius Vloeberghs in 1640, het molenhuis en een paar percelen in het Molenveld, vervolgens al de huizen met de hoven daaraanpalend gelegen rechts in de Vekenstraat vanaf de voetweg naar het Molenveld tot op de hoek van de Wespelaarsestraat, en ten slotte verschillende percelen gelegen op de Scharent (Biesbeemden), op het Hoogveld, op de Hoge Schoor, op het St.-Adriaansveld, aan de Appelstraat, in het Schouwbroek, enz.

Zijn overlijden staat in de Haachtse registers niet opgetekend. Het schijnt dat hij veel te Leuven verbleef en meer geciviliseerd wou doen. En zoals het in die periode meer gebeurde zei hij vaarwel aan het boerenbedrijf. Hij werd een heer en zijn zoon Monseigneur. Het was zijn vader of grootvader die tijdens onze vereniging met Nederland, van de baron van der Stegen, de overblijfselen van wat eens het kasteel en het leen Roost waren, had gekocht.

Zijn vrouw Maria-Anna Thielemans overleed op 7.2.1887. Armand van Bellinghen, oud 31 jaar, landmeter en aangehuwde kleinzoon, deed de aanmelding.

Zij hadden 6 kinderen :

1° LEOPOLDUS-CALIXTUS, ° 6.12.1831 (Susc. Joannes Thielemans et Anna-Catharina Vermeylen). Priester gewijd op 22 sept. 1855 ; leraar, pensionaat van den Bruel, op 10 april 1855 ; sekretaris van het aartsbisdom op 24 april 1861 ; erekanunnik op 23 aug. 1864 ; geheim kamerheer van Zijne Heiligheid op 21 aug. 1880 ; huisprelaat van Zijne Heiligheid op 27 mei 1889 ; overleden te Mechelen op 18 sept. 1904.

2° JOANNA-JOSEPHINA, ° 17.4.1833 (Susc. Joannes Josephus Vermeylen et Joanna Thielemans). × 3.6.1851 Carolus van Bellinghen, ° Haacht, 14.7.1815, zoon van Petrus van Bellin-

ghen, burgemeester van Haacht en Theresia-Philippina Wouters. De huwelijksakte luidt : « Carolus Ludovicus van Bellinghen, oud 36 jaar, geboren te Haacht op 14 juli 1815, zoon van Aloysius et Theresia-Philippina Wouters, met Joanna Josephina Grietens, oud 18 jaar, dochter van Joannes en Maria-Anna Thielemans. De getuigen : Victor van Bellinghen, oud 33 jaar, notaris en Constant van Bellinghen, oud 28 jaar, handelaar, wonend te Mechelen, broers van Carolus».

Zij waren de ouders van 8 kinderen, gedoopt te Haacht.

- a) Celina Maria Petronella, ° 6.3.1852 (Susc. Petrus Aloysius van Bellinghen et Maria-Anna Thielemans). Zij trouwde op 21.6.1887 met haar kozijn Jan Filip van Bellinghen.
- b) Maria Philippina Joanna, ° 2.4.1853 (Susc. Joannes Grietens et Julia van Bellinghen).
- c) Ludovica Juliana Leopoldina, ° 26.6.1854 (Susc. Leopoldus Grietens et Juliana van Bellinghen).
- d) Victor Leo Joseph, ° 2.5.1855 (Susc. Victor van Bellinghen et Leontina Grietens).
- e) Maria Eulalia Josephina, ° 14.2.1857 (Susc. Prosper Grietens et Eulalia Ryers).
- f) Paulus Constantinus Josephus, ° 8.3.1858 (Susc. Constantinus van Bellinghen et Joanna Thielemans).
- g) Alfred Alphonsa Maria Julia, ° 30.1.1861 (Susc. Alphon-sus Grietens et Julia van Bellinghen).
- h) Alfred Leopoldus Joannes Josephus, ° 2.2.1863. (40).

(40) De Haachtse tak van Bellinghen ziet er beknopt als volgt uit : Petrus Aloysius van Bellinghen, zoon van Joos (° Kampenhout, 25.6.1781) en Petronilla Clara Peeters (Kampenhout) fungeerde te Haacht als notaris vanaf 1813. Hij huwde op 20.7.1813 Theresia Philippina Wouters (° Kampenhout, 8.1.1781, † Haacht, 20.10.1861). Zij hadden vier kinderen, geboren te Haacht :

1° Petronilla Julia Euphrasia, ° 13.3.1814.

2° Carolus Ludovica, ° 13.7.1815, brouwer, hij huwde Joanna Josephina Grietens.

3° Adriaan Callixtus Victor, ° 17.3.1817, † Haacht, 12.3.1885. Notaris × Eulalia Reyers, waaruit twee kinderen :

a) Jean Philippe Marie Armand, ° Mechelen, 15.8.1846, † Haacht, 21.6.1887, getrouwd met zijn nicht Celina Petronella Maria van Bellinghen, waaruit o.m.: 1° Georges Victor Jacques, ° 30.7.1876 en † 26.9.1898 ; 2° Alice M. J. P., ° 27.8.1881, winkeldochter te Brussel ; 3° Jeanne M. E., ° 13.8.1881, kloosterlinge te Antwerpen ; 4° Laure, C. L., ° 30.6.1883, winkeldochter te Brussel ; 5° René, ° 28.12.1884, tuinbouwkundige te Hal en vervolgens te Leuven, gehuwd met Juliette Bourgeois ; 6° Jules, C. J. J., ° 30.7.1886, bediende te Brussel, huwde Hélène Destatte.

b) Charles, 1848.

4° Hendrik F. Constantinus, ° 18.3.1823. Handelaar, × 1° Rosalie Bols († Mechelen, 16.11.1852), 2° M. L. De Wingaert (° 1848, † 24.6.1900). Uit 1° Eugeen Pierre Charles, ° Mechelen, 4.7.1851, × Haacht, 28.9.1872, Emma Mathilde J. M. Claes, ° Leuven, 23.1.1851.

Vo'gens een akte verleden voor Notaris Loos, zag de familie er rond 1912 als volgt uit : « Charles A.V. van Bellinghen, advocaat, pleitbe-

3° PETRUS PROSPER, ° 23.2.1836 (Susc. Petrus Thielemans et Catharina Angelina Vermeylen). Priester gewijd te Mechelen op 17.12.1859. Onderpastoor van O.-L.-Vrouwparochie te Mechelen op 29.6.1870. Pastoor van St.-Katelijne-Waver op 30.9.1881. Aldaar overleden op 10.10.1885.

4° EMILIANUS THEODORUS, ° 29.8.1837.

5° MARIA LEONTINA, ° 26.12.1838 (Susc. Fredericus de Moor et Joanna Maria Grietens). × 26.2.1867 Athanasius Urbanus Loncin, oud 36 jaar, geboren te Werchter, landmeter, zoon van Petrus Loncin, gemeenteontvanger, wonende te Werchter, en van wijlen Joanna Elisabeth van Roy, in tegenwoordigheid van Joannes Antonius Loncin, oud 34 jaar, broer van de bruidegom, geneesheer te Rotselaar, van Alphonsus Grietens, oud 25 jaar, brouwer, broer van de bruid, van Carolus van Bellinghen, oud 51 jaar, schoonbroer van de bruid, brouwer te St.-Gillis en van Josephus Servatius van Dessel, oud 62 jaar, kozijn van de bruid, koster te Haacht. Zij hadden zes kinderen: Jules, Leo, geboren te Werchter, op 3 sept. 1869, die de tonsuur en de lagere orden ontving op 10.6.1892 en achteraf het seminarie verliet. Leopold, Ernest, priester, Maria en August. Voorouders van de Haachtse-Mechelse-Brusselse en Puurse familie Loncin.

Op het kerkhof te Haacht staat de zerksteen van Leontina Grietens, waarop te lezen staat :

« Rustplaats van Leontina Grietens, geboren te Haacht op 25.12.1838, overleden te Brussel op 22.2.1932 en van Leopold Loncin, geboren te Haacht op 12.10.1870 en overleden te Brussel op 28.3.1938 ».

6° JOANNES-BAPTISTE ALPHONSUS, ° 29.5.1841 (Susc. R. D. Joannes Baptista Dibin, pastoor in Boitsfort et Theresia Solvay). × in 1868 Celina Maria Francisca Fris, oud 28 jaar, geboren te Mechelen, waaruit Constantia Joanna Maria Grietens.

III° JACOBUS, ° germinal, an XI, + 13.3.1815, oud 12 jaar.

VIIbis JACOBUS GRIETENS EN BARBARA BAUWELEERS

zorger, wonende te Leuven; P.A.J. Henri van Bellinghen, notaris, wonende te Leuven, in huwelijk met Jeanne A.M.F. van Bellinghen; Marcel H.M. van Bellinghen, onderlieutenant bij het 5e linie regiment, wonende te Antwerpen; Alice M.J.P. van Bellinghen, winkeldochter, wonende te Brussel; Jeanne M.E. van Bellinghen, kloosterlinge te Antwerpen; Laure C.L. van Bellinghen, winkeldochter, wonende te Brussel; René A.M. van Bellinghen, tuinbouwkundige, wonende te Hal, in huwelijk met Juliette Bourgeois; Jules van Bellinghen, bediende, wonende te Brussel, in huwelijk met Hélène Destatte. Zij verkopen een stuk land aan de verkopers toebehorende uit hoofde en bij nalatenis van A.C. Victor van Bellinghen, † Haacht, 12.3.1885, J.P.M. Armand van Bellinghen, † Haacht, 21.6.1887 en Georges V.J. van Bellinghen, † Haacht, 26.9.1897.». - Voor de niet Haachtse Van Bellinghen, zie Genealogicum Belgicum, dl. 3, Brussel, 1961.

Jacobus Grietens, " 16.6.1748 (Susc. Jacobus Grauwen et Catharina Gyselinckx). × 5.7.1774 Barbara Bauweleers (Testes Franciscus Bauweleers et Petrus Grietens). + 9.11.1779, oud 32 jaar (Maritus Barbarae Bauweleers). Hij werd begraven op het kerkhof.

Zij hadden 4 kinderen.

1" JOANNA, " 21.7.1775 (Susc. Franciscus Bauweleers et Joanna Bosmans).

2" JOANNES, " 20.3.1776, + 4.8.1776 (Sepultus in ecclesia Joannes Grietens, infans quatuor mensium et dimidie).

3" PETRUS (VIIbis), " 19.5.1777 (Susc. Petrus Grietens et Petronella van Langendonck). × 20.8.1816 Joanna Thielemans. De huwelijksakte stipuleert : « Pierre Grietens, oud 39 jaar, landbouwer, zoon van Jacques Grietens, overleden te Haacht op 11 november 1779 en van Barbe Bauweleers, met Jeanne Thielemans, oud 29 jaar, dochter van Albert Thielemans, overleden op 9 dec. 1809 en van Maria Grietens. De getuigen waren : Jean Grietens, oud 36 jaar, broer van Pierre en Joannes Gaspar Thielemans, burgemeester.

Zij hadden 6 kinderen.

a) JOANNA-MARIA, " 6.4.1818.

b) JOANNA-SABINA, " 20.2.1820. Ongehuwd. Zij bezat een achttal percelen gelegen onder Haacht. Zij overleed op 28 juni 1887, oud 74 jaar. De aanmelding geschiedde door Ernest van Velsen, die naast haar woonde in de Statiestraat.

c) ANNA-CATHARINA, " 27.4.1823. + 20.9.1824.

d) ANNA-CATHARINA, " 12.2.1825. + 25.2.1826.

e) PETRUS-CONSTANTINUS, " 17.12.1826. Hij werd priester gewijd op 21 dec. 1850, onderpastoor benoemd te Perk op 7 juli 1851, onderpastoor van Sinte-Gertrudis te Leuven op 30 maart 1859, pastoor benoemd te Veltem op 19 dec. 1860 alwaar hij als herder verbleef tot op 27 nov. 1882. Hij overleed te Haacht op 15 aug. 1905, oud 78 jaar, alwaar hij woonde in de Statiestraat.

Hij was eigenaar van verschillende percelen gelegen aan de Walemhoeve, in het Heisbreoek, aan Roost en op de Puddegemheide. Het blok met huis en hof, gelegen in de Keerbergenstraat en dat op het einde van de XVIe eeuw toebehoorde aan Hendrik Ricx, was eveneens zijn eigendom.

Zijn zerksteen staat op het kerkhof te Haacht :

« Ter zaliger gedachtenis aan den
Eerw. Heer Petrus Constantinus Grietens,
oud pastoor van Velthem, geboren
te Haecht den 17 december 1826
en aldaar godvruchtig overleden
den 15 Augustus 1905 ».

R. I. P.

- f) JOANNES-JACOBUS, ° 23.5.1829 (Susc. Joannes Grietens et Maria-Anna Thielemans). + 27.7.1831.
- 4° JEAN, ° 19.2.1779. × 14.9.1808 Anna-Maria Goris, oud 22 jaar. Landbouwer. Zij hadden 3 kinderen.
- a) ANNA-CATHARINA, ° 22.12.1814. × 23.5.1846 Joannes-Baptiste van Ermenghem, geboren te Werchter op 24.11.1817, landbouwer, zoon van Petrus Franciscus van Ermenghem en AAna-Maria Vermeylen, landbouwers. + te Werchter 27.9.1891, oud 76 jaar. De aanmelding geschiedde door J. B. van Ermenghem, oud 74 jaar, burgemeester van Werchter.
- b) MARIA-REGINA, ° 7.11.1820.
- c) FRANCISCUS LUDOVICUS, ° 23.11.1823.

*

* * *

Bij nader onderzoek blijkt dat het uitsterven van de Haachtse tak hoofdzakelijk te wijten is aan het hoge sterftecijfer dat in deze familie voorkomt, niettegenstaande zich een bevredigend geboortecijfer voordoet. Doodsoorzaken staan in de registers niet opgetekend. Voor dezelfde periode zien de familieboomen van de geslachten Goltfus, van Beethoven, Bols, van den Panhuysen, enz. er gezonder en volwaardiger uit. De kruishuwelijken en het in elkaar omtrouwen, ogenschijnlijk om het erfdeel gaaf te houden of te vergroten, hebben ongetwijfeld het vroegtijdig sterven bevorderd. Opvallend is dat zij die buiten Haacht huwden een gaver nageslacht verwekten. Onze zienswijze is wellicht vatbaar voor kritiek. Noteren we terloops dat van twaalf familieaders, slechts drie een normale ouderdom bereiken, zij worden respectievelijk 80, 68 en 77 jaar. Drie sterven respectievelijk op 64, 61 en 60 jarige ouderdom. Drie worden respectievelijk 56, 52 en 50 jaar en de drie laatsten gaan heen op hun 48e, 40e en 39e levensjaar.

De Haachtse familie Grietens is nooit volledig opgenomen geweest in de Haachtse gemeenschap. Zij was immers niet verwant met de oude Haachtse geslachten (van Puddeghem, van Battele, Wants, enz.). Dit blijkt duidelijk uit de lange lijst van koraalknappen die, om aangesteld te worden, tot de sibbe van de stichter van de Fondatie Petri Mertens moesten behoren. Slechts éénmaal, op het einde van de XVIIIe eeuw wordt een Grietens vermeld.

Hun medezeggenschap in het Haachtse gemeentebestuur van vóór 1800 hadden zij aanvankelijk te danken aan de Rotselaarse familie van den Panhuysen, die bij de Heren van Arenberg aanbevelend optrad. Onder de Rotselaars waren het vooral Haachtse naren die tot meier of schepen aangesteld werden. Met de van

Arenbergs begon een zeker favoritisme en de oude Haachtse boerfamilies, bodemvast en meteen ook minder vatbaar voor avontuur en uiterlijk vertoon, kregen meer een figurantenrol. Eenzelfde verschijnsel wordt vastgesteld tijdens de Franse Omwenteling en vooral na 1830. Voorheen te Haacht onbekenden, worden plots burgemeester : Claes, Thielemans, van Bellinghen, families waaraan de Haachtse Grietens zich dadelijk vastklampten.

De Haachtse familie Grietens was een door en door kristelijke familie. In de loop der tijden schonk zij vijf priesters aan de Kerk, waarvan er twee zeer sympatiek aandoen, nl. Abraham Grietens, pastoor te Steenokkerzeel, en Petrus Constantinus Grietens, pastoor te Veltem.

In de kerkregisters noteerden we eveneens de volgende jaargetijden :

21 jan. : Michael Grietens ende Elisabeth van de Putte,

22 jan. : Barbara Grietens. / syne huysvrouw.

10 aug. : Jan Rix ende syne huysvrouw.

6 okt. : Abraham Grietens ende Maria Rix.

Rond 1639-1640 had Petrus Wets aan de « Broederschap vande Zoetenaem Jesus » nieuw leven geschonken. Deze vrome lekenvereniging bloeide tot op het einde van de XVIIe eeuw. Voor de jaren 1640-1674 staan de volgende Grietens opgetekend : Maeycken Ricx, weduwe (1641).

Gielis van den Panhuysen (1641).

Elisabeth Grietens (1641). Alle drie woonden ze te Haacht op de « Plaetse ».

Jaeck Grietens (1640), Jenneken Grietens (1652), Cathalyn Grietens (1652), Machiel Grietens (1653) en Abraham Grietens (1674).

Voor de bouw van de kapel van de Zoete Naam Jezus schonken Peeter Grietens, schepen, en zijn vrouw Maria van Langendonck, 6 gulden aan de kerk.

Einde van tak Haacht.

(Wordt vervolgd.)

Dr. Jos Cools.

BOEK EN TIJDSCHRIFT

OVERIJSE, een brochure samengesteld door Joz. van Overstraeten naar een tekst van Jef Boschmans, is een uitgave van de V.T.B. (Vlaamse Toeristische Bibliotheek) nr. 17. Het is een sympathiek boekje dat de bezoeker historische en praktische inlichtingen verschaft over het beroemd druiven- (en wijn) centrum. Maar het is tevens, ook voor wie Overijse reeds kent, een onontbeerlijk en goedkoop, vlot geschreven en prettig geïllustreerd vademecum.

Bestellingen, tegen 11 F: V.T.B., Em. Jacquainlaan 126, Brussel (P.R. 893.23).

*
* *
*

Ka'ender 1964 van de V.T.B.

Het is niet te laat om bij de V.T.B. een kalender voor 1964 te bestellen (25 F). Hij is gewijd aan (een eerste reeks) begijnhoven; volgend jaar komen dan de andere aan de beurt. De foto's zijn prachtig. Hier is een goede gelegenheid om gemakkelijk over een typisch beeld van elk der 28 Vlaamse begijnhoven te beschikken.

*
* *
*

Bibliografie van de geschiedenis van het boek in België (= Overdruk uit De Gulden Passer 40, 1962).

Een uitstekend overzicht, met korte inhoud of bespreking, van de bijdragen die handelen over het boek, letterspecimens, boekband, drukkers, uitgevers, letterstekers.

*
* *
*

J. DESCHAMPS, De catalogus van de middelnederlandse handschriften van de K. B. van België (= Overdruk uit De Gulden Passer 39, 1961).

Vorsers die in de K. B. zochten naar Dietse hss. hadden het niet gemakkelijk. De catalogus van J. van den Gheyn (dl. 1-8, 1901-1913), aangevuld door Van den Gheyn - Bacha (dl. 9), door Van den Ghern - Bacha - Wagemans (dl. 10) en ten slotte door Fr. Lyna (dl. 11, 12, 13), kon nog niet aangepast zijn aan de eisen van de codicologie, en was trouwens ook niet volledig. Dr. J. Deschamps werd nu, sedert 1960, belast met het opstellen van een moderne catalogus van de Dietse hss. tot 1600. Later zullen dan ook alle archivalia en alle rederijkershss. van de K. B. beschreven worden.

Het initiatief om een specialist aan te stellen die reeds door talrijke publicaties zeer veel heeft bijgedragen tot een betere

kennis van ons Mnl., vooral aan de hand van door hem onderzochte geestelijke literatuur, moet ook hier dankbaar gememo-reerd worden.

De catalogus brengt boeiend verslag u't over de moeilijk-heden van de onderneming, over plannen en realisaties.

L. D.

*
* * *

CL. SEIGNOLLE, *Le Folklore de la Provence* (Paris, 1963)

De naam Seignolle komt regelmatig voor, in de publicaties van de « Contributions au Folklore des provinces de France », naast die van A. van Gennep. Deel 4 van de reeks (*Le Folklore du Hurepoix*), dl. 6 (*Le Folklore du Languedoc*) en dit zevende deel hebben de auteur, mede nog door ander werk, geconsacreerd tot de specialist van de Franse volkskunde.

De Provence is de streek die zich uitstrekt over verschillende departementen : Alpes-Maritimes, Basses-Alpes, Bouches-du-Rhône, Var, Vaucluse, en wat al namen roept ze niet op van plaatsen die velen van ons (goed) kennen en zeker bewonderen : Grasse, Antibes, Sisteron, Arles, Tarascon, Orange, Avignon, plaat-sen waar het moderne leven zoveel gebruiken deed verloren gaan.

Het werk van Seignolle is een rijke bron voor de kennis van zeden en gebruiken in de Provence ; het is een uiterst praktisch middel ter vergelijking en het is ten slotte een uitstekende illustratie bij de richtlijnen van Van Gennep. Behandeld worden : geboorte, doop, jeugd, verloving, huwelijk, traditionele feesten, folklore van de natuur ; psychisch leven, de dood, — m.a.w. het systematisch verhaal « van de wieg tot aan het graf ».

De gegevens stammen uit het archief, uit geschreven bron-nen, doch vooral uit mondelinge navraag.

L. D.

*
* * *

Romeinse munten te Sterrebeek.

Op 3 april 1959 ontdekte de heer Frans Weynants in een akker, gelegen te Sterrebeek (sektie B, perceel 69a) en palend met de twee kleine zijden aan de Zavelstraat en de Oude Baan een schat van Romeinse munten bestaande uit 357 zgn. *antoniniani* en 1 denarius.

Deze schat is des te merkwaardiger daar hij tot nog toe de enige uit de periode 250-253 is, die op het huidige Belgische grondgebied werd opgedolven. Onder de titel *Trésor d'antoniniens à Sterrebeek* schreef JACQUELINE LALLEMAND hierover een zeer boeiend artikel in *Revue belge de Numismatique*, t. CVI, 1960, blz. 21-60.

P. CNOPS

*
* *
*

Dr. J. Weyns, Bakhuis en broodbakken in Vlaanderen. Uitgave van het Verbond voor Heemkunde St.-Martens-Latem, 1963, 110 blz., geïllustreerd.

Wie zou denken dat men over een «onnozele» bakoven een gans boek kan schrijven?

In een onderhoudende taal vertelt schrijver ons over het brood en de bakhuizen. Hij heeft het over de vorm, de materialen, de bouw, het bakhuisgerief, het bakken van brood en vlaaien, het bakhuis en de volkstaal, enz.

Laat me toe te zeggen dat ik persoonlijk nooit een bakhuis heb gekend, al heb ik er een achteraan in mijn tuin, die minstens een paar honderd jaar oud is. Ik ken een oven en een ovenkot, maar dit is al. Deze oven heeft het laatst gediend onder de oorlog 1940-44 tot groot gerief van de bureu. Maar hij is meer dan dat, het is een familiestuk, waaraan heel wat geschiedenis is verbonden, die ik niet mag verklappen, omdat de traditie wil dat er een geheim aan verbonden is. Veel respect heb ik nooit gehad voor onze oven, omdat hij gedurende tientallen jaren heeft gediend als legerstede voor passanten en landlopers, die niet mochten slapen in de schuur. Vele verhalen zijn er aan verbonden. Voor mij waren de bakovens sinistere gebouwen, die veel onheil hebben teweeg gebracht, tot zelfs het afbranden van ganse dorpen, zoals Overijse rond 1660.

Het lezen van het boek van Dr. Weyns heeft me tot inkeer gebracht en respect gegeven voor onze oven. Ik denk er ernstig aan hem in eer te herstellen, er een familiestuk van te maken en hem te redden van ondergang.

Werkelijk aan te bevelen, niet alleen voor de inhoud, maar ook voor de wetenschappelijke bijdrage tot de betere kennis van onze «onnozele» bakovens.

J.V.

UIT OUDE PAPIEREN :

DE BROUWERIJ DEN SIROOPPOT TE UKKEL

Krachtens een vonnis van 30-9-1706 ten laste van de weduwe Jan Baptiste de Leener, de weduwe Nicolaes de Leener en Peter de Leener, werd geordonneerd publiekelijk voor meyer en schepenen der bank van Vorst te verkopen :

«seckere huysinghe, mette camme, cammegereck, boomgaert mette boomen daerop staende, eene springende fonteyne voor de plaetse, metten bloke daer aen gelegen, groot tsaemen ontrent de vier dachwanden gemeynelyck genoempt *den Siropot* gelegen binnen de prochie van Uccle om te verhaelen de cappitaelen ende verlopen (interesten) eender erfelycke rente van viertigh guldens tjaers den penninck 25, altyd vallende 1 augusty, bepand op een hoffstadt metten huysse daerop staende ende syne andere toebehoorten gelegen binnen de voorst. prochie van Vorst, genoempt den *berghblochtinck* competerende Peeter de heu... welcke rente den voors. siropot moet draeghen volghens de provisionele lotinghe enz...».

(Schepengriffie arr. Brussel, reg. 3367)

H. HERDIES

BRABANTSE KRONIEK

Het gildeleven in Brabant

HAACHT

Vorig jaar had te Haacht op 8 en 9 juni het groot gildefeest plaats onder de titel «Landjuweel van Vlaanderen». Niet minder dan 74 gilden en volkskundige verenigingen uit Brabant, Antwerpen, Limburg en Noord-Brabant namen er aan deel. Het was een van de prachtigste manifestaties van het gildeleven in ons land en deed denken aan de Landjuwelen uit de 15e-16e eeuw. Bekeken van het standpunt van de volkskundige was het een festijn van schakeringen en elementen, die elk gewest van het vlaamse land typeerde met zijn verscheidenheid van oude klederdrachten, vlaggen, koningsbreuken en gilde-attributen. Men kon er de varianten optekenen van het vendelzwaaien, alsook enkele typische oude vlaamse volksdansen. Interessant om te noteren waren ook de vele oude wapens, waarmede nog heden wordt geschoten. Naast het schieten met de handboog op staande en liggende wip en op doel, hadden wij hier voor het eerst in Brabant een traditionele schieting op het raam met de oude buksen, nog in voege bij de vele Limburgse schutterijen. Deze schutterijen vielen vooral op door hun militaire houding en kledij, die fel contrasteerde met de volkse klederdracht van onze gilden uit Brabant en de Kempen. Weliswaar was bij de Limburgers niet alle fantasie uitgesloten, hetgeen wel enigszins tegenvalt aan de ware volkskundige. Ons viel vooral op het ongedwongen, joviale van de Brabanders tegenover het militaire van de schutterijen. Het ene is meer ongedwongen tegenover het opgelegde. Ook bij de jongere volksdansgroepen was er vooruitgang te boeken. Er waren enkele groepen met uitbeelding van het eigene van hun streek, o.a. de groep Payottenland van St.-Ulriks-Kapelle met hun hopranken. Ook de gilde van Mazenzele kwam met koptaferelen voor de dag. De idee is uitstekend, maar de uitbeelding doet iets verward aan. Ook de traditionele meiboom werd door sommige groepen mede gedragen. In zijn geheel bekeken was het een prachtige en kleurrijke stoet, die fel afstak tegen het vele carnavaleske, dat wij zoveel te zien krijgen in onze stoeten. Nochtans moet het ons van het hart : ook de gilden moeten aan een zekere vernieuwing gaan denken, zonder daarom hun specifieke klederdracht en kentrekken te verloochenen; zij moeten o.i. meer het plaatselijke, het eigene van hun dorp mede brengen naar de gildefeesten. Het mag geen sleur en slenter worden. Ook moeten onze Brabantse gilden het dikwijls te nonchalante afleggen. Een andere wens is ook: het verjongen van de kaders.

Toen het gildefeest zijn toppunt ging bereiken brak er een volkbreuk los, die plots een einde stelde aan deze groots opgevatte manifestatie. De inrichters hadden ons evenwel getoond dat

de gilden nog niet dood zijn en zelfs in deze moderne tijd getuigen van levenskracht.

Gilde-eigendommen

Voor de franse omwenteling had bijna elke gilde haar eigen gildehuis en gildegrond. Deze werden als nationaal goed verkocht. Slechts een paar brabantse gilden hebben hun gronden bewaard. De Sint-Pietersgilde van Mazenzele en de Sint-Sebastiaansgilde van Booienhove zijn beide de enige gilden, die nog heden grondbezit hebben. De dorpsdries van Mazenzele, ongeveer een hectare groot, wordt nog altijd rechtstreeks uitgebaat door de gilde en zorgt aldus voor het onderhoud van de gilde. Traditioneel zijn de 28 gildebroeders gezamenlijk eigenaar van deze grond. Wanneer een lid sterft, dient de gilde steeds successierechten te betalen.

Wie zou denken dat door de franse revolutie alle vroegere rechten werden afgeschaft? Ook de gilde van Steenokkerzeel heeft nog rechten op haar schuttershof niettegenstaande de vele juridische betwistingen in de laatste jaren.

27 en 28 juni 1964

Het groot Brabants Gildefeest gaat dit jaar door te Halen bij Diest. Deze twee dagen komen alle Brabantse gilden te zamen te Halen. Wij nodigen onze leden uit minstens zondag 28 juni vrij te houden om deze manifestatie van onze oude gilden bij te wonen. Het is een enige gelegenheid voor velen om met het traditioneel gildeleven nader kennis te maken.

WEERDE

Het aanstellen van de nieuwe deken

Nog heden geschiedt het aanstellen van een nieuwe deken volgens de oude gebruiken. Slechts op weinige plaatsen houdt deze traditie stand. Daarom achten wij het nuttig hiervan een korte beschrijving te geven.

Het jaarlijks teerfeest heeft plaats 's maandags na St.-Sebastian, op 21 januari. Het feest begint met de verplichte mis voor de overledene gildebroeders. Na de dienst wordt **kop met saus** in het lokaal gegeten, waarna de rondgang in het dorp geschiedt.

Te 15 uur volgt het traditioneel eetmaal, dat duurt tot 10 uur, waarna de herkiezing plaats heeft van de nieuwe deken en onderdeken. Op een tafel, die te midden van de gildekamer geplaatst wordt, worden twee lijnen getrokken. De eerste lijn is voor de nieuwe deken; de tweede voor de onderdeken. Vervolgens worden de gildebroeders om beurt, elkeen volgens het aantal jaren lidmaatschap, opgeroepen om voor de nieuwe deken te stemmen door een streep te zetten over de getrokken lijn.

Te Zoutleeuw geschiedt zulks nog met witte en zwarte bonen, die in een bus worden gestoken. - Wanneer de nieuwe deken het voldoende aantal stemmen heeft bekomen, verdwijnt de oude deken spoorloos en verstopt hij zich ergens buiten de gildekamer. Aan de gildezusters wordt de taak opgedragen de oude deken te zoeken. Zij trekken er op af met een lang zeel om hem na het vinden te binden. Met tromgeroffel en gehuil van zijn vrouw wordt hij weggesleurd en naar een brandstapel, opgesteld in een weide, gebracht. Hij wordt symbolisch in de stapel stro en takken geduwd onder luid gejammer van zijn echtgenote. Daarna wordt de brandstapel aangestoken onder het spelen van een deuntje. Wanneer alles is opgebrand trekt men naar de gildekamer onder geleide van de nieuwe deken. Deze onthaalt dan het ganse gezelschap op een pint bier en de vrouwen op koekjes. De deken heeft als opdracht de teerfeesten en andere gildeaangelegenheden te regelen.

ZOUTLEEUW

De St.-Sebastiaansgilde van Zoutleeuw is wellicht nog de meest traditiegetrouwe gilde van Brabant. Zij bezit nog haar 17e eeuwse hoppelpaardje, waarmede vroeger elk feest van de gilde door de gildeknaap in de stad werd aangekondigd. Het is een enig stuk, dat nergens is gekend. Ook haar gildekamer wordt nog altijd op kosten van de gemeente onderhouden. Het opnemen van nieuwe leden geschiedt steeds volgens de oude geplogenheden en het ceremonieel van voor de franse omwenteling met het «bonen» of stemmen met witte en zwarte bonen. Het uitgooien van een lid geschiedt symbolisch na een bonenstemming, door het schrijven van de naam van de betrokkene op een briefje, waarna dit door het venster wordt gegooid als teken van zijn uitsluiting. De gilde bezit ook nog een belangrijk archief, waarvan vooral de registers van verslagen belangrijk zijn. Haar koningsbreuk is een van de prachtigste juwelen uit de 16e eeuw met de wapenstukken van keizer Karel versierd.

Monumentenzorg

NEDER-OVER-HEEMBEEK

Einde vorig jaar werd begonnen met de restauratie van **De Kluis**, het oudste burgerlijk gebouw van het dorp, dagtekenend uit 1480, dat tot de franse omwenteling dienst deed als godshuis voor vijf oude mannen en daarom ook geheten werd «Het Godshuis der vijf mannekens» of «Godshuis der vijf Wonden Christi». Het gebouw werd een eerste maal hersteld rond 1900. Sinds 1950 verkeerde het in een erbarmelijke toestand. Onlangs werd het aan de stad Brussel geschonken, die het wil inrichten als een tehuis voor oude lieden.

Met de huidige restauratie kunnen wij niet volledig akkoord gaan. Men wil te veel nieuw oud maken. Dit was ook het geval

met de restauratie van de romaanse kerktoren, die er naast staat. Ook hier werden littekens verwijderd, die onontbeerlijk zijn voor de geschiedenis van de toren, o.a. de sporen van de verscheidene mekaar opvolgende daken van de kerk zelf. Een enig fragment van pleisterwerk met beschildering uit de 11e eeuw ging aldus verloren.

Bij de herstelling van de Kluis werd ook te veel gezocht naar het oude alleen. Het gaat niet op, ten einde het gebouw aan te passen aan de huidige vereisten dat men eenvoudig een van de vijf plaatsjes, waarin o.a. een schone schouw stond, doet verdwijnen om er toiletten van te maken. Bovendien verwijderd men niet een typisch poortje, al was het dan slechts van 1900, maar dat wonderwel harmonieerde met het ganse kader. Men sloopt zelfs geen kantelen van een muur, eveneens slechts van 1900, maar die wel hoorden bij het kader. Slotsom: men mag nooit nieuw oud maken.

Wij zullen de gelegenheid hebben hierover nader uitleg te geven ter gelegenheid van ons bezoek aan de plaats op de volgende gowdag op 1 mei, die in deze hoek van Brabant zal plaats hebben.

Het museum voor Folklore in de oude St.-Niklaaskerk te Neder-Over-Heembeek verdwijnt... omdat de stadsoverheden van Brussel beslist hebben dat het gebouw beter past voor tentoonstellingen van moderne kunst. Men herinnert zich nog wel dat het ingehuldigd werd in 1938 ter gelegenheid van de Gowdag van het Genootschap.

Moderne kunst krijgt jaarlijks tienduizende frank subsidies van de stad Brussel, maar voor de laatste resten van een dorp heeft men nooit een cent gehad en nog veel minder respect.

HAMME

In de loop van dit jaar zal begonnen worden met de restauratie van het merkwaardig kerkje van O.-L.-Vrouw, gelegen te midden van de prachtige rode beuken. Wij verstoppen onze angst niet dat ook hier wel eens door de architect aan nieuwoudmaken wordt gedaan en verzoeken de plaatselijke overheden nauwlettend de werken te volgen.

Een wens: mocht bij deze gelegenheid overgegaan worden tot opgravingen binnen de kerk. Wij staan hier nog altijd voor het probleem van het verblijf van St.-Goedele te Hamme bij Wemmel, waarop eventuele vondsten licht kunnen brengen.

GRIMBERGEN

Ook hier worden restauraties van de kerk en de koepel voorzien in de loop van het jaar. Wij stellen ook hier de vraag om opzoekingen te doen naar de oudste kerk, wier plaats binnen de huidige kerk tamelijk goed gekend is. J.V.

- Fr. MAES, *Wezembeek Oppem vroeger en nu* 60 F (voor de leden: 40 F).
 Fr. MAES, *Kortenbergh, zijn Abdij, zijn oude woningen* 50 F, voor de leden: 35 F. — *Idem, Oude woningen te Zaventem*, 40 F; voor de leden: 30 F — *Idem, Omheen de kerk van Teruuren*, 40 F, voor de leden: 30 F. — *Idem en zijn verleden*, 51 blz., ill., 50 F; voor de leden: 35 F.
- A. TOLLEBEEK, *Het klooster de Berg Ston te Brussel* 68 blz., 60 F, voor de leden: 40 F.

IV. Iconografie van Vlaams-Brabant, door A. VERBOUWE.

1. *Kanton Aarschot* (uitverkocht — 2. *Kanton* rkocht). — 3. *ton Assche*, 72 blz., ill. 75 F (voor de leden: 50 F) 92 blz., „ 90 F (voor de leden: 60 F). — 5. *Kanton* 53 blz. ill. 50 F). — *Kanton Vilvoorde*, 136 blz., ill. 1 F de leden: 9 F. — *Kanton St* 52 b F (d leden: 50 F).
- W. VAN DEN STEENE *Iconog* F; voor de leden: 40 F.

V. Toponymie van Vlaams-Brabant

- volgende rken zijn te bestellen op Instituut VI. Naamkunde, E. *van Eevenstraat* 0a, Leuven (postrekenin nr. 162 831, H J , Leuven):
- J. LINDEMANS *Brabantse plaas en Beersel, Beert, Beigem, Bekkerzeel, Drogenbosch, Bellin Bogaarden Borchtlombeek, elk deeltje: 35 F.*
- J. LINDEMANS en C. THEYS *Toponymie van Dworp*, 80 F — J. LINDEMANS, *Toponymie van Assche*: 150 F. — DEWOLFS, *Top van Tien* 60 F. — J. LINDEMANS, *De Frankische Koloniatie in Brabant* 50 F — J. LINDEMANS, *en Saksische vesting in Brabant*: 20 F.

VI. Brabantse Anthroponymie.

- J. LINDEMANS, *Brabantse persoonsnamen in de XIIIe en XIVe eeuw*, 60 F. — L. DE MAN, *Vondelingen en hun naamgeving*, 60 F — Te bestellen met betaling van het bedrag, op het Instituut voor VI Naamkunde p. rek. nr. 162 831, H J. *van de Wijer, Leuven*).

VII. Brabantse Heraldiek.

- J. MELKENBEECK, *De Gemeentewapens van Vlaamsch-Brabant*, 48 blz. ill. (1947), 60 F (voor de leden: 40 F) — *Idem, Emblemen van de landbouw en het bedrijfsleven in heraldiek*, ill. 14 blz. 30 F; voor de leden: 20 F.

VIII. Oude Brabantse Geslachten.

- met * aang deeltjes zijn uitverkocht)
- Pipenpoy*, 60 F — *2 *Over* *3 *W* — *4. *Goossens* — *5 *van Ginderachter* — *6 — *7 *de* — *9. *Pasteels*, 5 F — *10 *van der Hasselt* — *11. *De Keyser* *Bevr* — 13 *en Heugel*, 5 F — 14 *Stroobant*. — 15. *van Mulders* en 16. *'t S* 15 F. — 7 *D S medt*. — 18. *van Op* n 19. *de H rtoeghe*, 10 — 20 *Ro h*, 5 F — *21. *Vereerthrugohen*, 15 F — 22. *Van den Nieuwenhove*, 20 F. — 23. *de Kempeneer*, 20 F — 24. *St* 20 F. — 25. *Lindemans*, 40 F. — 26. *De Smeth*, 40 F. — 27. *V Nuffel*, 40 F — 28 *Van Lierde*, 20 F. — 29 *V* W 30 F — 30. *De*, 30 F. — 31 *van der Meeren*, 40 F. — 32. *V er Elst* en 33 *Walckers*, F. — 34 *Evenepoel*, 30 F. 35. *Stallaert*, 30 F. — 36. *d Bossche*, 40 F — 37. 38 *D Rijck* 39. *Paridaens*, 30 F. — 40. *van Hagendoren*, 30 F. — 1 *W: ers, Fierens De S* 20 F. 42. *Grietens*, 30 F. — 43. *Theys* 30 F.
- Jan LINDEMANS, *V isemersbloed* 252 bl., 270 F. — voor de leden: 180 F.
- Leo LINDEMANS, *De voorouders van Jan III, hertog Br. t* 40 blz., 50 F; voor de leden: 30 F.
- A. MALCORPS, *Duizend Van Beethovens*, 110 F — voor de leden: 80 F

IX. Folklore en Varia.

- ALBUM Dr. JAN LINDEMANS *Ingen*. 300 F; . 375 F, voor de leden resp. 200 en 250 F.
- Henri PAUWELS, *De Vlaamsch-Brabander*, 20 F.
- Jan LINDEMANS, *O-L-Vrouw in 't Hammeken (Zemst)*, 20 F.
- Pieter CNOPS, *Mariaverering te Evere*, 30 F.
- A. VAN HAGELAND, *Folkloristische Mengelingen uit het Hageland*, 20 F.
- P. CNOPS, *Bijdrage tot de bibliografie van de stad Brussel*, 30 F, voor de leden: 20 F.

INHOUD VAN DEZE AFLEVERING

P. CNOPS, Graven en grafzerken in en om de St.-Vincen- tiuskerk te Evere	1-28
P. LINDEMANS, De Seef	29-32
A. VAN HAGELAND, Helmet	33-34
P. DE FRAINE, Enkele dokumenten betreffende de hy- drografie van het land van Aarschot in de XVIe e.	35-48
A. MEULEMANS, De Leuvense watermolens	49-63
J COOLS De Haachtse familie Grietens	64-73
Boek en tijdschrift	74-76
Brabantse kroniek	77-80
Uit het vroegere volksleven :	
Uit oude papieren :	
C.T., Wandaden te Heverlee	48
A.M., Het dankbare vaderland	63
H.H., De brouwerij Den Sirooppot te Ukkel	76

BOEKHANDEL

Wij vestigen er de aandacht van de leden op dat voortaan alle bestellingen van vroegere jaargangen van het Tijdschrift en alle andere uitgaven van het Genootschap moeten gedaan worden bij de Algemeen Beheerder, *J. Verbesselt*, Ransbeekstraat, Neder-Over-Heembeek. De betaling wordt VOORAF gedaan op postrekening nr. 5170.40 van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Vlaams-Brabant, Brussel.